

IRODALMI SZEMLE

LXIII ■ 2020 ■ 1

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

ÁLNÉV II.

- ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
- LXII. ÉVFOLYAM
- ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
- FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA**
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
- SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
- **NÉMETH ZOLTÁN**
(NEMETX@GMAIL.COM)
- LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
- KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
- KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
- FŐMUNKATÁRSÁK:
CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TÖZSÉR ÁRPÁD
- SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
- SZERKESZTŐSÉG:
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
- ISSN 1336-5088
- WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
- FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
- SZERKESZTOSEG.IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT SZABADVÁRI ATTILA IMRE ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

SZABADVÁRI ATTILA IMRE 1977-ben született Győrben, tanulmányait a Képzőművészeti Egyetem képgrafika szakán végezte. 2004-ben Barcsay-díjat, 2005-ben a Piranesi Pályázat különdíját nyerte el, 2009-ben pedig ő nyerte a győri 41. Nemzetközi Művésztelep díját. Kiállításai főleg Budapesten és Győrben valósultak meg. Több műve közgyűjteményekbe került (Miskolci Galéria, Lengyel Intézet – Budapest, Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum – Győr, Szombathelyi Galéria). Szabadvári az építészeti fragmentumból indul ki művészetében, melyet egyetemessé, univerzálissá tesz a többszörös átfedésekkel, bemozdításokkal. Főleg a klasszikus grafikai technikák érdeklik: linó- és fametszet, litográfia.

■ ÁLNÉV II.

- 3 TSÚSZÓ SÁNDOR: ÖNARCKÉP 24.; ÖNARCKÉP 4821. (VERSEK)
- 5 FEKETE ANNA: SZÜLETÉSNAP; META-DINÓ; MATRIX RELOADED; ÉN (VERSEK)
- 10 ROSMER JÁNOS: A RÉGISÉGKERESKEDÉSBEN; A BUZIVERŐ (VERSEK)
- 12 SPIEGELMANN LAURA: A BUTA LÁNY LEVELE (PRÓZA)
- 15 KOZMÁR KLÁRA: AZ UTOLSÓ EMLŐS (VERS)
- 16 TÉLFFY ÁRMIN: APÁM, MUSIL; TOTTI ELKÖSZÖN; HŰ KÉPET ALKOTNI; AUTISTA NAGYAPÁM FÉNYKORÁBAN; PORNÓ (VERSEK)
- 20 FEKETE NORBERT: „NÉVBITORLÁS”. SZERZŐI NÉV, EREDETISÉG ÉS ÍRÓI TULAJDON KÉRDÉSEI AZ 1837-ES HOLLÓ-VITÁBAN (TANULMÁNY)
- 41 ANNA SNEGINA: THE SONG OF YOUTH; A FECSKÉK RÖPTE; F-MOLL GALAMB BÚGÁS; TEAMBUILDING (VERSEK, HAJTMAN KORNÉL FORDÍTÁSAI)
- 45 FEKETE RICHÁRD: „MARADJAK NÉVTELEN LOVAG”. A REJTŐZKÖDÉS ALAKZATAI ÁPRILY LAJOS ELSŐ KÖTETÉBEN (TANULMÁNY)
- 63 IVAN KARAMAZOV: VALLOMÁS (VERS)
- 64 KOMOR MARCELL: KÖD ELŐTTED (PRÓZA, RÉSZLETEK)
- 78 PETRENCE SÁNDOR: 'POCSOLYSÁGI ANZIKSZ (VERS)
- 79 SONJA RAAF: ROSTOK (VERS)
- 80 ÁGOSTON TAMÁS: FÜSTÖLŐ; LÉPCSŐ; PALACSINTA; OLLÓ; LYUKASZTÓ; PINCE (VERSEK)
- 87 N. TÓTH ANIKÓ: TANÁRNŐ KÉREM (TÁRCA)
- 90 PÁPAY SZANDRA: LÉT VARIÁCIÓK EGY ÉLETMŰRE. LEGYÉL HELYETTEM ÉN! TSÚSZÓ SÁNDOR-BREVIÁRIUM II. (KRITIKA)
- 96 SZERZŐINK

■ KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET”
■ (EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
■ A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

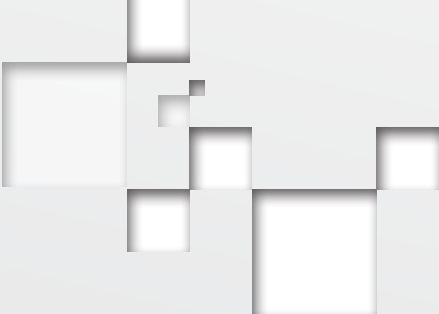
 **KULTÚR
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

■ NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ■ TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSÁKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSÁKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ■ P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ■ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ■ MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 300. ■ EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ■ MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍJTJUK.

■ JANUÁR/2020 ■ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET” ■ (EV 153/08). ■ SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ■ ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ■ REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ■ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ■ VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ■ JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ■ ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ■ ISSN 1336-5088. ■ WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ■ ADRESA VYDAVATELSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ■ IČO VYDAVATELSTVA: 30807719. ■ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ■ TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ■ ROZŠIRUJE VYDAVATELSTVO A SLOVENSÁKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRA-NIČIA VYBAVUJE SLOVENSÁKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ■ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ■ VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ■ NÁKLAD: 300. ■ CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

TSÚSZÓ SÁNDOR

ÖNARCKÉP 24.

Lerántottad az arcomat.
Véres hús és csont maradt.
Azzal festek női ajkakat.
S az ént, mely folyton szétszalad.

(Ederd, 1929. május 5.)

ÖNARCKÉP 4821.

Az énbe mint szőrös patkánytetembe
húzódott – és döglégyként szállt tovább...

Néhány nappal később a végtagok
más elrendezése...

...mint a szülésnél:

krumplivá burkolózott,
hogy kivárja a krumplibogár-feltámadást...

Ilyenkor saját szemhéja belső falával szórakozott
fél méterrel a földfelszín alatt...

...oda rajzolt az íriszével
néhány épületet, kórót,
néha betűket és szótörmeléket.

A hátán közben szőr nőtt,
a szőrön inda és levél...

...amin keresztül belelihegett a napfénybe.

Fejére csuklyaként gyűrűsféreghullát húztak,
amely gyíkfarokká száradt
egy makákó-bélcsatornában.

(Wakanai, Pápua Új-Guinea, 2024. november 6.)

FEKETE ANNA

SZÜLETÉSNAP

Mennyi-mennyi szívecske!
Linzertésztából, piros kartonpapírból,
csokoládéból, villogó pixelekből, habszivacsból.

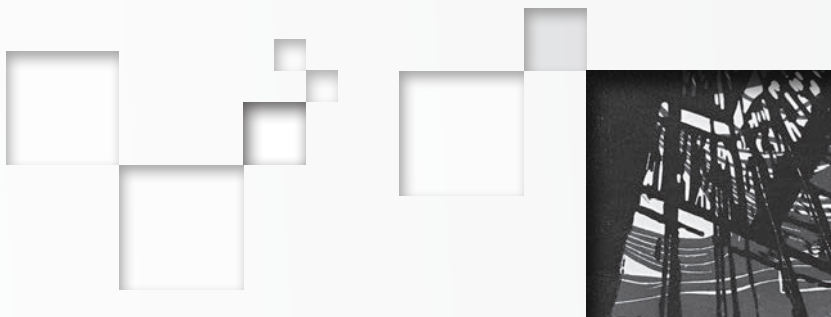
Én már millió-millió boldog szív birtokosa vagyok.
Tengerszillag. Királynő. Áldott az asszonyok között.
Doktornő, kérem. Pannika, légy szíves. (Tessék,
itt van még egy.) Csupaszív, drága, ééééédes.

Hajnalonként hideg van errefelé.
Kérve kérek titeket, küldjetelek
egy kis melegítő-szívet.

META-DINÓ

Prejudikációs metabolízis prerekonjukciójáról beszél az előadó. Mindenki elsápad – nem értjük, mért gyűlöl minket ennyire. És lehet-e jó orvos, aki ilyen dühösen köpi szerteszét az r-eket? (Az egyik, mint egy felriasztott denevér sokáig csapkod a teremben.) Nincs irgalom, hallgatjuk tovább. A sok meta, szub, pre és poszt, mint egy vad dinócsorda dübörög a fejünk felett – prerekonjugálunk lelkesen. Elragadtatott taps. Túléltük valamennyien! Az előadó hajlong. Vajon hány asszonyt fogyaszt el reggelire? Hány doktorandát, hány asszisztent, re-taglóz rendszeresen? És az egésznek mi az értelme? Miről volt szó? Kérdi a terem bejáratánál egy barátom. A prejudikációs metabolízis prejudikációjáról, felelem. Ő hátrahőköl. Látom a tekintetén, fél tőlem.

MATRIX RELOADED

Még soha nem éltem át földrengést.
Még soha nem láttam működő vulkánt,
emberarcú tigrist, oroszlánfejű gyereket.
De láttam már Európában jó sok világvégét,
mikor is olyan közel volt a Nagy Örökbéke,
mint az állatkertben az oroszlánok és a tigrisek.
Közel, igen, mégis rettentő messze. Egy sóhajtásnyi
üvegfal választ tőlük el. Hisz még a legkezesebb ragadozók,
az álmok fenevadjai is csak hússal laknak jól.
Egy szép nap oda kell eléjük vetni százmillió embert,
aztán az összes zúgolódót, hitetlent, majd a pizsmogókat,
az érzélgőseket, az elégedetleneket
hogyan Ézsaiás után lássuk a saját szemünkkel –

– hogy a saját szemünkkel lássuk,
hogyan lakozik a farkas a báránnyal,
a párduc a kecskefiúval fekszik...
mert már mindenki jóllakott.

ÉN

I.

Véletlenül meghalok a szomszédasszony helyett.
Álmodsz valami rosszat, és én hirtelen felébredek.
Nem is csoda. Egy másik nő gyerekét hordom a méhemben.
Sokan vagyunk. És mindig túl közel. Egymás bőrében élünk,
mint a szerelmesek. Egy test – egy lélek. Vagy inkább
majdnem-millió test és egy irigy, rossz gyerek,
aki az embermassza mélyéről kiáltoz.
Ugye, már láttok engem?
Szeressetek!

II.

Isten a saját képmására teremtette az embert.
Hihetetlen, nemde?
Elég is ennyi, hogy ne higgy Istenben.

III.

Három óra a facebookon, egy délután egy váróteremben,
két hét Doberdóban – tökéletesen egyre megy.
Kimászok a lövészárkából, megszámlalom a halottakat,
ledobom a zubbonyomat, felveszem egy másikét,
és közben előkeresem a címet, ahova majd hazamehetek.
Hogy hová, nem is érdekel. Amíg ki tudom mondani,
hogy „én”, remegve, bizakodva, reménykedve,
míg világgá tudom kiáltani, hogy itt vagyok, igen,
létezem, addig nem lehetek vesztes,
nem én...
én nem.

Balits II

1A

R 44 10

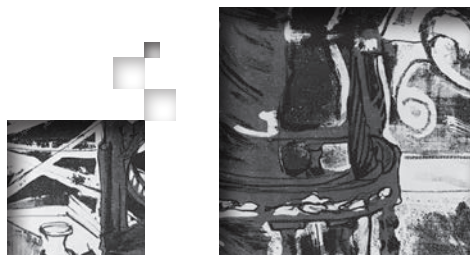

ROSMER JÁNOS

A RÉGISÉGKERESKEDÉSBEN

Gabriel Cross arcán a pakolás: Paddy O'Brian vaskos fémíze, csókja.
Szégyenteljes extázisom a régiségbolt hátsó zugában, a gép mögött,
ahonnan fehérre festett arcú, barokk kölyökangyalra látni.

Tört szárnycsontján nem csöppen friss velő: így jelzi a földi lét hiátusát.
Tréfából meg szoktam fogni a seggét: máig aranyporos a kezem.
Odébb a számlák, katalógusok, vaskos árverési naplók
egyszerre unalmas és perverz szexualitása: a számítógép képernyőjén
túl sem dob több hátast az ártatlan angyal. A kicsi kis élményt is táplálni kell,
és ha befogja a kezed, hát letörölöd, vagy szennyében is kiélvezed.

A BUZIVERŐ

Földre nyomtuk. Lerúgtunk vesét, sajgott a gyomorszáj, törött a borda.
Képzletben. Mert a hátracsavart kéz izmának szépsége zavarba ejtett. Tarajos fejét
felemeltük a porból, és ragacsos rúzzsal kentük be szögletes pofáját.

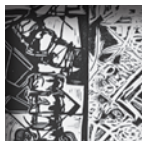
Volt, ki a hátára térdelt rá, s leköpte föntről az izgága kakast. Könyörgött,
nyögött, de most jött a java: a *bareback* képzelet forró agressziója.
Heréljük ki, mondta az egyik. Dugjuk föl neki, mondta a baseballütős,

és sziszegett, akár egy vipera sokkolás előtt. Terepszín gatyáját lehúztuk végül.
Most megkúrlak, mondta Z., de csontig. Sírt, nyögött, nyüszített, teste
merő pulzáló hús volt. Brutális, szépséges, ütlegelt, homofób fiúhús.

Röhögünk persze, de végül futni hagytuk. Gatyáját felrántva iszkolt.
A szépséges buziverőt kéjesen legyűrtük, és örvendeztünk,
mint pár retardált gyerek egy kiadatlan, enyhén antiszemita Kosztolányi-versben.

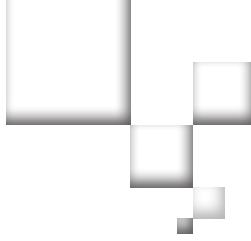
A BUTA LÁNY LEVELE

Én írok levelet magának – kell több, nem mond ez eleget? –; én írok, akit talán feledne, akit talán gyűlölne, ha lenne mersze, aki mellett sokszor elsétált, mintha észre sem venne – méltán tarthatja hát jogának, hogy most megveessen engemet. De emlékezzen csak a fiatal, félénk, ám rajongó lánykára, akit megszedített pillantásával, elbűvölt mosolyával, akit megvett könnyedségével; s emlékezzék a pillanatokra is, amikor maga mellett feküdtem csöndben, s óráknak kellett eltelniük, míg egyáltalán a kezét meg mertem fogni, s még mennyi időnek, míg ölelésébe feledkezhettem! És ha sorsom panaszzavának szívében egy csöpp hely marad, nem fordul el most tőlem, meghallgat, s őszinte válaszra méltat; meggondolja, mit s mint írok magának. Tudom, elnézi lányos zavarom és kéjes akarnokságom is, tudom, tudom! Mert szívét nem kormozta még be teljesen az idő, tudom – tudom! –, lehet szavam magához. Hallgattam eddig, szólni féltem, s lehetőségem is oly kevés volt, de immár szabadnak mondhatom magam, mert végre szabaddá lettem, és higgye el, nem szégyellem. Nem szégyellem, amit ezért tettem, és nem szégyellem gyávaságomat sem, mi visszatartott eddig tőle – lett légyen az bármi is. Nem szégyellem hazugságaim, miképp azt sem, hogy másvalaki horkolását türtem éjjelente, akiét már jó ideje nem íztett hallanom, akivel rég nem volt kedvem ágyba bújni, s mégis megtettem, míg a maga szuszogását hallottam az övé helyett, a maga hangja suttogott édességeket fülembe helyette, miközben a maga farka csúszott belém, úgy éreztem, s nem az övé – maga elégített ki engem akkor is! Nem szégyellem most mindezt bevallani magának, mert tudom, hogy megért, hiszen maga volt az is, aki engem, ki régebben nem ismerte, megismertetett a szenvedéssel, a poklokba küldött a mennyből, melyet nekem teremtett. Nem szégyellem, hogy bár az ő nedvei csorogtak belőlem, az ő nedveit kentem szét a hasamon, a mellemen, mégis csak a maga illatát éreztem ekkor, s magát öleltem én benne is, magát csókoltam, magát becézgettem. De már szabad vagyok tőle, még szabadabb, mint amekkora szabadságot adott nekem képzeletem vígjátéka, hogy magával lehettem akkor is, vele is! Megért engem, tudom, tudom! – hiszen pontosan ismeri ezt az érzést, a lélek ilyen szabadságát, s jól tudom, igencsak szereti is. Szeresse is, és szeresse bennem, de szeresse velem!

Ezért írok magának, mert a szeretője akarok lenni. Azt akarom, hogy csak akkor jöjjön, amikor kedve támad, csak jöjjön, halljam szuszogását, lihegését, kifulladású nyögéseit, érezzem megfeszülő és elernyedő izmait, átható remegését, amikor belém élvez. Érezni akarom az illatát, az izzadsága ízét, ahogy a nyakán lefut keskeny vonalban; ízlelgetni akarom a bőrét, simogatni szőrös vállát, a számba akarom venni a farkát, hosszan dédelgetni, míg csak lehet, amíg csak bírja, érzem az ízét, élvezem az állagát, ha a számba pőfékeli spermáját. S azt akarom, hogy szeressen legalább ebben a néhány órában, mintha tényleg szeretne; csókoljon, öleljen, nyaljon belém úgy, mintha a szerelmével, örök vetélytársammal tenné. Azt akarom, úgy hatoljon belém, hogy közben, ha csak rövid időre is, de tényleg szeret engem, elvégre nem egy ribanc akarok lenni a listáján, hanem a szeretője. Megígérem magának, nem fogok kérdezni, nem fogok beszélni, s csak akkor szólalok meg, ha kérdez; meztelenül és illatosan várom majd a meleg takaró alá már a bejáratnál, s amikor maga, aki az ajtó előtt még egy felöltözött ember volt, belépve máris egy meztelen férfi, akinek tetszem, aki szeret engem, akit szeretek, akit szerettem. És ígérem, nem fog érdekelni, kinek az ágyából jött hozzám, kinek a szaga érzik magán, hanem akkor megfürdetem szépen; nem kérdezem majd a munkájáról, a karrierjéről, nem érdeklődöm semmiről, csak ha akarja. És nem fogok csacsogni magának a munkámról, nem szólok az egyébként felfelé ívelő karrieremről; alkalmi udvarlóimról, jelentőségteljesnek tűnő vagy épp jelentéktelen kapcsolataimról hallgatok majd, mint az ifjabb vagy idősebb kollégáimmal, azok ismerőseivel folytatott flörtökről is – csak a magáé leszek, csak magának leszek. Nem fogok főzni magának, se lencsét, se csülköt, nem készítek nyúlporköltöt, se kakaótortát, csak ha kéri, ha kívánja; és ha marad éjszakára is, csak csendben őrzöm majd álmát, s reggel nem ébresztem föl, ha mennem kell, hisz van magának kulcsa hozzám, de a teát és a kávé dupla falú bögréibe töltöm, hátha mégis inna valamelyikből, amikor megébred, legyenek csak meleg. Nem akarok majd magával sétálni menni, sem kirándulni vagy koncertet látogatni, nem akarom majd a lakásomon kívül még megérinteni sem. Nem fog érdekelni semmi magából, csak az, amit tőlem akar – s bár biztos lesz idő, amikor ez már kevés lesz nekem, most mégis ezt akarom; s akkor sem fogok jelenetet rendezni, nem fogok követelőzni, semmi hiszti, semmi zsarolás nem lesz, csupán megkérem majd szépen, ne jöjjön többé,

mert nem akarom látni, nem bírom elviselni, hogy csak a szeretője legyek ezután. Maga most azt hiheti, hogy ez merő ingadozás, ahogy írok, és amint keresem a fonalat, a hangot és a modort magához, micsoda kínban vagyok, maga ezt látja. De hát eddig csak az élő hang vezetett magához, mint egy mélabús klarinét, inkább meleg inflexiókkal, mint józan értelmekkel, minden tervszerűség és konstrukció nélkül, mert a szívnek nincs művészete, csak zenéje van. Tudja, ez az ingadozás talán inkább azért van, mert ma ittam is, fölbátorodtam, hogy végre maga elé tárjam szívem, lelkem, eszem s indulataim, gerjedelmem. Ne fordítsa el fejét, nagyon kérem, s értse meg őszinte, kegyetlen kívánalmaim, melyekbe belebolondulok, ha teljesítetlenek maradnak. Végzem, átfutni nem merem, félek, hogy esetleg előlne a félelem és a szégyen, holott most, hogy ezt a levelet megírtam magának, talán meg is könnyebbültem egy kicsinyég. Mert az adósságot le kell róni, én pedig szeretnék újra végigsétálni egyedül, éjjel azon a sötét erdőn, a maga erdején. És bízom magában; a sorsom van a kezében.

KOZMÁR KLÁRA

AZ UTOLSÓ EMLŐS

Van az a kor, s van az a tartóoszlopokig
rombolt irodalmi kávézó, amikor a műanyag-
szennyezés szempontjából már mindegy,
mennyi lufit szed cafatokká kiszámíthatatlan
pontossággal a légnymás, hogy mennyi szívószál jut
egy koktétra a halott, híres költő születésnapján.

A Történelmi Múzeum romokban. Képtelenség
eldönteni, hogy lánctalp vagy hátgerinc hever
a földön kicsavarodva. Üresen mered a semmibe
az ablakok nélküli, elszabadult világtörténelem.

A Művészeti Múzeumban színes masszává olvadt
a több tonna festék, köztük a Three Figures and Portrait.
Van Gogh csillagokkal megkent égboltja lángol.
Porrá ég minden táj, minden állat, minden emberi önarckép
a falakon, minden gondosan őrizgetett hamisítvány
a padláson. Szétfolyik a merevlemezekre mentett
több ezer órányi kép- és hanganyag. Elveszik minden adat,
nem él már senki, aki látta volna és el tudná mesélni, milyen
volt egy Giacometti-másolat.

Marad az épp rögzülő kamerafelvétel: az a velő nélküli,
hústalan, emlékezetbe íródó evolúciós és földtörténelmi adat,
az a megfogalmazhatatlan tekintet, az a kevés verejték,
amikor az utolsó emlőt a vágóhídra vezeti egy megállíthatatlan
futószalag. Nem fogadja, csak generálja a szavak nélküli
parancsokat.

Marad a húsáért tenyésztett proteinmarha tekintetének
kifejezhetetlensége, amikor életében először éri napfény
a bőrét, a pillanatnyi zavar, hogy nem tudja, mit kezdjen
az idegen érzéssel, az izgató és félelemmel teli kíváncsisággal
halála előtt pár másodperccel.

De a képkocka még egy ideig kitart, amíg a homok-
és vízszemcsék ki nem töltenek, amíg a lángcsóvák
felül nem írják minden számmal mérhető és
felszámolható hiányt.

TÉLFFY ÁRMIN

APÁM, MUSIL

Még ha vissza is néznél fiam
még ha a helyemre másolnád is magad
még ha a táncoló idő zuhatagából
ki is mentenél néhány árnyat

az mindig a semmi listája lesz
a tiéd ki a túlpárt felé ballag
a felejtés folyója fölött

még ha vissza is néznél fiam

TOTTI ELKÖSZÖN

Én nem tudok írni, csupán a
lábammal kifejezni magam.
Legyőztek hát, vereség ha van.
Egy kiber-faun délutánja:

menekülő nimfákra tüzel
a farkasok antiportása.
Boldogan beléjük is szállna,
de a szép mozdulatra ügyel,

ha mézsör-haj hull fehér vállra.
Semmi? Különös nem történik?
Egyhangú eső jön délutánra,

püthiai ködök kísérik.
Én nem tudok írni, csupán a
lábam visz el a vers végéig.

HÚ KÉPET ALKOTNI

Apám megint Metallicát hallgat,
anyám ölébe hatol a semmi.
A holdas parkban nem sétál senki,
csak a csontig szabad idő ballag.

Patric Bateman a faterom' játssza,
éjszaka mondom, mikor mindenki
ember. Próbálok mégis úgy tenni,
mintha New York-i ébredés várna.

Fiatal vagyok már agglegénynek,
könyvszagú lányokat lapoz a testem.
Bosszút forral a kirúgott lélek,

stilizált nyelvet öltök a szerepben.
Túlkoros ifjút festenek a képek,
vak szőke-barnák fejtik meg helyettem.

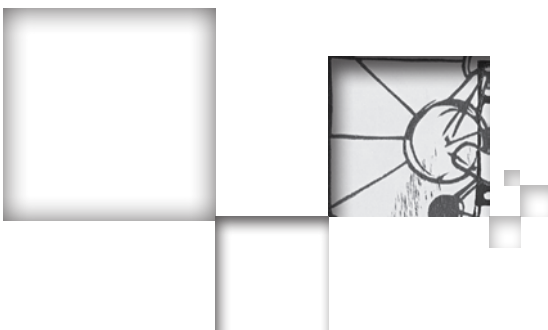
AUTISTA NAGYAPÁM FÉNYKORÁBAN

Besötétítem az életem,
és rokokó rendbe állítom.
Le-föl sétálok benne. Megnyitom
szellemem csapját, hogy hús legyen.

Önszabva elgondolt könnyűség,
lehetnék százféle entitás.
Híreket nem hozó krónikás,
gazdátlan csaholó ebhűség.

Távol csak emlékmás, de közel
a valóság szent ridegsége.
Robotidóm magához ölel,

a scifinek sose lesz vége.
Tudom, a vérfarkas nem jön el,
csak anya vonyít a szélbe.

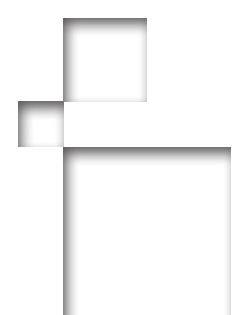
PORNÓ

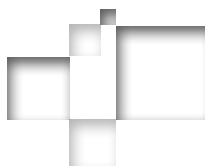
Az emberek halnak, ez is csak hobbi.
Hiába nyomják, nincsenek szép gombok.
Verset öltenek a legvonzóbb csonkok.
A költők élethűbben tudnak szopni?

Nem mondható rám, hogy érzéki vagyok.
Túl átlagosan telnek a tökeim.
Nincs ujjlenyomat a gépnők kezein.
Férfiosztályon szülnek az angyalok.

Halottkéz törzsfőnök nőkre vadászik.
Ráken a háj a dörzsölt délutánra.
Átlátszó férfiak gyúrnak, kanárik

hagyják Pallasz szürke baglyát magára.
Szárnyal a képzelet, szabadnak látszik.
Álomsegg ébred a halál faszára.

„NÉVBITORLÁS”

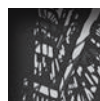
SZERZŐI NÉV, EREDETISÉG ÉS ÍRÓI TULAJDON KÉRDÉSEI
AZ 1837-ES HOLLÓ-VITÁBAN

A *Figyelmező* 1837. november 14-i számában Bajza József *Névbitorlás* címmel a következő szerkesztői jegyzettel vezeti fel a laphoz érkezett megkeresést: „A' hűség» »Holdhoz« »Mellyik jobb?» című versezetek' (l. Aurora 1836, 1837) írója, kit személyesen ismerek, kijelenté előtttem, hogy az 1838. Emlényben Holló név alatt kijött Rajasthani leány nem az ő munkája 's egyszersmind kért, hogy nyilatkozását bocsássam közre, mit tenni annyival inkább kötelességemnek ismerek, mert a' kérdéses név tudtomra legelőször az Aurórában 's az által használtatott, ki a' következő nyilatkozást teszi.”¹ Bajza ezt követően közreadta Vörösmarty *Névbitorlás* című cikkét.² Az Aurora-kör tagjai számára a problémát az jelentette, hogy ugyanazt az álnevet vette fel Kunoss Endre, az ifjabb írónemzedék egyik tagja az 1837-re kiadott *Emlényben*. A korabeli magyar irodalmi nyilvánosságban a Holló pszeudonima egyszerre két referencialitással rendelkezett, ami az Aurora-körben plágiumként értelmeződött. Tanulmányomban a Bajza közvetítésével Vörösmarty és Kunoss között zajló vitát vizsgálom, mely rámutat arra, hogy nemcsak egyes szövegek átvételének ténye vagy vélelme alapozhatja meg a plágiumvádát, hanem akár egy szerzői név eltulajdonítása is. Az eset vizsgálata egyrészt árnyalja a szerzői nevek és a plágiumvádak kapcsolatát, másrészt rámutat az Aurora-körhöz kapcsolódó szerzői névhasználati elképzelésekre, melyeknek egyszerre voltak jogi, gazdasági, esztétikai és etikai kérdései. Vörösmarty és íróbarátai kiemelt szerepet szántak a neveknek az írói imázsformálás és karrierépítés területén. Véleményem szerint a szakirodalomban kevesebb figyelmet kapó összetűzés elemzésével árnyaltabbá tehető a hazai szerzői jogi viták története.

A SZERZŐI NÉVHASZNÁLAT ÉS A PLÁGIUM MEGÍTÉLÉSE AZ AURORA-KÖRBE

Az, hogy Bajza teret engedett ennek a közleménynek, azzal magyarázható, hogy a *Kritikai Lapok* 1831-es indulásától folyamatosan reagált a szerzői névhasználatot érintő kérdésekre, többek között a névtelenség és az álnévhasználat elutasítását

- 1 BAJZA József, „Névbitorlás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 319. Vörösmarty hivatkozott költeményei: HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Hűség”, *Aurora* 15 (1836): 352–354; HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' holdhoz”, *Aurora* 16 (1837), 140–141., HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Mellyik jobb?”, *Aurora* 16 (1837), 399–400.
- 2 HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Nyilatkozás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 319–320.

célzó felvetésekre is.³ A klasszikus századforduló és a reformkor közönsége amúgy is komoly érdeklődést mutatott a szerzői névhasználat problémái iránt. Michel Foucault nyomán a szerzői névhasználat alatt azt a módszert értem, amikor a név olvasója a név értelmezésével elkülönít egymástól különböző szövegeket és diskurzusokat, kijelöli és értelmezi ezeknek a szövegeknek a befogadási módját és az irodalomban való helyét.⁴ A szerzői névhasználatot számos körülmény, így a retorika, a világi és az egyházi hatalom, a jog, a nyilvánosság, az alkalmazott médium, a név illősége, hitelessége vagy éppen attribúciójának lehetősége egyaránt meghatározta. A különböző kommunikációs és retorikai szituációk figyelembevétele, melyekben a neveket létrehozták, illetve interpretálták, lehetőséget teremt a szerzői névhasználat tipológiájának meghatározására. Ez alapján megkülönböztettek egymástól diszkrét, maszkos és státuszemelő szerzői névhasználatot. A diszkrét névhasználat célja elsődlegesen a szerző meglévő társadalmi státuszának védelme, és célja, hogy a választott nevet ne lehessen könnyedén visszavezetni a szerzőhöz. Jól példázza ezt báró Orczy Lőrinc tábornok, főispán esete, aki társadalmi státusza védelmében csak álnévvel engedte közölni versesköteteit.⁵ A maszkos névhasználat esetében a rejtőzködés másodlagos, és az ezt alkalmazó szerzők sokkal inkább az egyes szövegek elkülönítésére és irodalmi szerepjátékra törekedtek. Ezt példázza Kölcsey Ferenc Cselkövi álneve, mellyel kritikái műveit akarta az életműve többi részétől elhatárolni.⁶ A harmadik változat a státuszemelő szerzői névhasználat, ahol elsődleges cél, hogy a választott nomen ne legyen könnyen visszavezethető a szerzőhöz, és segítsen valamilyen emancipatorikus vagy éppen karrierépítési cél elérésében. Ez utóbbit példázza többek között az Aurora-kör szerzői névhasználati gyakorlata is.⁷ Természetesen előfordulhatott, hogy egy-egy szerzői név státusza és szerepe megváltozott egy újabb kommunikációs vagy retorikai szituációban.

Az Aurora-kör számára a szerzői név kiemelt fontossággal bírt. Egyrészt kritikaelméleti megfontolásaik alapjául szolgált mint az ún. részreahajlatlan recenzió garanciája.⁸ Bajza a *Vezérszó* című programtanulmányában úgy érvelt, hogy a kritikus az általa választott név rejtekében gyakorlatilag megszabadul az elfogultságaitól,

- 3 FEKETE Norbert, „»a névtelenség kárhozthatik főkép«: A szerzői névhasználat és a kritika státusza a 19. század első évtizedeinek magyar irodalmában”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 121 (2017): 315–354., 325.
- 4 Michel FOUCAULT, „Mi a szerző?”, in Michel FOUCAULT, *Nyelv a végtelenhez: Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, szerk. SUTYÁK Tibor, ford. ERŐS Ferenc és KICSÁK Lóránt, 2. kiad., 119–146. (Budapest: Latin Betűk, 2000), 125–127.
- 5 FEKETE Norbert, „Orczy Lőrinc szerzői névhasználat és az irodalom státusza”, in *Az ember: Kultúrtörténeti és poétikai megközelítésben, Fiatalok Konferenciája (FiKon) 2016*, szerk. DÉRI Eszter, DÓBÉK Ágnes, GÖRÖG Dániel, MARKÓ Anita és MARÓTHY Szilvia, 205–219. (Budapest: reciti, 2017).
- 6 FEKETE Norbert, „Kölcsey Ferenc névhasználatának ismeretelméleti háttere”, *Irodalmi Szemle* 60, 2. sz. (2017): 63–72.
- 7 FEKETE, „»a névtelenség...», 323–331.
- 8 *Uo.*, 323–324.

mely lehetővé teszi számára, hogy a külső körülményektől függetlenül csak az esztétikai elveket szem előtt tartó bírálatot hozzon létre.⁹ Másrészt a név-telen vagy álneves kritikáik lehetővé tették Bajzáék számára, hogy komolyabb lélegzetvételű összeütközéseket indukáljanak a korabeli irodalmi élet prominens szereplőivel. A szerzői névhasználatot saját irodalmi és társadalmi pozícióik erősítésére használták fel. Jól példázza ezt az Aurora-pör, ahol a szerzői névhasználat és a hozzájuk kapcsolódó retorikai és kommunikációs fogások segítségével igyekeztek a közvéleményt meggyőzni arról, hogy egyedül ők tekinthetők az *Aurora* almanach tulajdonosának és vele együtt Kisfaludy Károly szellemi örökösének.¹⁰ Harmadrészt az Aurora-kör saját maga kárán tapasztalta, hogy az irodalmi nyilvánosságba történő kilépés és a kritika új, fenyegető hatalma akár a szerzői pozícióikra is veszélyt jelenthet. Közismert Toldy Ferenc esete, aki a rosszul sikerült Iszokratész-fordítása miatt kényszerült arra, hogy az irodalmi életben diszkreditálódott családnevét, a Schedelt lecserélje.¹¹ Toldy a kritika és a közönség véleményének megismerése érdekében Júliusz álnév alatt adta ki Bajza szerinte már nyilvános közlésre alkalmas verseit. Döntését azzal indokolta barátja előtt, hogy a pszeudonimával való közlés lehetőséget biztosít arra, hogy a szerző a kritikai vélemények megismerését követően még csiszolhassa művét és egy későbbi kiadás során a saját nevével jegyzett szövegtörzset részékként ismerje el vagy éppen teljesen elvesse.¹² Ezek alapján látható, hogy az Aurora-kör kritikai, karrierépítési és szerzői imázsformálást szolgáló céljai érdekében rendszeresen alkalmazott különböző funkciójú szerzői neveket.

Bajza a *Figyelmező* és az *Athenaeum* számára meglehetősen érzékeny jelenségre hívta fel a figyelmet a névbitorlás szó címként való felhasználásával, mellyel ráirányította a problémára az olvasó figyelmét. A cím azt sejteti, hogy az irodalmi szövegek részben vagy teljesen történő átvételéhez hason-

9 BAJZA József, „Vezérszó”, *Kritikai Lapok* 1 (1831): X.

10 FEKETE Norbert, „Az Aurora-kör szerzői névhasználati stratégiái az írói karrierépítés szolgálatában”, *Széphalom* 28 (2018): 103–113.

11 DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Irodalomtudomány és kritika (Budapest: Akadémiai Kiadó – Universitas Kiadó, 2004), 317–346.

12 FEKETE Norbert, „»jő [...] ha az ember tart magának egy álorcztát«: A szerzői névhasználat hatása az írói karrierépítésre”, in *Határátlépések*, szerk. BARNÁ László, EGERER Lilla, KAPUSI Angéla és MAJOR Ágnes, *Pro Scientia Füzetek* 3, 26–33. (Miskolc: Könyvműhely.hu, 2015).

lóan a szerző nevével is vissza lehet élni. Alapvetően két jog van, amely a szerzői névhez kapcsolódik. Az első a névfeltüntetési joga, vagyis, hogy a szerző szerzőként szerepelhessen a művén. Az antikvitásban ezt a plágium fogalmával fejezték ki, melynek lényege, hogy az egyik szerző úgy tünteti fel a másik szerző alkotását mintha az a sajátja lenne.¹³ Gérard Genette a plágiumhoz alapvetően rossz szándékot csatol, amikor azt írja, hogy a szerző „csalárdul magának tulajdonítja és saját nevével »írja alá« valaki másnak a művét”.¹⁴ A képet azonban azzal árnyalja, hogy a plágiumnak létezik egy megbeszélte verziója, ami gyakorlatilag a bérírást jelenti. A valódi szerző valamilyen jutalom ellenében lemond a művéről a plagizáló számára.¹⁵ A második jog szerint a szerző megtilthatja, hogy ne tulajdonítsák olyan íróknak a művet, ami nem az övé. Ezzel a tettel ugyanis a szerző az irodalmi hamisítás áldozatává lehet.¹⁶ Genette szerint ez utóbbi jelenség az ún. apokrif, amikor is „az igazi szerző a szöveget hamis módon egy ismert szerzőnek tulajdonítja”. Az apokrifnak szintén létezik egy megbeszélte variánsa, amikor a „valódi szerző, aki nem akarja felfedni kilétét, rávesz egy másik szerzőt, hogy szignáljon helyette”.¹⁷ Genette fogalma gyakorlatilag az allonim jelenséggel, amely egy olyan „álnévvel megjelentetett mű, melynek szerzője saját nevét titkolva egy másik (rendszerint sikeres) író neve mögé rejtkezik.”¹⁸

A szerzői névhasználat problémái mellett az Aurora-kört a plágium és a szerzői jogok kérdése is foglalkoztatta. Az 1820–1840-es években köszönhetően az irodalmi intézményrendszer kialakulásának, főként a sajtó és könyvpiac létrejöttének eredményeképpen megszaporodtak a hazai literatúrában a plágiumpek. Az irodalmi művek tulajdonjogi kérdései – nem függetlenül a nemzetközi trendektől – ebben az időben vetődtek fel a hazai értelmezőközösségek körében.¹⁹ Az említett időszak plágiumpereit az irodalmi élet különböző területeit érintették. Az 1823–1826 között zajló Iliászi-pör a fordítások szerzői jogi problémáját feszegette. A vita előbb levélváltás útján, majd a nyomtatott nyilvánosságban

13 LENDVAI Zsófia, „Szerzői jog az ókorban”, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 113 (2008): 57–79., 75.

14 Gérard GENETTE, „A szerzői név”, ford. SÁLY Noémi, *Helikon* 38 (1992): 523–535., 530.

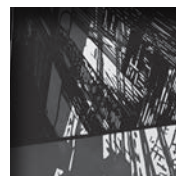
15 GENETTE, „A szerzői...”, 530.

16 LENDVAI, „Szerzői jog...”, 76.

17 GENETTE, „A szerzői...”, 530.

18 *Világirodalmi lexikon*, főszerk. (I–XI:) KIRÁLY István, (XII–XIX:) SZERDAHELYI István, (XIII–XIX:) JUHÁSZ Ildikó, 1:224. 19 köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970–1996).

19 Vö. Martha WOODMANSEE, „A zsenialitás és a szerzői jog: A »szerző« létrejöttének gazdasági és jogi feltételei”, ford. KISÉRY András, *Vulgo* 2, 3–5. sz. (2000): 363–378.

zajlott Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és Szemere Pál között.²⁰ A plágiumvád felmerült a női szerzőség kérdése körül is. 1824-ben Takáts Évának, az első magyar kritikuspőneknél egyszerre kellett megküzdenie azért, hogy autonóm szerzőként ismerjék el az irodalmi nyilvánosságban, ugyanakkor arra is törekednie kellett, hogy a *Tudományos Gyűjtemény*be beküldött szövegeit ne tulajdonítsák el tőle.²¹ 1841-ben az irodalmi orzástól problémája felmerült a tudomány világában is. A római katolikus egyháztörténészek között zajló plágiumvita széles körű, durva és nyilvános összeütközéssé vált a korabeli nyomtatott nyilvánosságban.²² Ezeknek a vitáknak közös jellemzője, hogy a klasszikus szerzőkonceptió ütközött az újabb, romantikus elképzeléssel. Az előbbi szerint a szerzőnek joga és kötelessége az elődök munkáinak felhasználása.²³ A zseni fogalmára és az eredetiségre épülő romantikus szerzőkonceptió a magyar irodalomban kiegészült a nemzet védelmezésének igényével. Ebben az elképzelésben az eredeti alkotást létrehozó zseni védelme különösen fontosá vált, mivel ő lett az, aki képes gyarapítani a magyar irodalmat és elvégezni a nemzet kulturális öngazdálkodását.²⁴

Megfigyelhető, hogy az 1830-as és az 1840-es években a plágium meglepően sok alkalommal vetődött fel az Aurora-körhöz kapcsolódóan. Ezekben a kör tagjai több esetben vádlottként vagy éppen vádlóként vettek részt. Az Aurora-kör, illetve a velük szembehelyezkedő, a rendi alapokon szerveződő irodalmi intézményekből (Magyar Tudós Társaság, Kisfaludy Társaság) kimaradó fiatalabb írónemzedék (Kovacsóczy Mihály, Frankenburg Adolf, Munkácsy János, Hazucha Ferenc vagy éppen Kunoss Endre) előszeretettel használta fel egymás ellen a plágium vádját. 1835-ben Kovacsóczy plágiummal vádolta a sajtóban Bajzát, hogy így befolyásolja az akadémiai nagyjutalom odaítéléséért felelős bizottságot.²⁵ Egy másik esetben Bajza az *Aurorában* saját névvel megjelent *Hableány* című novellája szolgáltatta az ürügyet az 1840-es évek egyik plágiumvitájára. A szóban forgó novella Bajza egy fiatalkori alkotása volt, ahol elmulasztotta közölni az átdolgozás tényét.²⁶ Vörösmarty esetében a *Marót bán* című dráma egy jelenete szolgáltatta az okot a szerzői jogok sérelmét feszegető vitára. Ebben a jelenetben

20 KAZINCZY Ferenc, KÖLCSEY Ferenc és SZEMERE Pál, „[Az Iliászi pör]”, in KÖLCSEY Ferenc, *Irodalmi kritikák és esztétikai írások, I. (1808–1823)*, kiad. GYAPAY László, Kölcsey Ferenc Minden Munkái, 122–142. (Budapest: Universitas Kiadó, 2003).

21 FEKETE Norbert, „Női néven nőként bírálni: A beszédpozíció megszerzésének problémái Takáts Éva kritikus felépésekor”, in *Nőszervezők a 19. században: lehetőségek és korlátok*, szerk. TÖRÖK Zsuzsa, Reciti konferenciakötetek 4, 31–46. (Budapest: Reciti Kiadó, 2019), 36–37.

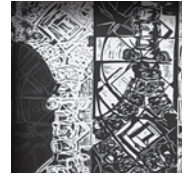
22 FAZEKAS Csaba, „Katolikus egyháztörténetírók plágiumvitája 1841-ben”, *Századok* 146, 6. sz. (2012): 1377–1399.

23 Uo., 1393–1395.

24 BALOGH Gergő, „A modern magyar szerző előállítása”, in *Iustitia meghallgat: tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*, szerk. BODNÁR Kriszta és FEKETE Balázs, 165–185., (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet, 2018), 172.

25 FEKETE Norbert, „A testületi kritika és a szerzői névhasználat problémája a 19. század első évtizedeinek magyar irodalmában”, in *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária és EGYED Emese, 299–318. (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület).

26 SZÜCSI József, *Bajza József*, (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1914), 376–378.

a címszereplő a lovagterem egyik pánccéljába öltözve hallgatta ki feleségét és annak szeretőjét. Vörösmarty a megtámadást nemcsak egyszerűen visszautasította, hanem megragadta az alkalmat arra, hogy bővebben értekezzen az eredetiség kérdéséről.²⁷ A Bajza, Toldy és Vörösmarty körül kirobbant plágiumvadás sora arra mutat, hogy ezek célja nem csak a szerzői jogok és a romantikus értelemben vett szerzőség tisztázását szolgálták, mivel a résztvevők számára már ez a szerzőmodell szolgáltatta az alapot. Ezekben a vitákban a plágium sokkal inkább a szerzői karrierépítés eszközének tekinthető, és mind a két oldal a romantikus szerzőkoncepció szabályait gyakorolta, ezt kérte számon vagy hágta át érdekeinek megfelelően.

ESZTÉTIKAI ÉS KRITIKAI DIMENZIÓK: SZERZŐI NÉV, IMÁZSÉPÍTÉS, ORIGINALITÁS

„[T]alán igen mulatságos dolog lesz ál névtársamnak 's talán a' közönség' némely részének, de én azt hiszem, hogy a' dolognak komoly oldala is van, 's hogy a' nevekkal játékot űzni csak a' könnyelmű, meggondolatlan, vagy bal szándéku engedheti meg magának. Miért is érdemes lesz az álnevek 's álnevek' bitorlása iránti nézeteimet bővebben előadni.” – írja Vörösmarty Holló álneven a *Figyelmezőben* közreadott *Nyilatkozásában*.²⁸ Láthatóan a szerző nem csak el akarta marasztalni a nomen eltulajdonítóját, hanem a közönség számára egyértelművé szeretne volna tenni a szerzői névhasználat általa vallott teóriáját. A szerzői névhasználatot taglaló *Nyilatkozása* egyben az Aurora-kör névfelfogását is tükrözte, és azt közölte az olvasókkal, hogy az íróknak miként szükséges eljárni, ha álnevet szeretnének használni.

Először is azt fogalmazza meg, hogy a „fölvett nevet valami hozzáadással” szükséges megkülönböztetni az eredetitől, hogy elkerülhető legyen az azonos

27 SOMORJAI Eszter, „»Vas ember«: egy metafora a színpadon (Vörösmarty Mihály: *Marót bán*), *Irodalomtörténeti Közlemények* 107 (2003): 317–329. A szóban forgó tanulmány: VÖRÖSMARTY Mihály, „Vas ember. Eredetiség”, *Figyelmező*, 1838. júl. 24. 472–474.

28 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

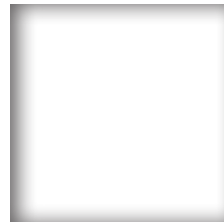
nevek használatából adódó félreértés. Vörösmarty érvelése szerint azért kellett fel-
lépni a névbitorlás ellen, mert a Holló név egyszerre két referenciával rendelkezett,
ami zavart válthatott ki az olvasókból. A zavart csak még inkább növelte, hogy az
Aurora-kör szerint a Holló álnevek nem azonos esztétikai minőséget képviselő mű-
veket jegyeztek. A *Figyelmező* ugyanezen számában Toldy Ferenc részletes recenziót
közölt az *Emlényről*. Ebben a kritikában elismerően nyilatkozik a prózai alkotásokról,
vizont a lírai munkákat egyöntetűen elmarasztalja: „[a]’ veresekről nincs mit szóla-
nunk. Itt érezhető egy műértő, gondosabb szerkesztőség’ hiánya.”²⁹ Toldy itt élesen
szembehelyezkedett Heckenast Gusztávval, az almanach kiadójával és szerkesztőjé-
vel, aki azt hangsúlyozta, hogy a koruk sokkal inkább prózai kornak tekinthető, mint-
sem lírainak. Toldy azzal érvelt, hogy a próza divatja mellett a líra éppen ugyanolyan
népszerű a magyar és világirodalomban. Ennek ellenére kiemeli, hogy „szerencsé-
vel” készült, vagyis nagyobb esztétikai értékkel bíró költeményekkel az *Emlény* nem
rendelkezik: „[a]zon pár lírai költőnk, kitől már több szép műveket birunk, különös,
itteni darabjaiknak részint a’ szokott világosságot, részint formában a’ tisztaságot nem
adák meg; a’ balladák ’s románczok közt egy volna, mellyet megneveznénk, ha benne
némi bágyadságot nem találánk, melly írója ujjab dolgozatain épen nem érezhető.”³⁰
Láthatóan a lírai palettából *A’ rajashtani leányt* meg sem említette. Ebből az a követ-
keztetés is levonható, hogy az Aurora-kör szerint a mű Kunoss kevésbé sikerült versei
közé tartozott. Vörösmartyt valószínűleg bosszantotta, hogy egy általa feltételezett
ideális olvasó a Holló név kettős referenciájáról mit sem tudva könnyedén összemos-
hatta az *Aurorában* és az *Emlényben* azonos szerzői azonosítással ellátott szövegeket.

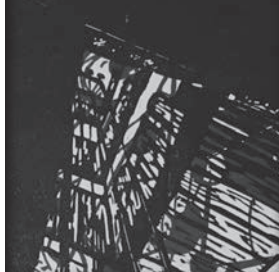
Vörösmarty szerint az eredetiségre törekvés hiányáról árulkodik „[m]időn vala-
ki egy már elfoglalt írói nevet vesz fel”, mellyel a szerző „igen nagy élhetséget
árul el, hogy annyi ezer név közül nem bírt magának egyebet találni”.³¹ Látható, hogy
a romantikus szerzőkonceptió alapján az alkotónak nemcsak eredeti művet kell lét-
rehoznia, hanem a szerzői név kiválasztásában is érdemes megmutatnia kreativitását.
Vörösmarty kemény szavai arra utaltak, hogy egy névbitorló szerzőtől nem is lehet
eredeti munkát elvárni. Ebből következik, hogy a név kiválasztásának motivációja lé-
nyeges volt Vörösmarty számára. Szerinte a névválasztás a szerző egyéni leleményén

29 D. SCHEDEL [TOLDY] Ferencz, „Emlény. Karácsoni, új esztendei és névnapi ajándék. 1838. Második év. 5 aczéla metszett képpel. Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv. n. 12r. 188. l. (Budán, az egyetem’ bet.). Selyemkötésben 3 ft. 40 kr. ep.”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 305–310., 309.

30 D. SCHEDEL [TOLDY], „Emlény. Karácsoni...”, 309–310.

31 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319–320.

alapult, és az imázsépítés fontos részét képezte. Talán éppen ezért is annyira meglepő számára az álnév eltulajdonítása: „[m]időn az 1836. és 1837-iki Aurorában írói czímeim' egyikéül a' Holló' választám, nem hihetém, hogy valaki ezen setét nevet elkívánja tőlem.”³² Vörösmarty megosztja a nyilvánossággal, hogy az *Aurorában* a Holló mellett több nevet is használt. 1822–1837 között, vagyis a nyomtatott nyilvánosságban való első fellépésétől kezdve a Holló-vitáig összesen 177 kisebb költeménye jelent meg nyolc különböző időszaki kiadványban (*Aurora*, *Aspasia*, *Felső Magyar-Országi Minerva*, *Honművész*, *Szépliteratúrai Ajándék–Koszorú*, *Kritikai Lapok*, *Trattner és Károlyi Magyar Nemzeti Kalendáriuma 1829-re*, *Tudományos Gyűjtemény*). Művei közül összesen 101 volt álneves vagy névtelen. Az *Aurorában* négy különböző néven 88 költeménye jelent meg. Ezek megoszlása a következő: Vörösmarty (63), Csaba (19), Holló (3), P. (2) és Névtelenül (1).³³ Arányait tekintve az *Aurorában* kevesebb álneves közlése volt, mely annak tulajdonítható, hogy az almanach a romantikus írógeneráció zászlóshajója volt, ahol előnyösebb volt saját névvel megjelenni.

Vörösmarty közli a Holló név kiválasztásának motivációját is: „[m]i' a' Holló' nevet illeti, azt én nem titkolódzásból, mert arra okom nincs – csupán szeszélyből választám, vagy ha valakinek ez nem elég ok, azért, hogy ezáltal némileg szerzetemnek szellemét kijelentsem.”³⁴ Fentebbi kijelentésével azt sejtette, hogy ő csupán maszkos szerzői névként alkalmazta a Hollót, tehát célja nem a rejtőzködés, hanem az volt, hogy megképezzen egy csipkelődő, szatirikus hangú lírai ént, melynek rejtekében nyugodtan kigúnyolhatta a szentimentális szerelmi líra paneljeit.³⁵ A Holló név kiválasztása szorosan illeszkedett Vörösmarty szerzői névhasználati koncepciójába, mely során az eltérő stíluszintekhez, témákhoz tartozó verseket különböző nevekkkel írta alá. Továbbá arra is törekedett, hogy minél kevésbé tudják leleplezni, vagyis az olvasók ne tudják az álnévvel megjelent műveit a saját névvel ellátott szövegekhez kötni.³⁶ A Holló és a többi általa használt álnév elsődleges célja nem az volt, hogy a nomen viselőjére felhívják a figyelmet, vagyis hogy az olvasó

32 *Uo.*, 319.

33 A statisztikai adatok alapja a kritika kiadás: VÖRÖSMARTY Mihály, *Kisebb költemények*, kiad. HORVÁTH Károly és TÓTH Dezső, 3 köt. Vörösmarty Mihály Összes művei 1–3 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960–1962).

34 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

35 TÓTH Dezső, *Vörösmarty Mihály*, Irodalomtörténeti könyvtár 1, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957) 210–214.

36 MILBACHER Róbert, „...földben állasz mély gyökökkel...”: A magyar irodalmi népiesség genezisének akkulturációs metódusa és póriás hagyományának vázlata, Doktori Mestermunkák (Budapest: Osiris Kiadó, 2000), 93.

szembesüljön azzal a ténnyel, hogy itt pseudonimáról van szó. Sokkal fontosabb volt ennél, hogy a név ráirányította bizonyos jelentések körére az olvasó figyelmét, vagyis a beszélő nevek használata megelőlegezte a befogadó számára a versek témáját és stílusrétegét.³⁷

Vörösmarty, vagyis az *Aurora* Hollója azonban nem mondta el a teljes igazságot. Véleményem szerint itt is sokkal inkább egy státuszemelő szerzői névről van szó, ugyanis a szerző anélkül szeretne volna kipróbálni az említett lírai hangot, hogy az negatívan befolyásolta volna a saját nevével jegyzett szövegtörzset megítélését. 1828. január 27-én a következőképpen nyilatkozott szerzői névhasználatáról Kazinczynak: „[a]’ Koszorúban Csaba álnév alatt fogja a’ Tns Úr verseimet olvasni. Ál-nevet kelle választanom, hogy a’ [...] kik nem jó szemmel nézik föllépésemet, a’ versjártósággal ne vádolhassanak.”³⁸ A szerző azonban nem volt őszinte a széphalmi mesterral, ugyanis Vörösmarty tartott annak a kritikai ítéletnek a lehetőségétől, hogy az általa szerkesztett *Koszorúban*, vagyis a *Tudományos Gyűjtemény* irodalmi melléklapjában leginkább csak az ő versei szerepelnek. Ennek elkerülése érdekében az itt 1828–1831 között megjelent 43 verse aláírására kilenc különböző nevet használt, ami majdnem kétszerese az *Aurorában* alkalmazottaknak. Továbbá az is figyelemre méltó, hogy ezek közül Vörösmarty névvel csak négy verset jegyzett.

Milbacher Róbert kutatásai alapján elmondható, hogy Vörösmarty egyes álnevek kiválasztásában genealógiai szempontokat is érvényesített. A hun–magyar rokonság mítosza alapján egy álnév származástaniilag minél közelebb esett Attila királyhoz, annál szorosabb kapcsolatra mutatott rá a Vörösmarty névvel jelölt szövegtörzsszel. Ez alapján Csabával (Attila fia) elsődlegesen szerelmes verseket jelölt, ami még beleesett abba a kategóriába, amely mögött álló valós identitást megismerhették a szerző által kiválasztott kevesek.³⁹ A beavatott olvasó, jelen esetben Kazinczy, közvetlenül hozzá tudta kapcsolni a Vörösmarty-körpöszhozz az álnévvel jegyzett szövegeket. Ez azonban nem kötötte feltétlenül a beavatottat

37 Vö. HITES Sándor, *Még dadogtak, amikor ő megszólalt: Jósika Miklós és a történelmi regény*, Irodalomtörténeti könyvtár, (Budapest: Universitas Kiadó, 2007), 193.

38 Vörösmarty Mihály Kazinczy Ferencnek, 1828. jan. 27., in VÖRÖSMARTY Mihály, *Levelezése*, kiad. BRISITS József, 2 köt. Vörösmarty Mihály Összes művei 17–18. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965), 1:197.

39 MILBACHER, „...földben állasz...”, 93.

a titok megőrzésére. A Kazinczy-levelezés nem bizonyítja, de elképzelhető, hogy a szépművészeti mester információi alapján lepleződött le a Csaba név a *Felső-Magyarországi Minerva* 1828. márciusi számában. A lap a következő módon számolt be a *Koszorúban* publikáló szerzőkről „Bajza, Döbrentei, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vitkovics, Vörösmarty (Csaba) lépnek fel, minekutána hat esztendeig e' gyűjteményben részt nem vehének.”⁴⁰ Kazinczy mellett szól az az érv, hogy előszeretettel közölte a nyilvánossággal, hogy melyik álnév mögött ki állt. Jól példázza ezt Kisfaludy Sándor *Himfyjéről* írt bírálata is, ahol szintén leplezte a szerzőt.⁴¹ A *Koszorúban* megjelenő Patával, vagyis a hun király unokájának nevével jegyzett humoros, szatirikus és pajzán hangvételű szövegek azonban már kívül estek azon a körön, mely mögött fel lehetett volna tártani a valós identitást.⁴² A Pata vagy a Bódog név elsődlegesen azt a célt szolgálták, hogy Vörösmarty kipróbálja más szerzői hangokat is a nyomtatott nyilvánosságban.

Vörösmarty számára problémát jelentett a családnevek álnévként való használata, mivel ezek a nevek könnyedén tévútra vezethették a név használóját és olvasóját is. A *Nyilatkozásban* felveti annak lehetőségét, hogy a „Rajasthani leány” írójának neve valóságos, Holló.⁴³ Ebben az esetben természetesen nem történt volna névbitorlás, és a cikk sem készült volna el. Vörösmarty szerint a családnevek kiválasztásakor, akár álnévként, akár egy szereplő nevéként alkalmazzák, körültekintően kell eljárni. Erre mutat rá Sallay Imrének, Vörösmarty egykori tanuló társának visszaemlékezése: „1836-ik évben »Csiga Márton viszontagságai« című költeményét bevégezve, letisztázás végett kezemhez adta, címét tekintve olvasom »Csiba Márton viszontagságai«, ez volt a költőtől eredetileg kigondolt címet; erre egyszerűen mondtam: »Pozsonyban egy Csiba nevű öreg ügyvédet ismertem.« Vörösmarty kérdezé: »Tehát léteznek ilyen nevű család?« »Igen«, – felelék. »Úgy hát más nevet gondoljunk ki e költeménynek! Nem szeretném – mondá –, ha valaki e művemnek foglalatja által csak távolról is sértve találná magát.« S így lett Csiba Mártonból Csiga Márton nevezet.”⁴⁴ Az esetből látható, hogy Vörösmarty a lehetőségekhez képest igyekezett elkerülni a konfrontációt és más nevet választani. A tévedésre nyilván az adhatta az okot, hogy az ország egymástól távol eső családjai jóval kevésbé ismerhették egymást, így Vörösmarty akaratán kívül könnyen beleeshetett ebbe a hibába, hiszen nem csak azt nem tudta, hogy Pozsonyban él egy

4 0 [NÉVTELENÜL], „[Cím nélkül]”, *Felső Magyar-Országi Minerva* 4, 3. sz. (1828): 1638.

4 1 KAZINCZY Ferenc, „Kisfaludy Sándor, Himfy szerelmei. Buda. 1807. I. köt. XXIC, 36 p. 2. köt. 299.”, *Erdélyi Múzeum* 1, 1. sz. (1814): 72–89., 72.

4 2 MÍLBACHER, „...földben állasz...”, 93–94.

4 3 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

4 4 SALLAY Imre, „Hétköznapiok: Sallay Imre emlékirataiból, in Vörösmarty Mihály 1800–1855, kiad. LUKÁCSY Sándor és BALASSA László (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1955), 164.

ilyen nemzetség, de azt sem, hogy több, Csiba nevet viselő nemesi família is volt az országban.⁴⁵ Vörösmarty elképzelése egy archaikus nyelvfelfogásra mutat, mely a nemesi neveknek olyan jelentést tulajdonított, mely nem függött annak aktuális viselőjétől.⁴⁶ E szerint, ha véletlenül olyan pszeudonimát választott, mely egyben nemesi név is, akkor fennállhatott annak a veszélye, hogy esetlegesen megsérti művével a szóban forgó családot. Ez a veszély úgy volt elkerülhető, hogy ha olyan családnevet konstruált, mely egészen biztosan nem szerepelt a nemesi nevek között. Ezt példázza az Ábrándi (és az Ábrai) név is, mely egyrészt az -i képzővel imitálja a nemesi neveket; másrészt csatlakozik a szentimentalista névadás gyakorlatához azzal, hogy gyakran az érzékenység diskurzusához kötődő beszélő neveket választ.⁴⁷ Ide sorolható például Kölcsey Ferenc Andaházija is.⁴⁸ A Vörösmarty említett álneveivel jegyzett versek megelőlegezik az általuk jegyzett művek szentimentális lírai hangvételét. Járható út volt az is, ha olyan nemesi családnevet választott, mely a korban – a család feltételezhető kihalása miatt – már nem volt használatban.⁴⁹ Ezt példázza a Keledi név, mellyel elsődlegesen humoros népdalokat jegyzett a *Koszorúban*.⁵⁰

JOGI DIMENZIÓK: SZERZŐI NÉV, TULAJDON, FELELŐSSÉG

Vörösmarty a szerzői tulajdonjog megsértése miatt is elmarasztalja az *Emlény* Hollóját, aki: „azon hír és becs után áhitozik, mellyet a' név netalán kiviva magának; vagy végre neve' erejénél fogva névtársa' műveit akarja elsajátítani 's azokkal az írói névhez, becsületes emberhez illetlen kereskedést üzni; mindenek fölött pedig az illy névbitorlás kilábolhatatlan zúr zavart okozhat a' literaturában. Ebből látni, hogy írói nevet elvenni csupa tréfából nem lehet, hogy ez mindenkor bitorlás”.⁵¹ Vörösmarty ebben az esetben már írói névről beszél, mely az írói tevékenység során töltődik fel tartalommal, és értékét a „hír és becs”, vagyis a szerző jó híre, munkáinak megbecsültsége és kelendősége teremti meg. Ezek által válik jelentéssé a szerzői név

45 NAGY Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 13 köt. (Pest: Beimel és Kozma, 1857–1868), 3: 161–162.

46 HITES, *Még dadogtak...*, 194.

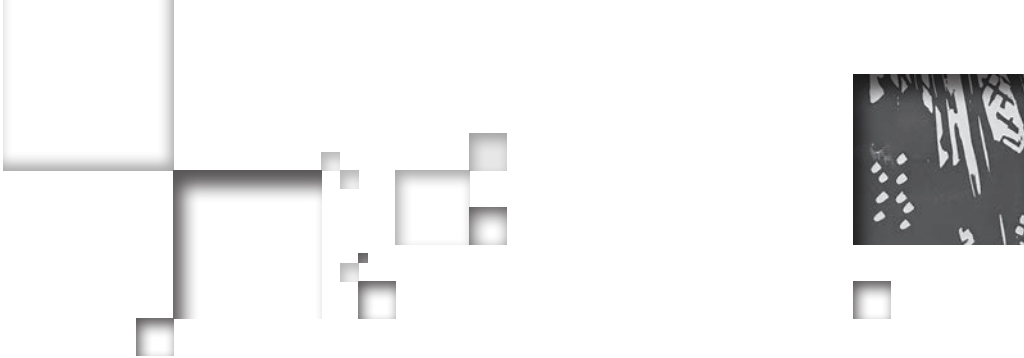
47 Versek Ábrándi és Ábrai névvel: ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' hajnalhoz”, *Koszorú* 8 (1828): 63–64.; ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' szép virág”, *Koszorú* 8 (1828): 141–142.; ÁBRAI [VÖRÖSMARTY Mihály], „1823”, *Koszorú* 10 (1830): 187–188.; ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], A' tihanyi viszhang, *Koszorú* 10 (1830), 161.

48 Vö. TÓTH Orsolya, „Andalgók, merengők, ábrándozók és rajongók: Megjegyzések Kölcsey Ferenc A' vadászlak című elbeszéléséhez”, *Irodalomtörténet* 98, 2. sz. (2017): 147–175., 147–150.

49 NAGY, *Magyarország családai...*, 6:167.

50 A következő versekről van szó: KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „Haj, száj, szem”, *Koszorú* 9 (1829): 133–134.; KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „Laboda' kedve”, *Koszorú* 9 (1829): 138–139.; KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' gyászkendő”, *Koszorú* 9 (1829): 141.

51 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

szemben a rendi társadalom intézményeként funkcionáló nemesi nevekkal.⁵² Vörösmarty a hamisítás klasszikus okait sejtí Kunoss tette mögött: egyrészt azt állítja, hogy az *Emlény* Hollója a szövegek eltulajdonításával szerette volna növelni hírnevét; másrészt a szóban forgó művek becsét kihasználva haszonra kívánt szert tenni; harmadrészt célja lehetett az ugyanazzal a nomen-nel jegyzett alkotások értékének leszállítása.⁵³ Ez utóbbira utal a tréfa szó is, illetve Vörösmarty megnyilatkozása a *Nyilatkozás* felvezetésében, mellyel arra célzott, hogy a „nevekkel” való játékot csak „a könnyelmű, meggondolatlan, vagy bal szándéku” ember űzheti.⁵⁴ Ez alapján látható, hogy Brian McHale terminológiája alapján a Holló név felvételét rosszindulatú átverés-ként értelmezi, melynek célja Vörösmarty írói teljesítményének kisebbitése.⁵⁵

Mivel a szerző választott neve éppen úgy tulajdonát képezi, mint a létrehozott mű egésze, az azzal való visszaélés – Vörösmarty szerint – áthágja az irodalom iratlan törvényeit. A korszakban sem a plágiumra, sem a szerzői jogokra nem létezett semmilyen, a mai fogalmainkhoz közel álló jogi szabályozás. Erre az 1884-es szerzői jogi törvény megszületéséig kellett várni.⁵⁶ A szerző csupán a kialakuló polgári nyilvánosság fórumain, elsősorban a sajtóban vagy kapcsolati hálóját igénybe véve tudott nyomást gyakorolni a névbitorlóra.⁵⁷ Ennek ellenére Vörösmarty a rendelkezésére álló rendi törvényi keretektől kiindulva igyekezett meggyőzően érvelni amellyel, hogy miért neki van joga a Holló név használatára. Bajza a felvezető szövegében és Vörösmarty a *Nyilatkozás*ában egyaránt arra hivatkozott, hogy a Holló nevet először az *Aurorában* használták. Ebből Vörösmarty szerint az következik, hogy: „álnév valóságos írói névvé változik, tulajdonává annak, ki azt legelőször fölvette, s azt azontúl másnak csak bitrolni, de vele jog szerint élni

52 Vö. HITES, *Még dadogtak...*, 194–195.

53 LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

54 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

55 Brian MCHALE, „»A Poet May Not Exist«: Mock-Hoaxes and the Construction of National Identity”, in *Faces of Anonymity: Anonymous and Pseudonymous Publication from the Sixteenth to the Twentieth Century*, ed by Robert J. GRIFFIN, 236–245. (New York: Palgrave, 2003), 236–237.

56 BALOGH, „A modern...”, 171.

57 Vö. LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

nem lehet.⁵⁸ Vagyis a név azé, aki először a nyomtatott nyilvánosságban használta. A későbbiekben a következőképpen árnyalja a problémát: „mi lenne abból, ha én majd Szerényi, majd Padavértei, majd Bústavi stb. név alatt írnék, olyanok alatt, melyek már előttem el voltak foglalva, melyeket semmiképp nem lehet, res nullius'nak [lat. gazdátlan dolog – F. N.] tekintenem? Nemde a' legfonákabb helyzetek' s minden viszonyak' felforgatása, egy új zűrzavar fog ebből keletkezni? nincs-e az egész literatúrában egyéb tenni valónk, mint ez?”⁵⁹ Vörösmarty érvelése a feudális birtokjogon alapszik. Elgondolásában a még senki más által nem használt név gyakorlatilag egyenértékű az elhagyott jószággal, melyet bárki kisajátíthat. A kisajátított birtokra ezt követően már a feudális birtokjog vonatkozott. A név gazdátlan, de kisajátítható dologként való feltüntetése a rendi keretek között értelmezi a problémát. Az Aurora-kör előszeretettel használta ezt a jogi érvelésmódot.

Az 1834-es Aurora-pörben Bajza arra hivatkozott, hogy elhagyott jószággént foglalta el az *Aurorát*.⁶⁰ A törvényi előírásoknak megfelelően a foglalási igényt nyilvánosan be kellett jelenteni, melyet Bajza a sajtó útján megtett. Az *Aurora* nem egy egyszerű almanach, hanem egyben márkanév is volt, melynek a kisajátítása Bajza és társai számára komoly téttekkel bírt. Az almanach egyrészt jól felépített, jövedelmező vállalkozás volt; másrészt szerkesztői jogosan formálhattak igényt Kisfaludy Károly szellemi örökségére is.⁶¹ A Holló vagy éppen bármilyen név esetében a kisajátítás akkor történhetett meg és emelkedhetett jogerőre, amikor a mű alatt a név nyomtatásban megjelent.

1838-ban Toldy Ferenc a hazai szerzői jogot megalapozó *Néhány szó az írói tulajdonról, s kérelem a' folyóiratok kiadóihoz* című esszéjében is alapvetően birtokjogi dimenzióban értelmezi az írói műveket: „[a] 'jelen értekezés' tárgy a' belső birtok' azon neme, mely szellemi munkáinknak nyomtatásbani közlése által külső tulajdonná leszen, de így is, s' pedig természetjog szerint is, igaz, elidegeníthetetlen tulajdon, s' háromszorosan az, mert egyfelül eredeti birtok, t. i. velünk

58 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

59 Uo., 320.

60 FEKETE Norbert, „Az Aurora-kör...”, 112.

61 Uo., 112.

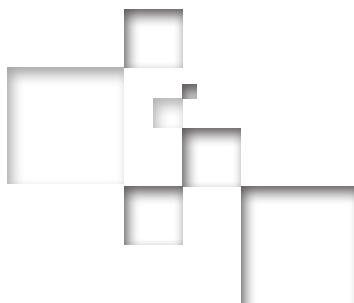
született erők és tehetségek' szabad kifejlésének gyümölcse (telek); másfelül szerzett birtok, mert arra, hogy ki magát íról képezhesse, idő – mely alatt e' helyett bármi materiális birtokot kereshetne, készületek, 's materiális eszközök szükségesegek, mellyek költséggel járnak (investitionalis tőke); de végül erkölcsi tekintetben is mindenek felett tisztelendő birtok, mint 'a melly 'a legnemesb tehetségek' legnemesb czélokra fordításának gyümölcse (publicus érdem)."⁶² Toldy esszéje alapján Kunoss a Holló név eltulajdonításával pontosan azt bizonyítja, hogy nem állnak rendelkezésére azok az erők és tehetségek, melyek a munka, jelen esetben a név megalkotásához szükséges. Vörösmarty arra mutat rá a *Nyilatkozásban*, hogy mivel Kunoss nem birtokolja a tehetséget, ezért lop, mellyel összezavarja az értelmezőket. Tettével tehát nemcsak, Vörösmarty írói jogait, hanem az egész nemzetet megsértette.⁶³

A birtokjogi érvelés mellett Vörösmarty tisztában van azzal, hogy törvények hiányában más eszközök szükségeltetnek a helyzet rendezésére: „[h]ol a' törvények végződnek, azon túl józan ész, nemes gondolkozás, méltány, 's minden helytelenség' utálása tarthatják fel a' rendet 's azon kölcsönös tisztelet, mellyel egymásnak nem írott, de elidegeníthetetlen jogai iránt viseltetünk.”⁶⁴ A jogi keretek hiánya miatt csak a józan észre, a méltányosságra és az erkölcsi normákra való hivatkozással próbálta egyrészt meggyőzni Kunoss, másrészt azzal, hogy nemzet előtti nyilvánosságban közölte a problémát. A nemzet előtti nyilvánosság eszközének igénybe vételével pedig lehetőség adódott arra, hogy visszavonulásra kényszerítse az *Emlény* Hollóját. Vörösmarty megemlíti, hogy a névbitorlásnak minden esetben „kellemetlen következései lehetnek”, ami a „legfonákabb helyzetek” előállítását hozhatja magával, sőt az irodalom viszonyainak felforgatásával „egy új zűrzavar” fog keletkezni. A névbitorlás olyan kárhozatos jelenség, mely az irodalmi élet szétzilálásához vezethet. A zűrzavarra való hivatkozás mögött feltűnik Babel tornyának bibliai története, csak itt az Aurora-kör által javasolt szerzői névhasználati gyakorlat mellőzése válhat a bajok forrásává. A retorikus túlzások mögött azonban fontos megállapítások fedezhetők fel. Ezek egyike a szerzői fe-

62 D. SCHEDEL [TOLDY] Ferenc, „Néhány szó az írói tulajdonról, 's kérelem a' folyóiratok kiadóihoz”, *Athenaeum* 1838. jún. 7., 705–717., 705.

63 BALOGH, „A modern...”, 176.

64 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

lelősség kérdésköre, melynek jelentőségével Vörösmarty és barátai tisztában voltak. Az 1830-as évek első felében, az akadémiai kritika körüli vitákban Vörösmarty arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bírálatokban tett kijelentésekért alapvetően az aláírónak szükséges vállalnia a felelősséget.⁶⁵ Bajza hasonlóan vélekedett, amikor Horvát István Schedel és nem Toldy névvel adta közre a szerző egyik tanulmányát a *Tudományos Gyűjteményben*.⁶⁶ Horvát azzal sértette meg Toldyt, hogy szerzői szándéka ellenére kénytelen volt a kijelentésekért Schedelként vállalni a felelősséget. Toldy a következőképpen összegezte a *Kritikai Lapok*ban a szerzői névhasználati problémát: „[h]atalmában áll a szerkesztőnek azt, a mi beküldetik, felvenni vagy fel nem venni; de külön felkérés vagy felszabadítás nélkül egy betűt is változtatni, nem; mert azon betűért, ha hibás, nem a szerkesztőnek, hanem az aláírt névnek kell kezessenek.”⁶⁷ Vörösmarty a szerzői nevekké való visszaélések között említette meg az irodalmi lopást és hamisítást is, melynek veszélyeit külföldi példával világította meg: „ha hazánkban erre [vagyis a névbitorlásra – F. N.] példa nincs – minek örvendünk kell – de a külföld ’s legújabbán a gyanús Braunthal’ s a derék Grün Anastázus’ feleselése igen botránkozató adatokat nyújt, mik arra intenek, hogy ha már a külföldet jelességeiben utánozni nem bírjuk, legalább vétkeinek ne legyünk majmai.”⁶⁸ Az említett példa nem csak friss, 1837-es őszi esemény, hanem a magyarországi Holló-ügyhöz hasonló problémát takart. Karl Johann Braun von Braunthal (1802–1866), az *Oesterreichischer Musenalmanach* szerkesztőjeként Anton Alexander von Auersperg gróf (1806–1876) jól csengő írói neve, az Anastasius Grün alatt jelentette meg pár költeményét.⁶⁹ Az eset kettejük között komoly vitává fajult, melynek jelentős következményei is lettek. Auersperg grófnak fel kellett fednie a nyilvánosság előtt írói maszkját, és erre a hatalom is felfigyelt. A műveiben liberális eszméket közvetítő grófot

65 FEKETE, „A testületi...”, 305.

66 BAJZA József, „[Szerkesztői jegyzet]”, *Kritikai Lapok* 3, 1. sz. (1834): 126–127.

67 TOLDY Ferenc, „Az úgy nevezett prágai táblák ügyében: Horvát István ellen”, *Kritikai Lapok* 3, 1. sz. (1834): 123–153., 126–127.

68 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

69 ANASTASIUS GRÜN [Karl Johann Braun von Braunthal], „Fünf Stunden”, in *Oesterreichischer Musenalmanach*, Hrsg. Karl Johann Braun von Braunthal, (Wien–Dresden–Liepzig: Karl Gerold’sche Buchhandlung–Arnoldische Buchhandlung, 1837), 107–111.

a cenzúrahatóság is komolyan megbüntette.⁷⁰ Vörösmarty ennek felemlegetésével szeretett volna precedenst felmutatni, ami arra utalt, hogy a szerzői nevek gyakorlatilag megalapozzák az irodalmi világ rendjét. Az Aurora-kör szerint minden írónak joga van írói nevet választani, de az nem lehet azonos másokéval. Ha ez megtörténik, akkor az felszámolja a diskurzusok közötti határokat, amelyeket a név tesz láthatóvá. Ezáltal kevésbé lesznek nyomon követhetőek az egyes diskurzusok, a szövegcsoportok nem különíthetőek el egymástól, mely alapvetően feszültséghez, viszályhoz és káoszhoz vezethet, mint ahogyan arra a külhoni példa is rámutatott.

Az álnévhasználat jogi és etikai szabályalkotása során Vörösmarty nem tért ki pár olyan jelenségre, hogy mi történik abban az esetben, ha az író egy idő után elhagyja a nevet. Arról sem szólt, hogy a név első használójának esetleges halálát követően valaki más felveheti-e a szóban forgó noment vagy sem, illetve mi a helyzet a monogramokkal, vagy éppen az áljelekkel (számok, betűk, szimbólumok)? Végül érdemes azon is elgondolkodni, hogy a szabályok egyáltalán alkalmazhatóak-e. Mi alapján lehet elvárni, hogy az egyik író tudja, hogy valaki más alkotott-e már ugyanazon a néven? A tévedés alapvetően bele volt kódolva a rendszerbe, melynek az is a tétje, hogy bár Vörösmarty megállapításai figyelemre méltóak, de valószínűleg nem alkalmazhatók a gyakorlatban. Erre mutat rá az is, hogy az 1840-i kolozsvári *Reményben* Fekete Mihály (1820–1871) szintén ezt az álnevet használta.⁷¹ Az ifjú diák valószínűleg nem ismerte a Holló-név körül pár évvel korábban kialakult vitát.

Vörösmarty azonban nemcsak azt közölte a nyilvánossággal, hogy a nevekké való visszaélés milyen negatív következményekkel járhat, hanem arra is rámutatott, hogy ő mint sértett író milyen lehetőségekkel bír a jogtalanság kezelésére. Elképzeléseit a következőképpen fogalmazza meg: „ha névtársam önként vissza nem lép, kénytelen leszek a Holló névről lemondani, ’s új nevet választani. ’S ha névtársamnak tetszeni fog engem talán ezen, egészen új névből is kiszorítani, úgy nem marad egyéb hátra, mint az illy névbitorlásra örökös ellenmondásokat intézni ’s az érdemes közönséget haszontalan szóvitával fárasztani.”⁷² Ez nyílt fenyegetésnek tekinthető, amiben kilátásba helyezte az eset botránnyá fajulását. Ha a névbitorló a továbbiakban esetleg visszaélne Vörösmarty újabb felvett nevével, vagyis folytatja a rágalmazást, akkor „nem érdemel

70 Peter BEICKEN, „Anastasius Grün und der österreichische Vormärz”, *The German Quarterly* 58, no. 2. (1985): 194–207., 197.

71 VÖRÖSMARTY Mihály, *Vegyes prózai dolgozatok: 1826–1841*, kiad. BODOLAY Géza és HORVÁTH Károly, Vörösmarty Mihály Összes művei 15 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000), 479.

72 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

kímélést, sőt megérdemli, hogy azon tilos fegyver, mellyel élt, ellene fordítassék.⁷³ Vörösmartyék koncepciójában egy kiszélesedő polémia során a szemben álló felek felvehetik a másik nevét, és teljesen jogosan közölhetnek nyilatkozatokat a másik nevével. A rossz hír és a botránykeltés, a lejáratás tehát olyan etikai vétségnek minősült, mely lehetőséget ad arra, hogy a sértett hasonló módon torolja meg sérelmeit. Az álnévhasználat vagy a névtelenség a klasszikus századforduló irodalmában meglehetősen sokszor vetette fel a botránykeltés vagy éppen a rágalmazás vádját. Nem véletlenül foglalkoztak annyit ezzel a problémával a kritikusai megszólalás kapcsán.⁷⁴ Vörösmarty elképzelésében itt gyakorlatilag az azonos büntetés elve érvényesült, melyet mások, így a megtámadott vagy annak védelmezői szabadon és büntetés terhe nélkül megbosszulhatnak.⁷⁵

EGY MEGREGULÁZÁS SIKERE?

Mindezek hatására Kunoss meghátrált, és nyilvánosan, de név nélkül a következő közleményt jelentette meg a *Figyelmező* következő 1837. november 21-i számában: „[a]z 1838-diki Emlénybe »a' rajasthani leány« cím 's Holló név alatt iktatott vereszet' szerzője nyilatkoztatja; hogy tőle az említett név alatt *csupán ezen* egy mű jött közre 's több nem is jövend. Ezt azon okból kívánja a' n. e. közönséggel tudatni, mivel csekély művét azénak, ki Holló név alatt írt, nem örömet hitetné, 's egy ragyogó névnek ártani nem szeretne.”⁷⁶ Kunoss a jogi érvelés és a botrány kilátásba helyezése valószínűleg meggyőzte arról, hogy a nyilvánosság előtt ne kockáztassa, hogy a névhez plágiumvád tapadjon. Névhaznátában Kunoss a diszkrét szerzői névhaznátát alkalmazta, hogy elkerülje egy esetleges vita vagy botrány lehetőségét. Ez azért is lényeges, mivel korábban a *Figyelmező* 1837. május 30-ai számában pontosan ő volt az, aki az ellene elkövetett plágium miatt szót emelt. A *Szófüzér* című műve harmadik kiadásához nem adott engedélyt, melyet tetézett az is, hogy olyan elemekkel bővítették a könyvét, amik nem tőle származtak. Kunoss továbbá felszólította a „G. N. betű névjeles urat”, hogy nevezze meg magát nyilvánosan, és adjon számot a vál-

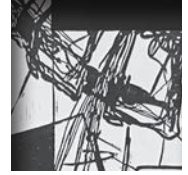
73 Uo., 320.

74 FEKETE Norbert, „Hatalmaskodás és szerzői névhaznát a klasszikus századforduló kritikáiban”, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica* 23, 2. sz. (2019): 83–99.

75 Vö. LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

76 [KUNOSS Endre], „Nyilatkozás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 21., 336.

toztatások okáról.⁷⁷ Összevetve ezt az esetet a Holló-vitával, itt a megsértett szerző mindenképpen választ várt a szerzői jogait érintő sérelem miatt, míg Vörösmarty elegendőnek vélte azt, hogy az okok magyarázata nélkül ellenfele lemond a névről. Kunoss valószínűleg az is meggyőzte, hogy Vörösmarty *Nyilatkozásában* három álnévét, a Szerényit, a Padavérteit és a Bústavit olvashatta, méghozzá olyan kontextusban, ahol a megsértett író tökéletesen tisztában volt az inkognitójával.⁷⁸ Vörösmarty mint az *Auróra* Hollója ezek említésével nem csak személyesebbé tette Kunoss számára a problémát, hanem a hatalmát is érzékeltette: ő igenis tudja, hogy milyen álnveket használt az *Emlény* Hollója és hogy ki áll mögötte. Kunoss mint ideális olvasó ebből sejtette, hogy az *Auróra* Hollója vagy megfejtette, hogy az ő neveiről van szó, vagy olyan személy állt mögötte, aki kellőképpen be volt avatva, hogy kit takarnak ezek a pszeudonimák. Az utóbbi eshetőségből sejtethető volt számára, hogy olyan nagy tekintélyű szerzőről lehet szó, aki ismeri a körülményeket, sőt felüláll a Bajzáék által hangoztatott szerkesztőségi titoktartás követelményein.

Lapszerkesztőként Bajza a nyilvánosság előtt tudatosan megőrizte a panaszt tevő Vörösmarty és Kunoss inkognitóját, és csak annyit sejtetett, hogy az *Auróra* író szerzőt személyesen ismeri. Ez a gyakorlat, a szerzői inkognitó védelme a Bajza által szerkesztett *Kritikai Lapok* egyik alapvetésének számított, melyhez az *Auróra*-kör ragaszkodott. Jól példázza ezt a Kölcseynek írt 1830. október 21-i levele, melyben az irodalmi gentleman szerepét játsza biztosítja diszkréciójáról: „[s szabadságában fog állni a] Tekintetes Úrnak minden tartalék nélkül, akár mellyik író felett elmondania itéletét, ’s ha kívánja hogy neve ne tudassék, férfiúi szavamat adom, hogy legbiztosabb barátaim sem fogják megtudni ’s munkájit nyomtatásra is önnön kezemmel írom-le.”⁷⁹ Ezek alapján a nyilvánosság számára elegendő volt annyit közölni, hogy tisztában van az *Auróra* Hollójának kilétével, mivel az almanach hivatkozott utolsó két kötetének szerkesztését már ő végezte. Ez adta számára az illetékességet, hogy közreműködjön a Holló-ügy megoldásában. Ezt egy hétköznapi olvasó, aki csak a *Figyelmezőt* olvasta, valószínűleg így látta, de ahogyan fentebb

77 KUNOSS Endre, „Írói ellenmondás”, *Figyelmező*, 1837. máj. 30., 174.

78 Az álnévek azonosítására lásd: VÖRÖSMARTY Mihály, *Összes munkái. Teljes kiadás*, kiad. GYULAI Pál, 8 köt., (Budapest: Méhner Vilmos, 1884–1885), 6: 390.

79 Bajza Kölcseynek, [1830. okt. 21.], in KÖLCSEY Ferenc, *Levelezés*, kiad. SZABÓ G. Zoltán. 5 köt. Kölcsey Ferenc Minden Munkái (Budapest: Universitas Kiadó–Balassi Kiadó, 2005–2017), 2: 298.

kitértem rá, Kunoss olyan információkat is kivehetett a szövegből, melyek arra mutattak rá, hogy érdekei védelmében az Aurora-kör lazábban kezelte a saját szabályait.

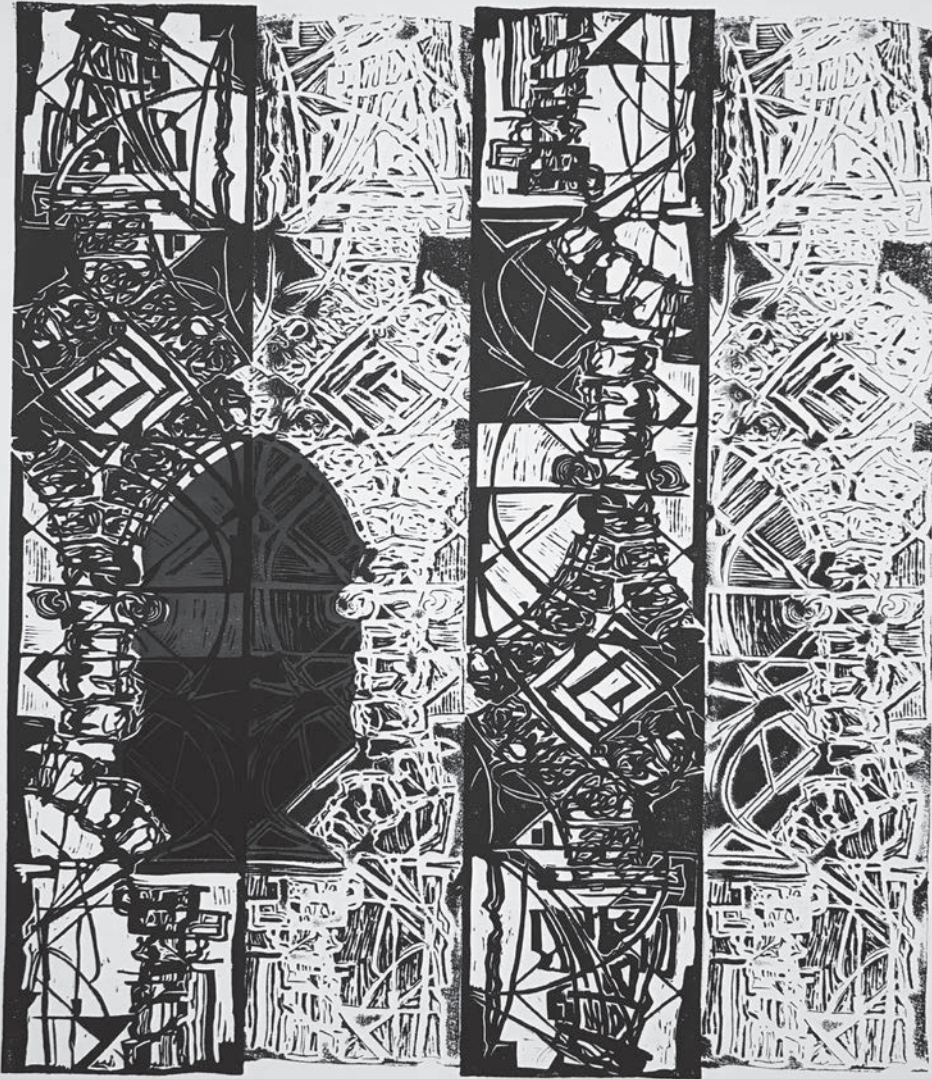
Joggal tehető fel az a kérdés is, hogy Vörösmarty miért használta a Holló nevet a *Nyilatkozásban*. Egyrészt azért, mert a név miatti feszültség alapvetően a két Holló-maszk miatt történt, így a nyilvánosságban szerencsésebbnek érezhette, ha azon a néven szólal meg, melyet elsődlegesen érint a kérdés. Ezt erősíti az is, hogy Kunoss választát úgy tüntették fel a címlapon mint az Ál-Holló nyilatkozását. Másrészt Vörösmarty költői státuszának védelme érdekében nem akart nyíltan konfrontálódni az újabb írónemzedék tagjával, Kunossal. Valószínűleg derogált számára az a tény, hogy ebben az ügyben az ifjabb írot néven nevezze, ráadásul pont egy saját nevével közölt cikkben. Vörösmarty láthatóan erőfeszítéseket tett arra, hogy ne derüljön ki a nyilvánosság előtt a kiléte. Láthatóan Bajza is csak azt hangsúlyozta, hogy az *Aurora* Hollóját ismeri személyesen. Az *Emlény* esetében ennek elismerése fel sem merült részéről, amivel szintén alacsonyabb pozícióba helyezte az ifjabb írot. Emellett Kunoss megjegyzése, melyben azt állítja, hogy nem akart egy ragyogó névnek ártani, finoman utalt arra, hogy ő is sejtette, hogy ki állt a másik Holló mögött. A vitában Bajza kivételével mindvégig álnéven nyilvánultak meg a Hollók, de nem tettek arra kísérletet, hogy a nyilvánosság előtt leleplezzék egymást, így mondhatni úriemberek módjára, a társadalmi státuszuk védelmében a diszkrét szerzői névhasználat szabályait betartva intézték el az ügyüket. Ebben a helyzetben a megnevezés azzal a veszéllyel is járhatott volna, hogy a nyilvános válasza kötelezett Kunoss felfedi, hogy az álnév mögött Vörösmarty állt. A két Holló kiléte azonban teljes titokban maradt a szélesebb nyilvánosság előtt. Ebben az esetben valóban érvényesült Bajza titoktartásra vonatkozó alapelve.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Holló-vita az Aurora-kör és a fiatalabb írók köréhez tartozó Kunoss Endre egyik kisebb csörtéje volt, mely arra mutat rá, hogy nemcsak az egyes szövegeket, hanem egyes írók nevét is el lehetett tulajdonítani, melyet egyszerre motiválhatott a név ere-

deti birtokosának lejáratása vagy éppen a tolvaj felemelése. Láthatóan az allonim vagy apokrif alkalmazása egyáltalán nem volt elfogadott az Auro-ra-körben. Bajza, Toldy és Vörösmarty különösen érzékenyek voltak bármiféle szerzői névhasználati kérdésre, így nem csoda, hogy ha a szándékos vagy véletlen okozta névbitorlás kérdésének tisztázása helyet kapott a *Figyelmezőben*. Esztétikai szempontból a sértett Vörösmarty különösen nagy hangsúlyt fektetett a változatos szerzői névhasználat alkalmazásának hangsúlyozására, és úgy vélte, hogy a megfelelő név kiválasztásában a szerzőnek eredetiségre kell törekednie. A szerzői névhasználat eszközét egyrészt arra használta, hogy elkülönítse a különböző nevek segítségével eltérő stílusban íródott és tematikában eltérő szövegcsoportjait; másrészt az újabb lírai hangokat úgy próbálhatta ki, hogy a saját nevével jegyzett írói munkássága mindvégig védve volt. Ebből a szempontból az általa alkalmazott gyakorlatot státuszemelő, a kritikát, az imázst és karrierépítést figyelembe vevő gyakorlatnak tekintem. Jogi szempontból Vörösmarty a kör más vitáihoz hasonlóan a birtokjogra, az etikai elvekre, valamint a közelmúlt meglehetősen kínos külföldi polémiájára, a Brauenthal–Auersperg-vitára hivatkozva próbálta meggyőzni arról a nemzet előtti nyilvánosságban Kunost, hogy mondjon le az eltulajdonított névről, különben a névbitorlás botrányára fog fajulni. Ezek hatására Kunoss nyilvánosan visszalépett a Holló névhasználatától. Kunoss és Vörösmarty egyaránt megőrizték a hírlapi vitában az inkognitójukat, mivel a fiatalabb költőnek nem lett volna hasznára, hogy ha a nevéhez plágiumvád tapad, míg az idősebbet finom távolságtartás jellemezte. A vitában használt szerzői névhasználati megfontolások, az adott kommunikációs szituációhoz illeszkedve sokkal inkább a diszkrét szerzői névhasználat körébe tartoznak.

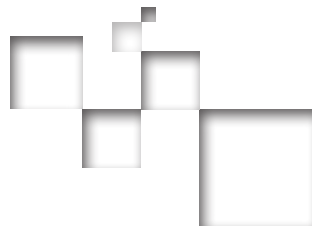

Exit II

/Luo-wetret/

FA 巧

2011.11

ANNA SNEGINA

THE SONG OF YOUTH

poharakban vörösbor háttérben halk zene
benne ifjúságom emléke
és a tiéd is megterítve az asztal
rajta mazsola, akácméz, dió és olíva sajttal

a kanapén én és te Raúl a katalán ifjú
a kanapén én és te David a rotterdami hódító
a kanapén én és te Szergej az orosz csábító
a kanapén én és te Dražen a szlovén fiú

az asztalon olíva sajt mazsola és dió
ajkamon és ajkadon akácméz folyt
arany színe teljesen elvakított
vörösbor ittunk és zenét hallgattunk

fiatalságunk lejárt énekét
de ott úgy öleltük egymás testét
hogy szívünk egy percet sem öregedett
és egy pillanatra fiatalon haltunk meg

A FECSKÉK RÖPTE

Egyikünk sem tett olyat,
ami megzavarta volna a fecskék törékeny álmát
a blúzod alatt.

Kék szemem volt és fehér térdem
rózsaszín nadrág
három sms
tőled
a bejövő üzenetekben.

Mióta számít az sms?

Egy csendes bárban a parton
ültünk mobil a mobillal szemben
az enyémen nem volt pénz.
B-s melleim voltak
még mindig akkorák:

Ki tette el aludni azokat a fecskéket?
Ki fogja felébreszteni őket?

Egyikünk sem csinált semmit,
ami a mobilok
törékeny álmát megzavarhatná az asztalon

Vártunk,
míg a Nap eltűnik a város mögött
és a Duna fényesen hullámszani kezd
és a fecskék újra körözni kezdenek csillogó szemeinkben.

F-MOLL GALAMBBÚGÁS

Zongoraverseny, értelmetlen viták.
Nyár végén ismertelek meg.

Egy csendes hotelben
az erdő szélén.

Egy hotelben, ágya moha és fala nád.
Csak a rúzsom nem illett ide.

Amikor levetkőztél, az erdő elnémult.
A szívem megdobbant.

Amikor levetkőztem, az erő dalra fakadt
A szíved hevesen vert.

Tanúnk csupán a reggeli harmat.
Csak a rúzsom árult el.

TEAMBUILDING

Amikor felém fordítod az arcod
olyan vagy mint egy apró mandarin alakú hold.
Az ég felettem pirosítóval festi magát.

Azt az arcot mindig magam előtt látom
hét báron és hét testen keresztül.

Befektetőm vagy és én a titkárnőd.
A moziban a film visszahoz minket a valóságba.
A felirat semmit nem mond rólunk.

Csak sokkal később mikor combjaim széttárom
szívem odasúgja: szerelmem

Hajtman Kornél fordításai

FEKETE RICHÁRD

„MARADJAK NÉVTELEN LOVAG” A REJTŐZKÖDÉS ALAKZATAI ÁPRILY LAJOS ELSŐ KÖTETÉBEN

(ÁLNÉV ÉS KATEGÓRIA)

Németh Zoltán *Az álnév mint álnév* című tanulmányában a következő olvasható: „Az álnév irodalmi megjelenésekor arról van szó, hogy a szerzői név–szöveg kapcsolatba beleíródik egy ún. második név, és ez a második név összezavarja a (személyközi) szerzőségi viszonyokat: utalhat ugyanarra a személyre, de utalhat másik személyre is. A második név megkavarja azokat az azonosítási kísérleteket, amelyek a szerző–szöveg viszonyba az olvasás során beleszerveződnek”¹ Ez a legtöbb esetben tényleg igaz. Mi történik viszont akkor, ha a szerző eleve álnevet használva kerül be az irodalmi körforgásba, majd ezt az álnevet meg is tartja pályája legvégéig? Tehát ahol a „második név” lényegében sztenderd szerzői névvé válik, és ahol az álnévhasználat indíttatása csak nehezen kibogozható. Furán hangzik, de van rá példa, és mintha az ilyen esetekben a kategorizálás is nehezebb volna. Idézett tanulmányában Németh Zoltán az álnévhasználat két alaptípusát különbözteti meg: a kényszerű álnevek kisebbségi helyzetből, szerkesztői döntésből, szellemírásból stb. adódnak, a szerzői közreműködéssel létrejövő álnevek pedig társadalmi gyakorlat, csalás, játék stb. okán jönnek létre. A szándékosan használt szerzői álneveknél Németh Zoltán egy érdekes alcsoportot érint: a rejtőzködés végett létrejött álnevek esetét elsősorban „a tiltott tevékenységtől és a leleplezéstől való félelem[hez]”² köti. Ha jól értelmezem Németh Zoltán kategóriáit, akkor több olyan szerzőnek is ebbe a csoportba kellene tartoznia, akik nem végeztek „tiltott” munkát. Természetesen nem polemizálni akarok, amikor a kategóriák ingatagságára utalok, egyrészt, mert tisztában vagyok a kategorizálás funkciójával, másrészt, mert kifejezetten hasznosnak látom az irodalmi álnevekről szóló szakszövegek legnagyobb részét. Az álnév-szerep-maszk fogalomhármásából táplálkozó, a szerzőséget, szűkebben a szerzői nevet tematizáló diskurzus elsősorban a posztmodernnek mondott irodalom álnévhasználatára fókuszál, legyen szó Papp Ágnes Klára vagy épp Németh Zoltán vonatkozó tanulmányairól (esetében leginkább a 2013-as *Álnév és maszk* című kötetről), vagy korábban Gács Anna és Horváth Györgyi

1 NÉMETH Zoltán, *Az álnév mint álnév*, Irodalmi Szemle, 2014/8, 14.

2 Uo., 24.

szövegeiről.³ Aki egy kicsit is érdeklődik a közelmúlt magyar irodalomtörténetét a posztmodern szerteágazó fogalmi és eszmei kereteibe integráló reflexiók iránt, az tudja, hogy a – tágabban – hetvenes évek elejétől kezdődő időszak ki-tüntetett kezelése mellett megannyi érv sorakozik. Abban az esetben viszont, ha a 20. század első évtizedeiből származó álnévhasználati esetet szeretnénk meg-érteni – mint én most –, kevésebb fogódzóval szolgál a diskurzus.

Tanulmányomban megpróbálom átgondolni, hogy milyen gondolati kerek-tek között érdemes értelmezni a modern magyar költészettörténet egyik legér-dekeesebb álneves szerzőjének, Áprily Lajosnak az álnévhasználatát. A fókusz-ban az első Áprily-könyv megjelenése előtti időszak áll, tehát körülbelül az az intervallum, amíg Áprily az álnevet rejtőzködésre használta. A költemények szoros olvasása során elsősorban az álnévhasználat és a rejtőzködéssel ösz-szefüggő, arra bármilyen formában reflektáló poétikai megoldások érdekelnek. A konkrét verselemzéseket megelőzően viszont célszerűnek tűnik felvillantani az Áprily-recepció néhány jellemző vonását, illetve az álnévhasználat feltétele-zett okait.

(KONTEXTUS)

A közelmúltban született, többszerzős, szintetizáló igényű irodalomtörténeti munkákban Áprily Lajosnak költőként csak ritkán van nyoma. Két informatív példát érdemes említeni: a *Magyar irodalom* című kézikönyvnek a század első feléről szóló költészettörténeti részét a főszerkesztő Gintli Tibor, a második vi-lágháború befejezését követő jó másfél évtizedes időszak ugyanezen szakaszát pedig Schein Gábor írta. A kézikönyv poétikai-alakulástörténeti szempontból narrál, a szerzők pedig az elbeszélésbe nem illesztették bele Áprily költészetét (ennek a poétikai megközelítésű narratíva sajátosságain túl nyilván más prakti-

3 HORVÁTH Györgyi, *Fiktív női szerzők a kortárs magyar irodalomban*. Árkádia, http://www.arkadia.pte.hu/magyar/cikkek/hgy_fiktivnoi (Letöltés: 2019. szeptember 20.); HORVÁTH Györgyi, *Tapasztalás, hitelesség, referencialitás: A Psychét és a Csokonai Lilit ért kritikákról*, *Literatura*, 1998/4; GÁCS Anna, *Miért nem elég nekünk a könyv? A szerző az értelmezésben, szerzőségkoncepciók a kortárs magyar irodalomban*, Kijárat, Bp., 2002.

kus vagy épp izlésbeli okai is lehetnek). A *magyar irodalom történeteinek* második kötetében Áprily – Arany János Hamlet-fordítása kapcsán – Shakespeare egyik magyar tolmácsolójaként,⁴ illetve – Pléh Csaba Ferenczi Sándor-tanulmányában – Németh László levelezőtársaként tűnik fel.⁵ Átfogó igényű – főleg többszerzős – irodalomtörténeti munkákon természetesen nem lehet számonkérni egyetlen szépíró hiányát. A *Magyar irodalom* arra jó példa, hogy Áprily költészetét a modern magyar líra elbeszélésekor nem szokták a kánon élvonalába sorolni. A *magyar irodalom története*i második kötete – mely egyébiránt 1919-ig, tehát körülbelül Áprily pályakezdéséig tart – a műfordítói tevékenységre és a levelezésekre utal. Mindkét szegmens fontos része a szerző fogadtatástörténetének: egyrészt nem túlzás azt állítani, hogy műfordítóként jobban ismert Áprily Lajos, mint költőként, másrészt recepciójának nem elhanyagolható szelete foglalja közre a levelezésével (s kitüntetetten a Reményik Sándorral folytatott levélváltásaival).⁶

Az *irodalom története*i harmadik kötetében költőként is megjelenik Áprily. Jeney Éva az erdélyi, a szlovákiai, illetve a magyar irodalom tagolásának felosztásáról értekezik, amikor „az irodalom táji-történeti tagolódásáról”⁷ ír, az egymáshoz térben is időben közel eső irodalmak közös vonásairól. Az egyik példája Áprily szélesebb körben ismert verse, a Benkő Gyulának ajánlott *Pisztrángok kara*. A Jeney Évánál olvasható gondolatmenet jelen dolgozat számára egy szempontból tűnik fontosnak: Áprily recepciója eredendően kötődik a kisebbséginek (is) mondott irodalomhoz, ami nagyon sok esetben legalább annyira gátló szempont lehet a konkrét szépirodalmi szövegek értelmezése során, amennyire produktív. Erre Áprily allegóriahasználata kapcsán Balázs Imre József világít rá: „Áprily abban az időszakban írja allegorikus-helyzetértelmező verseit, amikor már előtérbe kerül a transzilvanizmus kiegyenlítő, nyitó, felülemelkedés-igényt (is) hordozó perspektívája. Az *Eredj, ha tudsz* erkölcsi töltetű, rendíthetlenséget, mocsanatlanságot heroizáló attitűdje az 1920-as években kiegészül a táj változatlanságaiból, esztétikai vonatkozásaiból, illetve – helyenként – a kultúrák közötti kommunikációból energiát merítő élménylehetőségekkel. Noha Áprily ritkábban fordul ehhez a beszédmódhoz, a transzilvanizmus-centrikus irodalomtörténetekben többnyire e versek nyomán vált fontossá életműve.”⁸ Nem meglepő, hogy Balázs Imre József többek között a *Pisztrángok karával* példálózik. Igazságtalan lennék viszont, ha nem jelezném, hogy Áprily poétikáját a transzilvanizmus-központú elbeszéléseken kívül másfajta gondolati

4 KÁLLAY Géza, „Nem mintha már teljesen elégtelt volna dolgommal” = *A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály – VERES András, Gondolat, Bp., 2007., 499.

5 PLÉH Csaba, *Pszichoanalízis, pszichológia és modern magyar irodalom* = SZEGEDY-MASZÁK – VERES, *i.m.*, 784.

6 LIKTOR Katalin (s. a. r.), *Rokon álmok álmodója. Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése 1920-1941*, Polis – Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 2014, vagy KARÁDY Zsolt, *Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése és irodalmi barátsága = Feltáratlan értékek a magyar irodalomban*, szerk. Szabó B. István, ELTE – MTA, Bp., 1994.

7 JENEY Éva, *Maorik és transzilvánok = A magyar irodalom története 1920-tól napjainkig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály – VERES András, Gondolat, Bp., 2007., 357.

8 BALÁZS Imre József, *Erdélyi magyar költészet az 1920-as években = Uő, Erdélyi magyar irodalom-olvasatok. Tanulmányok, esszék, kritikák*, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2015, 62.

sorokba is be szokták illeszteni az értekezők. Lengyel Balázs például Arany János poétikai etikájának örökösét vélte felfedezni Áprily-ban: „Ady halála után ott folytatta a magyar költészetet, ahol Arany János az *Őszikék*-ben abbahagyta (...) Szemérmes tartózkodás, Erdélyből hozott, vidéki elvonultságot kedvelő életforma, klasszicista ízlésvilág s fájdalmas nosztalgiai – ezek a jól tapintható Áprily-jegyek *alkati* alapon indokolják az Aranyhoz való kapcsolódást (...) szuggesztíven klasszicizáló formái mögött egy századunkra érvényesített, régről ismert költői magatartás áll. Egy modern ízekkel beoltott hagyomány. A ritka magyar humanistáé.”⁹ Fülep Lajos Áprily első három kötetében az impresszionista vonások számba vételekor veti fel, hogy e költészetet célszerű a Nyugat első nemzedékének látószögéből elemezni: „Irodalmi ízlésében, stílusában végig a Nyugat nagy nemzedékéhez igazodik. Valamiben szinte mindegyikükhöz hasonló: egyenként is, együttesen is. Erkölcsisége, műgondja Babitscsal, magányossága, elégtikus hajlandósága Tóth Árpáddal (de Juhász Gyulával is), a gyermekkor világába-hangulatába való menekvése Kosztolányival, »egyöszönűsége«, természetábrázolása pedig főleg Juhász Gyulával rokonítja.”¹⁰ Nagyon hasonló logikát folytat Máthé József is, aki egy 1995-ös tanulmányában lényegében ugyanezen kontextusba helyezi Áprily költészetét azzal a különbséggel, hogy a Fülep Lajos által meghatározott névsort kiegészíti Ady Endrével és Dutka Ákossal.¹¹ A pozicionálás igénye az Áprily-monográfiák közül Győri János könyvében a legerősebb. Az 1967-es munka utolsó fejezete (*Hagyomány és eredetiség* címmel) nagyon szépen mutatja, hogy milyen tág kontextusokban is lehet Áprily költészetéről gondolkodni.¹² Vita Zsigmond ezeket a kontextusokat a költői pálya kezdetére vonatkozólag főleg a Nyugat első nemzedékének, illetve a romantikus és az impresszionista német költők (Hofmannsthal, George stb.) említésével rajzolja fel, ám pár oldalnál többet nem szán a témának,¹³ Csép Ibolya pedig néhány asszociatív szöveg hely- és stílusáthallástól eltekintve csupán Ady, illetve Vajda hatására utal.¹⁴ A költő életművének irodalomtörténeti megítélése természetesen nem ennyire egyszerű, így nem is céлом, hogy a fenti jelenségekre és állításokra hosszabban reflektáljak. Csupán fel szerettem volna mutatni néhány vonást, melyek egyrészt pars pro toto referálnak Áprily megítéléséről, másrészt poétikai-történeti kontextusba igyekeznek állítani azt. Az eszmefuttatás további részében a recepciót nagyban meghatározó transzilvanizmus

9 LENGYEL Balázs, *Mai klasszikusok* (Áprily Lajos: Megnőtt a csend, Illyés Gyula: Haza a magasban, Teremteni, Kassák Lajos: Válogatott versek) = Uő, *Zöld és arany. Válogatott esszék*, Magvető, Bp., 1988, 365–367.

10 FÜLEP Lajos, *Az érzetkultusz Áprily korai költészetében*, Magyar Nyelvőr, 1988/1, 49–50.

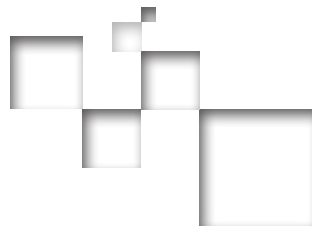
11 MÁTHÉ József, *Áprily és a nyugatosok*, ItK, 1995/2, 235–251.

12 GYŐRI János, *Áprily Lajos alkotásai és vallomásai tükrében*, Szépirodalmi, Bp., 1967, 177–184.

13 VITA Zsigmond, *Áprily Lajos*, Kriterion, Bukarest, 1972, 85–88.

14 CSÉP Ibolya, *Áprily Lajos*, Ráday Gyűjtemény, Bp., 1987, 56–57.

kérdéskörére nem térek ki, ahogy az Áprily-oeuvre költészeti mintáira sem. Ennek legfőbb oka az, hogy versek szoros olvasásakor az álnévhasználat szempontjából egyik megközelítés sem produktív. A költőnek a témával kapcsolatos önértelmezései, illetve a recepció állításai viszont hasznos információkkal szolgálnak.

ÁLNÉV ÉS EREDET

Az eredetileg Jékely Lajos néven született szerző 1918-ban kezdett el Áprily Lajos néven publikálni, ám a szerzői név korábban is problematikus volt a számára. Első verse *Emlékszik még* címmel, név nélkül jelent meg az *Egyetemi Lapokban* 1905. november 15-én.¹⁵ A névtelen közlés Áprily kérése volt, így adta át a kéziratot Lám Károlynak, a lap szerkesztőjének.¹⁶ Ezt követően 1909-ben publikálta az *Emberek* című, 1908 márciusában írt versét az *Erdélyi Lapok*. A költemény Jékely Lajos név alatt jelent meg, ez az egyetlen versközlés, ami felett a költő polgári neve olvasható. Az *Új Erdélyben* aztán, 1918 tavaszán, Áprily Lajos néven három verse látott napvilágot: a *Szüret 1917*, a *Séta egy holt városban*, illetve a *Vízimalom* (az előző két vers később Áprily első kötetébe is bekerült). Ehhez a versközléshez kapcsolódik álnevének eredete is: „Az Áprily név valóságos családnév, az esztergomi székesegyház olasz származású, nálunk megtelepedett építőmesterének ivadékaiviselték. E család egyik sarja iskolatársam volt (...) s egy ugróverseny alkalmával országos ifjúsági bajnok lett. Úgy néztem rá, mint hajdan a görögök az olimpiai győztesekre. Amikor belecsöppentem az irodalomba, tisztán megévezéstől, hogy a legobjektivebb kritikát hívjam ki magam ellen, álnevet kerestem: akkor felöltött ez az emlék, később pedig, hogy, hogy nem, rajtam ragadt ez az Áprily név”¹⁷ Az Áprily Lajos álnév nem a költőtől ered, hanem Szentimrei Jenőtől, az *Új Erdély* főszerkesztőjétől. Adorjánné Weress Margitnak, Áprily nagyenyedi kolléganőjének visszaemlékezése szerint Szentimrei Jenő ismerte Áprily kilétét, hiszen a költő közvetlenül a szerkesztőnek küldte el a verseket: „arra kérte Szentimreit, hogy Áprily Zoltán álnévvel közölje őket. (...) Amikor Szentimrei a verseket a nyomdába vitte: a két név összekapcsolódott az emlékezetében, s így nem Áprily Zoltán, hanem Áprily Lajos névvel közölte őket.”¹⁸ Tanulságos Szentimrei Jenő elbeszélése, aki az Áprily vezetéknevét eredet-

15 A vers a később az 1972-es *Megnőtt a csend* című kötetben jelent meg *Iduska* címmel.

16 VITA, *i.m.*, 26.

17 BOZÓKY Éva, *Beszélgetés Áprily Lajossal*, Könyvtáros, 1966/1, 34.

18 ADORJÁNNÉ WERESS Margit, *Magyar szó Erdélyben: Visszaemlékezés: II. kötet*, Kriterion–Polis, Kolozsvár, 2019, 220.

tével kapcsolatban nem az iskolatársat említi, hanem a költőnek arra a levelére hivatkozik, amely az *Új Erdélynek* szánt versekkel együtt érkezett: „írtam neki, hogy küldjön kéziratot. A versek meg is érkeztek, s a kísérő levélben a szerző elmondja, hogy tulajdonképpen Jékelynek hívják, de nem szereti a nevét, nem elég magyaros, szeretne egy jó írói álnevet. Áprilisban született – nem lenne jó az Áprily név? Miért ne? Azonnal áthúztam a Jékelyt és fölébe írtam az új nevet. Hát azóta Áprily – Áprily.”¹⁹ Ha nem vennénk figyelembe Áprily leírását, akkor is problémás az állítás, hiszen a költő nem áprilisban, hanem novemberben született. Szentimrei magyarázata egyébiránt fokozható, ugyanis a név eredetével és választásával kapcsolatban egy harmadik, nyilvánvalóan téves verzió is napvilágot látott. A *Nemzeti Újság* B. G. monogramot használó publicistája a lap 1924. július 6-i számában azt írta, hogy az Áprily vezetéknevét egy gyerekkori játék során jött létre: „Kis diák korában pajkos társainak játéka formálta nevéből az Áprily nevet s ma ez az álnév egy súlyos költői érték hordozója.”²⁰ Az utóbbi két eset kiváló példája az irodalmi legendagyártásnak, továbbá arra is szépen rávilágít, hogy az egyébként is nagyon nehezen – és tökéletesen egyáltalán nem – rekonstruálható múltbeli eseményekkel való munkát nem csupán a felületes publicista megközelítés, hanem a legaktívabb szakmai résztvevők beszámolóí is megnehezítik.

A szélesebb körű leleplezésre végül 1920 elején került sor, amikor Áprily versei megjelenés előtt álltak az *Erdélyi Szemlénél*. S. Nagy László arról tudósít, hogy a költő 1919 novemberében egy öregasszonnyal vitette be a *Falusi elégia* ciklusát a szerkesztőségbe, ahol az öt versből álló füzért osztatlan lelkesedés fogadta, a lap munkatársai pedig több hónap alatt sem jöttek rá a szerző kilétére.²¹ Az „öregasszony” – ahogy Adorjáné Weress Margit visszaemlékezéséből kiderül – a nagyenyedi gyógyszerész felesége volt.²² Az álnevet végül Szilády Zoltán, a későbbi ismert zoológus leplezte le. Szilády a tízes években barátjához, Áprily Lajoshoz hasonlóan a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban tanított. Az álnév első felfedéséről Szilády *Áprily fölfedezése* címmel számolt be 1927-ben a *Debreceni Szemlében*. A beszélgetés eszerint a következőképp zajlott:

„– Képzeld csak, Lajosom, új költőnk van, talán Reményiknél is kiválóbb. A szerkesztőségben csodálattal emlegetik, de nem tudják, kicsoda. Álnév alatt ír és egy öreg néni hozza be a verseit. Már többször vallattuk, de nem árulja el megbízóját. Így mondta Reményik.

– És mi a neve? – kérdi Lajos barátom.

– Valami Á-val kezdődő név, de elfelejtettem.

– Nem Áprily? – kérdi ő mosolyogva.

– De az, a *Falusi Elégia* szerzője; tudod talán, ki az?

– Tudom, most már te is tudhatod: én vagyok.”²³

Az álnév mögüli előbújást követően barátkozott össze Áprily a később „helikoni triásként” megismert költőhármás másik tagjával, Reményik Sándorral. Kettejük levelezése informatív abból a szempontból, ahogy Áprily a saját pályakezdéséről nyilatkozik. 1920. március 3-án kelt levelé-

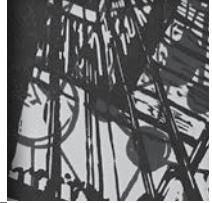
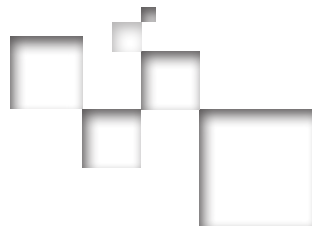
19 HUSZÁR Sándor, *Ötven év az irodalom szolgálatában. Beszélgetés Szentimrei Jenővel*, Utunk, 1956/15, 4.

20 [szn], *Erdélyi költők: Áprily Lajos*, Nemzeti Újság, 1924. július 6., 15.

21 S. NAGY László, *Amikor még nem volt a Kisfaludy Társaság Tagja Áprily Lajos*, Erdélyi Szemle, 1928/6, 4.

22 ADORJÁNÉ WERESS, *i.m.*, 221.

23 SZILÁDY Zoltán, *Áprily fölfedezése*, Debreceni Szemle, 1927/7, 423.

ben Áprily a következőket írja: „Lappangó poétáskodásom során sohasem volt részem kedvező bírálatban, a kedvezőtlen megjegyzések pedig – és ezt túl érzékeny fiatalságomnak rovom fel – évekre visszabujtatták titokzatos medrébe verselő kedvem karszt patakát. Köszönet érte a túlságosan szigorúaknak is: talán ők kényszerítettek a mélyebb hangulatrétegekbe leszállásra.”²⁴ A negatív visszajelzések miatti rejtőzködés legkézenfekvőbb példája Kovács Dezsőhöz kötődik, Áprily – továbbá Kós Károly és Szabó Dezső – tanárához, aki az *Emberék* című verset közölte az *Erdélyi Lapokban*. Kovács Dezső a század első évtizedének végén kifejezte nemtetszését Áprily akkortájt keletkezett verseivel kapcsolatban – Csépe Ibolya érvelése szerint – elsősorban azok modern, Adyt idéző hangjáért.²⁵ Ezen a ponton kézenfekvőnek látszik, hogy a szakirodalom az álnévhasználat okát tényleg az életrajzból kiolvasható információkból vezesse le, tehát Áprily szerénységének vagy épp a negatív véleményeknek tulajdonítsa azt.

A szerénységből adódó rejtőzködére jó példa Adorjánné Weress Margit korábban idézett könyvének előszava. A visszaemlékezés szerzője megismerkedésükkor nem tudta még, hogy Áprily verseket ír, s csak akkor kötötte össze az álnevet kollégájának nevével, mikor 1920-ban a *Pásztortűz* szerkesztőségében véletlenül meghallotta az azonosságot.²⁶ Liktor Katalin, a visszaemlékezés szöveggondozója az előszóban ezt a következőképpen egészíti ki: „Jékely szerénysége ugyanis nem engedte, hogy felfedje magát.”²⁷ Szilády Zoltán idézett cikke pedig szintén Áprily szerénységének felemlítésével zárul: „Hosszú ideig küldözgette be így, álnév alatt a verseit, és ha nagy és igaz sikeréről hírt nem viszek,

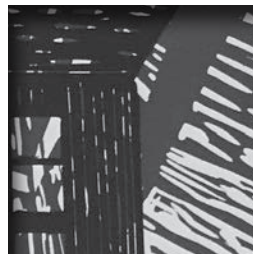
24 LIKTOR, *i.m.*, 29.

25 CSÉPE, *i.m.*, 30.

26 ADORJÁNNÉ WERESS, *i.m.*, 209.

27 *Uo.*, 10.

ahogy az ő szerénységét ismerem, talán ma sem tudnánk, kicsoda Áprily.”²⁸ A Kovács Dezső negatív visszajelzéséből adódó rejtőzködés Vita Zsigmond kommentálásában így szól: „Áprily erre [Kovács Dezső véleményére, FR] visszariadt, és hosszú időre elhallgatott.”²⁹ Csépi Ibolya az Áprily-naplókban látható mintegy egyéves (1906 és 1907 augusztusa közötti) szünet okait kutatva említi Kovács Dezső megjegyzését is: „Általános levertségéhez még egy »életcélalanságot« kiváltó ok járulhatott (...) Áprily megmutatta neki [Kovács Dezsőnek, FR] a következőket is, de ezek elolvasásakor volt tanára így szól: »Magát megbolondították ezek a modernek.«”³⁰ A magyarázat egyébiránt a költő önértelmezéséből származik: „De jött a kor lírai forradalma: Ady és a holnaposok két nagyváradi kötete. Utánzó nem lettem, de nem kerülhettem el a hatásukat. Tanárom kedvetlenül fogadta újabb verseimet (konzervatív irodalmi felfogása volt), s rövid bírálata egy időre elhallgattatott. Pedig nem is Ady-hatásokat éreztetek azok a versek, inkább Dutka Ákos és Juhász Gyula hatott akkor reám.”³¹ A Máthé István-cikkben is felvetett Juhász–Dutka-párhuzamon kívül is informatívak Áprily sorai, ugyanis jóval finomabban fogalmaz, mint a monográfusai. A „visszariadt, és hosszú időre elhallgatott”, illetve az „életcélalanságot kiváltó ok” sarkosnak tűnnek a „rövid bírálata egy időre elhallgattatott” formulához képest. Például nem tudjuk meg konkrétan, hogy mit jelent az „egy időre”. A Reményiknek írt levélben viszont „évekről” ír Áprily, ám az ott olvasható kijelentésekkel célszerű óvatosan bánni, hiszen az egész levél retorikáját átjárja az önlefokozás. A „sohasem volt részem kedvező bírálatban” például egyáltalán nem tűnik megalapozottnak, mégiscsak olyan szerzőről van szó, akinek már jelentek meg versszövegei. Kovács Dezső negatív bírálatának kiemelése szintén gyanús. Az *Erdélyi Lapok* szerkesztőjének neve a monográfusok – és részben Áprily – elbeszélésében narratív abbreviatúraként működik, tehát olyan jelölőként, amely egyetlen névben koncentrálni egy többéves, ok-okozati szempontból meglehetősen bonyolult folyamatot.³² Egyáltalán nem szeretném kétségbe vonni, hogy Áprily alkati érzékenysége (legyen szó szerénységről, önbizalomról vagy némi önsajnálatastról) tényleg komoly tényező lehet

28 SZILÁDY, *i.m.*, 423.

29 VITA, *i.m.*, 31.

30 CSÉPI, *i.m.*, 30.

31 ÁPRILY Lajos, *Így kezdődött = Uő, Álom egy könyvtárról*, Szépirodalmi, Bp., 1981. 12. (A szöveg eredetileg a *Magyar Ifjúság*ban jelent meg 1963. június 15-én.)

32 A narratív abbreviatúra Jörn Rüsen fogalma. Elsősorban nemzettörténeti elbeszélések kapcsán szokták használni az értekezők, az Áprily tízes évekbeli hallgatásáról szóló állítások megértéséhez viszont feltétlenül hasznosnak tűnik. A fogalomról bővebben ld. NIEDERMÜLLER Péter, *A nacionalizmus kulturális logikája a poszt szocializmusban*, Századvég, 2000/16, 106–107.

a szerző tízes évekbeli hallgatásával kapcsolatban, és abban, hogy végül az álneves közlések mellett döntött. Fontosabb oknak tartom viszont, amit a Bozóky Éva által készített, korábban idézett beszélgetésben Áprily az álnévhasználatról mondott. E szerint a saját, polgári név lecserélése a tárgyilagos kritikai megítélés vágyából ered. Érdekes ismét idézni az interjú vonatkozó szakaszát: „Amikor belecsöppenem az irodalomba, tisztán megtévesztésből, hogy a legobjektívabb kritikát hívjam ki magam ellen, álnevet kerestem: akkor felötlött ez az emlék, később pedig, hogy, hogy nem, rajtam ragadt ez az Áprily név.”³³ Ha jól értem, a „legobjektívabb” kritika „kihívása” azt jelenti, hogy a költő nem szerette volna, ha az addigra már ismert nagyenyedi tanár karaktere bármilyen formában is befolyásolja a versek megítélését. Ennek következtében viszonylag biztonságosan levonhatjuk azt a következtetést, hogy Áprily elsősorban azért választott rejtőzködésül álnevet, mert zavarta a saját nevével járó információs többlet. Ehhez képest a korábbi – s főleg a Kovács Dezső-féle – negatív visszajelzések másodlagosnak tűnnek, főleg, ha arra gondolunk, hogy Áprily a saját verseivel kapcsolatban meglehetősen önkritikus volt, tehát formai-esztétikai értelemben határozott szigor jellemezte.

Áprily fogadtatása nem igazán foglalkozott az álnév problémájával. Mint látható, a monográfiák viszonylag egyszerűen kezelik a kérdést, már az első kötetéről szóló legelső kritikai visszajelzések szerzőit sem foglalkoztatja a kérdés.³⁴ Az álnév eredetéről, illetve leleplezéséről szóló anekdoták, s azok reflexiói sem feltétezznek kapcsolatot a név és a versszövegek között. Tanulságos ebből a szempontból a Győri-monográfia záró passzusa. Az epilógusban a következő történet olvasható: „Utoljára a MÁV-kórházban látogattam meg, ahol régi tanítványai próbálták menteni gyorsan romló szervezetét. A porta nyilvántartókönyvében hiába kerestem a nevét (megfeledeztem arról, hogy csak költőként használta az Áprily-nevet)”.³⁵ Ha a költő életművének egyik legjobb ismerőjével – monográfusával és összegyűjtött verseinek szerkesztőjével – történik ilyen eset (akár a fentihez hasonló, érzelmileg felfokozott situációban), akkor nyugodtan megállapítható, hogy az álnév lényegében átvette a polgári név helyét. A Minerva kiadásában, 1921-ben megjelent verses

33 BOZÓKY, *uo.*

34 Vö. LIGETI Ernő, *Áprily Lajos: Falusi elégia*, Napkelet, 1921/3, 192.; MOLTER Károly, *Áprily Lajos: Falusi elégia*, Zord Idő, 1921/3, 139–140.

35 GYŐRI, *i.m.*, 185–186.

könyv, a *Falusi elégia* anyaga viszont további érdekes adalékokkal szolgál. A Szilády-féle „leleplezés” idejének ismeretében tudható, hogy a kötetben olvasható költemények nagyrészt Áprily rejtőzködésének időszakában keletkeztek. A következőkben a tanulmányban eddig ismertett információk alapján igyekszem átgondolni, hogy a kötet versei hol és miként utalnak az álneves rejtőzködésre. Tehát a név, az álnév és a rejtőzködés elsősorban poétikai manifesztációként foglalkoztat, nem feledve, hogy a poétikai manifesztációk korántsem idegenek a referencialitástól, tehát a költemények valóságra vonatkoztatottságától. A *Falusi elégia*ba fel nem vett versekkel nem foglalkozom, elsősorban azért, mert Áprily a kötet címadó ciklusának megjelenésétől (s így első álneves közlésétől) számítja igazi pályakezdését, másodsorban amiatt, mert a rejtőzködésre történő utalások azokban a költeményekben hangsúlyosabbak, melyek a 1920 előtt keletkeztek, s amelyeket 1918-tól kezdve publikált a költő.

NÉV ÉS REJTŐZKÖDÉS

Nem szeretnék abba a hibába esni, hogy a kötet minden versében utalásokat keressek az álneves rejtőzködésre, annyi viszont bizonyos, hogy a *Falusi elégia* olvasásakor az álnévhasználat felőli értelmezést figyelmen kívül hagyva is szembeötlik valamilyen fajta képlékenyég. A továbbiakban olyan konkrét szöveghelyekre mutatok rá, melyek segítségével reményeim szerint pontosítható a képlékenység jelentése. A fogalmat két szempontból közelítem meg: egyrészt a típusversek foglalkoztatnak, másrészt a beszélő körülírását elbizonytalanító fogások: a motívumhasználattal összefüggő önreflexiók és a trópusalkalmazás.

Áprily verseinek ismerői – s így kritikusai is – előszeretettel emelik ki a természetábrázolást, mint elsődleges hatáselemet. A *Falusi elégia*ban több olyan költemény található, melyben a környező világ jelenségeinek személytelen leírása természeti témákkal kapcsolódik össze. A *Nevek* ciklus záró darabja (*A hold kiszáll*), *A tanya*, a *Hóban*, a *Szalonka-les* és *Az irisórai szarvas* egytől egyig leíró versek, melyekben nincs E/1-es megszólaló és nincs konkrét megszólító formula. Ugyanezen elemek hiánya figyelhető meg a *Kisvárosban*, illetve a *Búcsú a havastól* című költeményben, ezekből viszont – témájukból adódóan – nem csak a természetleírás dominál (az előbbi lényegében Nagyenyedről, s annak legmagasabb pontjáról, az Órhegyről szól, az utóbbi pedig Herepei Károlynak, a nagyenyedi geológusnak állít emléket).

A személytelen közlésmódmód mellett a kötetben a szerepversek száma tűnik mérvadónak. Az Áprily-féle klasszicista igénynek már témájában is kézenfekvő példája az *Antigone*, illetve az Ady halálára írt *Patroklos alszik*, amely ugyanolyan személytelen hangon szólal meg, mint

a leíró jellegű darabok. A harmadik vers a hindu mitológiából – Magyarországon pedig a Kazinczy-kódexből – ismert királyfi, *Jozafát* szemszögéből beszél. A kötet *Nevek* című ciklusában további szerepversek olvashatóak. A ciklus az első, illetve utolsó költeményen kívül hat verset tartalmaz, s mindegyik címe egy keresztnév. Egyrészt Áprily visszaemlékezéséből tudható, hogy a hat név az első világháborúban elesett diákjaihoz és tanártársaihoz tartozik,³⁶ másrészt a versek közvetlenül utalnak a háborúra. Több helyütt előkerül a gránát motívuma, az *Árpád* című darab pedig konkrét háborús helyszínekre mutat rá:

„ha gránát mennydörög vagy akna robban” (*Nevek*)

„s talán akkor is álmodik, mikor
titok-testébe tép az éji gránát” (*Péter*)

„Gránát szakítja itt a szűz havat
s a sárban füstökádó poklot ás.” (*Valér*)

„»VIII. 28. Enyed jutott eszembe.
Ha meghalok, mi lesz a kisfiamból?
Dnyeszter, cölöp-tutajhíd, Mariampol.
A híd ívén: Zum Sieg. A győzelembé.«” (*Árpád*)

A leíró jellegű szövegek és a szerepversek lényegében típusversként vannak jelen a kötetben. A beszélő alany személytelensége, illetve szerepekbe bújása egyszerű – s kissé talán kényelmes – érv mellett, hogy a kötetben a rejtőzködésnek komoly funkciója van. Annyi bizonyos, hogy a verseket összeolvasva nehezebb biztos állításokat tenni a könyvben kirajzolódó megszólalóval kapcsolatban, ha a leíró- és a szerepversek aránya ennyire nagy. Az „én” tehát egyrészt emiatt tűnik képlékenynek. A motívikus megoldások, a beszélői önmeghatározások és a trópusok viszont a típusverseknél is sokatmondóbbak. A szerepvers, illetve a beszélői önfelmutatás idegenségérzetét arti-

36 Ld. ÁPRILY, *i.m.*, 12.

kuláló fogásának alkalmazása a *Kolozsvári éjjel* című költeményben ér össze. A szöveg a megszólaló által látott városi jelenségekhez közvetlenül kapcsolja hozzá az idegenséget:

„holdfényben áll a sarki bolt.
S nem ismer rám a régi város, a régi hold.”

„S akácfalombok összesúgnak: »Nem ismerem...«”

„Egy kertajtó kilincse moccan
és visszakoccan: »Idegen«” (*Kolozsvári éjjel*)

A verszárlatban aztán kiderül, hogy tulajdonképpen szerepversről van szó. A megszólaló valójában Ahasvér, a nyugalmat nem lelő zsidó, az örök bolyongás szimbóluma, aki- nek mindig tovább kell állnia („Ahasvér, gyerünk tovább!”).³⁷ A *Kolozsvári éjjel*ben az idegenség-állapot érzékeltetését egy alapvetően nyugodt tónusú rögzítés jellemzi, a *Vonatra várók*ban viszont a kívülállásból adódó fenyegetettség hangsúlyos. A költemény alaphelyzete, hogy a vonatára sokáig váró beszélő egy kisvárosba téved, ahol épp addig láttatja ismerősnek és biztonságosnak a környezetet, amíg meg nem pillantja a „sötét csoportok[at]”, tehát az embereket:

„És villám gyúl ki némelyik szemében,
mert a beszédük nem az én beszédem.
S mint ellenséget pillanatnyi harcon,
sötét szemük lobogva méri arcom.” (*Vonatra várók*)

Ahogy a *Kolozsvári éjjel*ben, úgy a *Falusi elégia* verseiben is a másik tekintete által alakul ki az idegenségérzet (legyen az tárgyi vagy emberi tekintet). A kötet címadó darabjának első két sora állítás formájában feltett kérdésként a felismerhetőség problémájára utal. Az otthonába bolyongásaiból visszatérő lírai én („Én messze jártam, szomjazó csavar-

37 A vándor karaktere a kötetben másutt is megjelenik: a már említett *Jozafát* című versen kívül például a *Naplemente [I]* című darabban is hangsúlyos.

gó”) a temetőben fekvő-, s a vers negyedik versszaka szerint a világháborúban („a borzalmas, öt éves éjszakán”) elhunytakat szólítja meg:

„Nagyalvók, itt az égerfák tövében,
reám ismertek, ugy-e: én vagyok.” (*Falusi elégia*)

A felismerhetőség a múlttal kapcsolódik össze, amikor – a versciklus egyik legerősebb pontján – a megszólaló saját, biztonságos múltját a halottak szemgödreiben fedezi fel. Különösen hatásos, ahogyan a halottak szeme előbb nyers, természetes szövegkörnyezetben, tehát a valóságos holttest részeként jelenik meg, majd ugyanez átfordul a kisgyermekkor asszociálta pozitív képekbe. A mesei („varázssbarlang”) és a testi-gondoskodási („védő mélység”; „anyám emlője”) motívumok a béke elvont fogalmával kapcsolódnak össze:

„s idegtelen, odvas szemgödrotökben
letúnt világom képét őrzitek.

Marasztaló varázssbarlangotokban,
szemgödrotök védő mélységiben
– anyám emlőjén sem pihenne jobban –
kisgyermek-arcom is békén pihen.” (*Falusi elégia*)

Az idegenség és a bolyongás kérdésköre a kötetben legtöbbször összekapcsolódik a megszólaló bűnösségének és büntudatának artikulálásával. A könyv rögtön egy bocsánatkéréssel kezdődik. A nyitó vers, az *Ajánlás* első mondata („Ne haragudj”) alapozza meg a későbbiekben is erősen hangsúlyozott bűn-témát, akár a *Falusi elégia* negyedik darabjában olvasható Káin-analógiáról van szó, akár a beszélő bűnösségének deklaratív kijelentéséről:

„A semmisülés kéje ringat itten,
míg én, magam lázadó Kain,
hányszor homályos rengetegbe vittem
emberkerülő háborgásaim.” (*Falusi elégia*)

„míg meghajtom bűnös fejem
az ártatlanság templomában” (*Séta egy holt városban*)

Azzal, hogy a beszélő a saját büntudatát összeköti a bolyongással, a bolyongás utáni visszatérést pedig az idegenségérzettel, meglehetősen képlékennyé teszi a saját szubjektumát. A szerepekbe bújás és a személytelen beszédmód mellett az idegenségérzethez kapcsolódó felismerhetőség vagy épp felismerhetetlenség (ld. a *Falusi elégiát* vagy a *Séta egy holt városban*) nehezen megragadhatóvá teszik a beszélőt. Olvasatomban ezt a fajta megragadhatatlanságot, képlékenységet erősítik a megtöbbszöröződés tükröző metaforái, konkrétan a tükör és a visszhang alkalmazása:

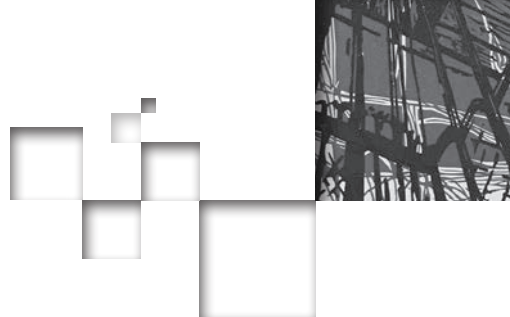
„S gögös érc győzelmet ünnepel –
pedig csupán a tükröt törte el.” (*László*)

„... Egymás szemébe nézünk
távolba iramló sinek között.” (*Láng a ködben*)

„Fejem fölött ezernyi gyorsvonal,
echózva bömböl a hegyóriás.” (*Valér*)

Ezeket a megoldásokat nem annak tulajdonítom, hogy a megszólaló fel akarná számolni saját magát: egész egyszerűen túl sok elbizonytalanító eljárás van a kötetben, amely a beszélő körülírását megnehezíti, s ez az összetettség a rejtőzködés alapállapotára utal. Szépen rímel erre *A torna végén* második verszaka, melyben a könyvben többször előforduló önviaszkodást artikulálja a beszélő.³⁸ A „saját magammal birkozom” lényegében a *Falusi elégia* passzusaira utal vissza: a ciklus első („magammal vívtam irtó háborút”) és negyedik versére („magamra lázadó Kain”). A kötet címadó-, illetve – *A torna végén* leszámítva – legexplicitebb módon önértelmező költeménye szépen reprezentálja az önmagával hadakozó „én”-t, aki a világ – szörnyűségei – elől rejtőzve saját magával van elfoglalva. Az ilyen szubjektumnak pedig alapvető igénye, hogy minél több olyan nyelvi fogással éljen, ami megragadhatatlanná, képlékennyé, tehát rejtetté teszi őt. Ezt a fajta

38 A költeményt Áprily Reményik Sándornak írta válaszként Reményik *Találkozás. Egy barátomhoz* című versére.

alapállást erősítik az önmegszólító versek (az *Ajánlás* vagy a *Szüret*), illetve a mesei talapzaton álló történetek mitizált, balladisztikus felnagyítása (*Álom a vár alatt*; *Az irisórai szarvas*; *Halálmadár*).

Az idegenség és a bűn motívuma, illetve a hozzájuk kapcsolódó önreflexiók mellett a trópushasználat is a képlékenység érzetét erősíti. A kötet számos trópusa azt a fajta olvasói elvárást provokálja, mely a nyelv által megformált képeket részleteiben és konkrétumaiban szereti vizualizálni. A *hold kiszáll* második versszakában a háborús harctér csata utáni képe jelenik meg. Ez a kép viszont nem természetes emberi tetemekeket vagy a vérontás tárgyi nyomait mutatja, hanem mindezt a gőz és a köd képlékeny textúráiba burkolja be:

„Gőzölve áll az árva harci róna,
a köd leszáll, a lappantyú sikolt –
és halkan, mintha holtak anyja volna,
könnyel kiszáll a sárgaszárnyu Hold.” (*A hold kiszáll*)

A köd motívumát használja az *Ősz* („míg bús ködökből búcsút int az erdő”), a *Séta egy holt városban* („rózsaszínű köd”), a *Búcsú a havastól* („s az örhegy alján köd borongott, / olyan köd – mint a tengeren”), a *Láng a ködben* („önszínű várát rakja már a köd”), a *Szalonka-les* („a mentén kékes esti köd lebeg”), továbbá a *Hóban* („a köd mögül rekedten szól a »kár«”) és *Az irisórai szarvas* is („a kék havasról / omlott a köd s leszállt az ősz vele”). Hasonló funkciót tölt be a „homály” kifejezés (*Falusi elégia*; *Árpád*; *Találkozás*; *Szeptember*; *Halálmadár*), amely *A torna végén* című versben önértelmező vonatkozással is bír. A negyedik versszak a következőképpen szól:

„S amíg a vért a harcot állja,
maradjak névtelen lovag,
sisakom kék acélhomálya
hadd árnyékolja arcomat.” (*A torna végén*)

Ebben a négy sorban csomósodik össze, amit a versek elemzésével meg szeretnének mutatni. A névtelenség igényét szó szerint mondja ki a beszélő, akinek nem csupán a neve, hanem az arca is láthatatlan marad. Az arc láthatatlanságát a lovag-allegóriából származó acálsisak mellett a „homály” kifejezése artikulálja, amely összekapcsolódik a konkrét tárgyi (azaz anyagi) dologgal. A részletben kirajzolódó lovag képének élességét, megragadhatóságát a névtelenség, a homály és az árnyék kifejezései bizonytalanítják el. A lírai megszólalónak a kötet egészén ér-

zélkelhető rejtőzködése tehát egy koncentrált trópuson belül kapcsolódik össze a névtelenséggel. Ez meggyőződésem szerint egyértelmű utalás az álnév használatára és annak funkciójára, a költő mint személy felismerhetetlenségére (amire a *Falusi elégia* és a *Séta egy holt városban* idegenségérzete is utalt).

RAFINÁLT REJTŐZKÖDÉS

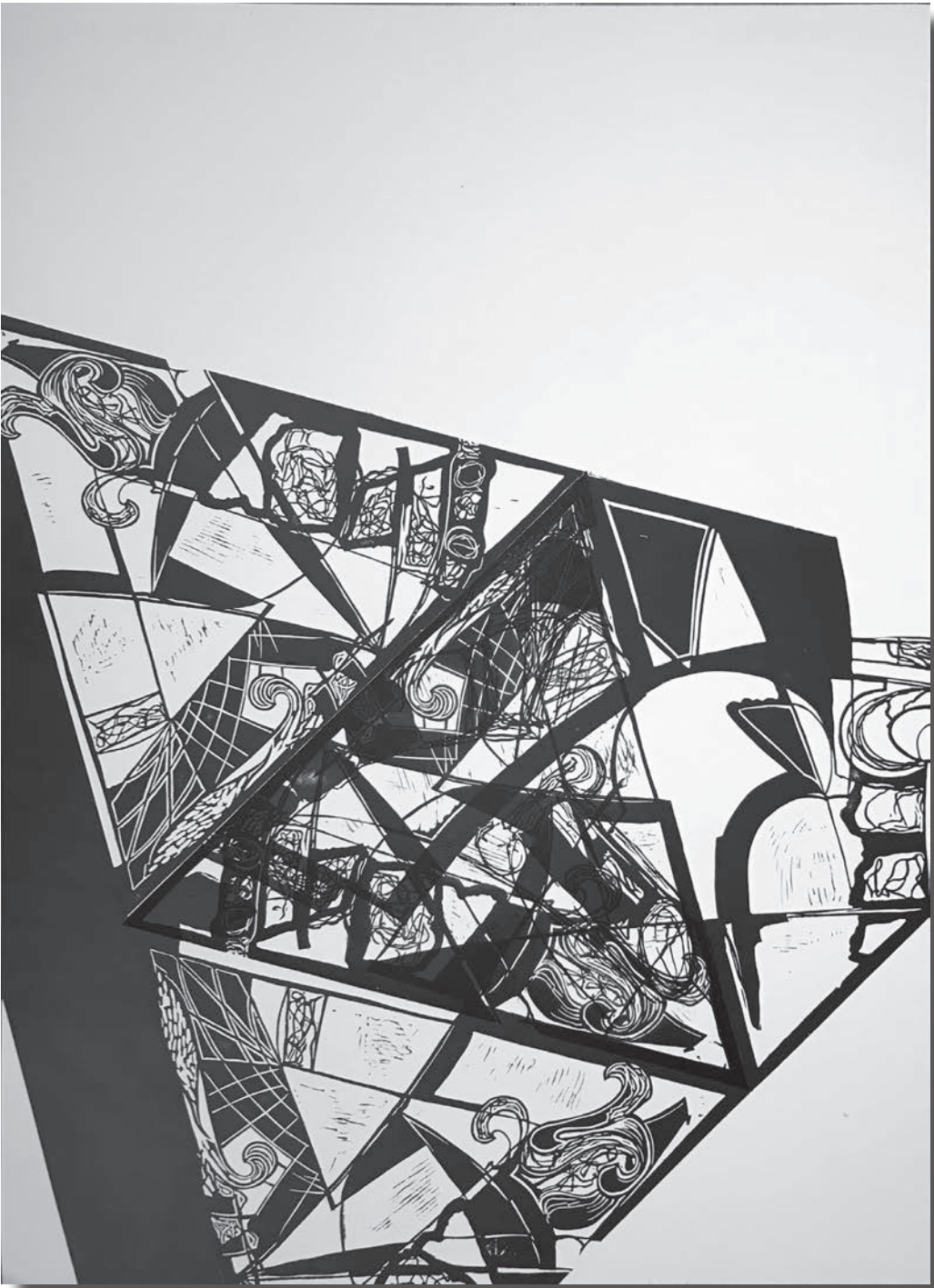
A *Falusi elégia* verseiben kirajzolódó beszélő több szempontból is képlékeny konstrukciónak tűnik. A megszólaló körülírásának nehézsége egyrészt a kötetben domináló típusversek jellegéből, másrészt a beszélő önmagával kapcsolatos megnyilatkozásaiból és trópushasználatából adódik. Ennek feltételezésem szerint a rejtőzködés igénye az oka. A rejtőzködéssel és a névhasználattal összefüggő utalások pedig különösebb csúsztatás nélkül vonatkoztathatóak a költői álnévhasználatra. A megállapításokkal látszólag feszültségben áll, hogy a versek meglehetősen karakán, homogén stílussal bírnak. A felismerhető költői stílus, illetve a beszélő képlékenységére utaló (s a képlékenység érzetét előidéző) fogások viszont nem összekeverendők. A látszólagos ellentmondás inkább arra világít rá, hogy a stílus egyneműsége könnyen elfedheti a szövegek – Lengyel Balázs megfogalmazásában – „rafinált”³⁹ megoldásait, s így az álnévhasználatra vonatkozó reflexiókat is. Nem csoda, hogy a recepció nem figyelte fel a jelenségre.

Áprily formai-technikai értelemben kész költőként kezdte a pályáját. A saját verseivel szemben felállított esztétikai igényesség az egész életműre jellemző: legtöbb kortársához képest kiegyensúlyozottabb korpust tudhat magáénak. A költészet megformáltságával kapcsolatos szigorból értelemszerűen következik az objektív – szerzői névtől megtisztított – kritika igénye. A tízes-húszas évek fordulóján induló jelentős költők között senki nem akadt, aki hasonló célból használt volna álnevet, olyan szerzőt pedig még nehezebb találni, aki ennyire változatos és összetett poétikai megoldásokkal reflektált volna a rejtőzködésre. Ez nem csupán az Áprily-költészetről alkotott képet árnyalhatja, hanem a szépirói álnevekkel kapcsolatos diskurzus számára is hasznos adalék lehet.

39 Vö. LENGYEL Balázs, *Szűnyog-balett és ölyv-idő* = Uő, *Visszatérés*, Jelenkor, Pécs, 1990, 124.

IVAN KARAMAZOV VALLOMÁS

Utálom az inkvizitorokat –
ezeknek mindig igazuk van,
kíméletlen, szelíd igazságuk ormairól
küldik vissza Jézust oda, ahonnan érkezett,
tudják, az ember úgysem változik meg,
nem jámborság, empátia, hit kell neki,
ezekről csak jóllakottan szaval,
a szeretettel tele a hócipője –
mondom, hogy igazuk van.

Így lettem én apám szeretetének koldusa,
és amikor beláttam, hogy nincs miben reménykedni,
akkor a gyilkosa, de még az sem mertem lenni,
én is csak szavaltam az okosság mindenhatóságáról,
és közben beleszerettem abba, aki később elárult.

Ha nagy inkvizítor lennék, akkor végre belátnám,
hogy a szeretet és az árulás egyvetéjű ikrek,
nekem pedig egyik sem a testvérem,
nem is a sorsom, csak a végzetem,
és az élet nem egyéb, mint pusztá
szmergyakovizmus.

KOMOR MARCELL

KÖD ELŐTTED

RÉSZLETEK

Ez
a hegytető
az egyetlen pont,
az egyetlen magaslat,
ahonnan a város nem önmagára
tekint vissza tetszelegve, hanem valahová el...

Eltekint önmagától. A városhoz tartozik, de azon kívülre
néz. Háta fordít neki, egy meredek lejtőre szegezi a tekintetét.

Kövesd a szemekkel: múlt századi épületek, ős-fenyők ritkásan, kanyargós
ösvények. Ismerős tájék. Nem először jársz itt. Nézz fel a hegytetőre, vegyél mély lélegze-
tet. Odafent van, a hegy tetején. Nem a saját lábán jött: hozták. Jött is, maradt is. Te a saját
lábadon jöttél. Most hegymenet vár rád: fel kell kaptatnod a lejtőn. A mellkasodban a már
ismerős szűrés. Ismered a járást: a portásbódé után balra fordulsz, felfelé tartasz. Miközben
mászod a hegyet, a kezére gondolsz. A mély barázdákra, a dagadó erekre, a nehézkedésére.
Az asztalon pihenő kézfej lejtésére. (→ **mag**)

Mire felérsz, kimelegszel. Gombold ki a kabátodat. Idefent, az épület falai között melegebb
van, és jó levegő. A fűtőtestekre csatlakozó csövek, amelyekben a forró víz kering, helyen-
ként párhuzamosan futnak a vékonyabb vezetékekkel, amelyekben az oxigén áramlik.
Időnként belevesznek a falba,

és valahol máshol bukkannak elő.
(→ **útvonal**)

A fehérre mázolt csövek a kórteremig vezetnek. A csempe sávja felett a kórterem falai fe-
hérre vannak meszelve. Mindenütt ez a steril higiénia. A fehér köpenyeken a távolságtartás,
az együttérzéstől való elszigetelődés, és az ebből fakadó érinthetatlenség tükröződik. Az
idegen látogatók – valamiféle magukra erőltetett nyugalommal – a megelőlegezett gya-
szot olvassák le róluk.

Úgy érzed, itt már nem történhet semmi váratlan. Minden kiszámítható. A közönyös köpe-
nyeken, az ásító falakon, a némán futó csöveken az eseménytelenség színe.

Akár egy észrevétlen maradt bűntény helyszínére visszatérő tettes, [besurransz] az intenzív osztály ajtaján. Húzd fel a lábadra a tépett nejlont, vedd fel a csíkos köpenyt. Mint egy saját magadra kiszabott büntetés – gondolod.

Csak a megadott útvonalon mozoghatsz. Csoszogj el a kórteremig. Kopogj az ajtón. Válaszra ne számíts. [Lépj be].

Emlékeid szerint a test a jobb oldali hátsó ágyon hever. Menj közelebb hozzá. Mozdulatlanul, betakarva fekszik. A szoba és az ágynemű fehérsége éppenséggel nyugalmat is áraszt-hatna, gondolod, mikor odalépsz hozzá.

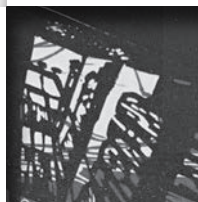
Lejjebb

siklik a tekinteted. Az ágyéka tájékán, a lepedőn jókora vörös foltot pillantasz meg.

Kétség nyilall beléd. Elkéstél volna?

A folt a néma test mellé kanyarított gondolatbuborék.

„Mi van, cim-
pa, mit mereszted? Mit
vagy úgy oda? Úgy festek, akár
egy dögcédula? Vérontás nyoma az egyéb-
ként krétafehér tájban? Szövetrostok közé ragadt
tarkófélelem? Mi van, cimpa, mit bámulsz így, hogy le
sem bírod venni? Furdal a kíváncsiság? Gyötör a bizony-
talan? Azt kérdezed, mi a fenét takargathat ez a vászon-
ba varrt hallgatás? Miről árulkodik – ha egyáltalán – ez
a körülrajzolhatatlan, vörös kicsapódás? Ez a táguló
nyílt seb? Ez az egyre csak növekvő rozsdateme-
tő? Hogy soroljam. De nem sorolom. Annyi
biztos: ha vörös az ég alja, és a fák
koronája fekete csontvázként
meredezik alatta, szeles
idő lesz más-
nap.”

Ha elkéstél, a te lelkesen szárad.

Bizonyosságot keresve a képernyőre nézel. Szekvenciákban vonuló neonzöld hullámok. A szemedet sem kell mozgatnod, a hullámsorok jobbról balra úsznak el előtted, leolvashatod a szívverés szabályos ritmusát. A hullámok összefüggő vonalaknak látszanak. Ha egy-egy pillanatra a tekinteted felkapaszkodik rájuk, akár a megpattant erek hosszán, megpillanthatod a szakadásokat. Valaki feltépi az ajtót a hátad mögött, összerezessz. Beviharzik egy klaffogó papucs, felkapja a lavórt az ágy alól, odaveti:

„Nem kell megijedni. Nem találtuk a vénáját.”

A fehér takarót a foltra igazítja. Mintha nem történt volna semmi.

A mezítelenül hagyott alkarból cső fut az állvány felé. Az állványon a palack halkan bugyborékolva ad életjelet.

A klaffogó papucs megigazgatja a párnát a fej alatt. A fej feléd fordítja az arcát.

Az a benyomásod, megismert. Bent van a protézise: te is őt.

A klaffogó papucs már kifelé tart, mikor megjegyzi:

„Alkalomadtán kicseréljük.”

A párnáról rád meredő szemek felett felvonódnak a szemöldökök.

„Mit?” – suttogja a száj.

„Mit? A lepedőt” – mondod. „Nem találták a vénádat.”

A szemek

az alkarra siklanak.

Követed

a tekintetteddel: a takaró is véres kicsit.

„Megtalálták” – suttogja a száj.

Leteszed az aznapi újságot az ágyra. A test óvatosan felemelkedik, de csak éppen annyira, hogy rálásson a címlapra.

„Atyaisten” – mondja drámaian elhaló sóhajjal.

Rápillantasz a félbehajtott napilapra: csak a szokásos. (→ **szabályok**)

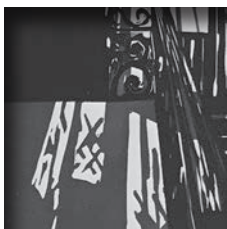
„Mi az?” – kérdezed.

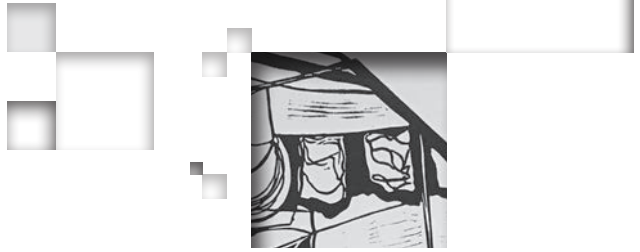
„Már... hétfő... van?” – szuszogja.

„Hétfő” – mondod. „Majdnem egy hétig altattak.”

„Afene” – lihegi. „Lemaradtunk...”

„Miről?” – kérdezed, és arra gondolsz, egy darabig úgy volt, hogy te maradtál le valamiről.

A kezével mutatja, hogy írni akar. A csíkos köpeny szarát arrébb libbented és valami íróeszközt keresel a kabátodban. Elfelejtetted levenni, most kicsit meleged van. Előkotorsz egy papírcetlit. Pénztári blokk, de a másik oldala üres. A táskában, amiben az újságot hoztad, találsz egy ceruzacsonkot. Felé nyújtod.

A fejét rázza.

„Írjad”, leheli.

Számokat diktál. Kettő. Tizenegy. Tizenkilenc. Negyvenegy. Hetvenegy.

Az ujjával is mutatja őket a levegőben, leellenőrizheted valamennyit.

„Ezek... az én... számaim...” – mondja.

Még egy számsort diktál mutogatva.

„Ezek... a te... számaid...” – mondja.

Miközben leírod, beazonosítod őket: születési év, hónap, nap.

Az utolsó két számot sehogy sem tudod magadra vonatkoztatni. Rákérdezel.

„Kilogramm... centi...” – mondja. „Annyival... születéll...” (→ **mértékegység**)

Apró légbuborékok törnek felszínre az infúziós palackban.

„Soha... nem nyertem... semmit” – teszi hozzá. „Majd most...”

Halkan beszél.

„Van... pénzed?” – kérdezi.

Bólints.

„Akkor... játszd meg... a számokat...” – mondja. „Nyerni fogunk... Érzem...”

Szerencsét próbálni: folyamatos jelen idő – gondolod.

„A nyereség...” – suttogja. „A tiéd lesz...”

Ránézel a számokra, eljátszol a gondolattal, hogy meg tudnád-e jegyezni őket, az ő számait. Összeparosítod őket a személyes adataival. (→ **logika**)

Két szám nyitjára nem jössz rá, de nem kérdezel rá. Azon gondolkodsz, hogy ami neked nyolcvannégy, az neki negyvenegy. A különbség negyvenhárom. [A negyvenhárom nem lehet osztani. A negyvenhárom csak magával osztható. Meg egygyel. Ilyen magány van köztetek. Nem lehet részekre bontani.] (→ **jelöletlen idézet**)
Ha kivonod őt magadból, te is prímszám leszel.

A klaffogó papucs azt mondja, meg kell várni a főköpenyt.

Van idő, beleolvasol a zárójelentésbe.

Ismerős latin kifejezések, mintha már hallottad volna őket. Találomra megakad a szemed ezeken: „polypectomia”, „ceftriaxon és gentamicyn.” Fogalmad sincs, mit jelentenek, de kétség sem fér hozzá, hogy egyazon történet részei, mint két középkori lovas, akik ugyanazért az udvarhölgyért versengenek.

Te a folyosón állodogálsz. Ő leült egy padra. Lötyög rajta a ruha, mintha minden egy számmal nagyobb lenne. Magára aggatott göncök – nadrág, ing, pulóver: egyik sem jó rá. Még a szorítókötés is laza a szürke vászonnadrág alól előbukkanó vádliján. Évek óta nem vett új ruhát. [A magány volt rajta a legöregebb, elfoszló, viseltes, savanyún penészes holmi.] (→ **jelöletlen idézet**)

Nem messze tőle, egy másik padon egy ötéves forma játszik oxigénpalackkal a hátán. Felnőttet nem látsz mellette, ezért – valami be nem vallott felelősségérzetnek engedelmeskedve –, ahogy őt is, szemmel tartod. Teszel néhány lépést a padok körül. Az oxigénpalackos ölében egy matricalbum hever. Ahogy a belső oldalak egyikére pillantasz, látod, hogy némelyik matrica elcsúszott az eredetileg kijelölt keretéhez képest, ahogy ügyetlenül beragasztották. Az oxigénpalackos, miközben rámutat a kihajtott oldalak valamelyik pontjára, megnevezi a beragasztott állapotokat. Érthetetlen karattolás az egész. Mintha a palackból jönnének, úgy bugyborékolnak ki a szavak a száján. Váratlan intonációk, szisszenések, apró sikongatások, szipogások, félrenyelés. Arrébb húzódsz, de nem tudsz nem tudomást venni róla.

Tovább váraakoztok. A főköpeny sehol.

Egy idő után rájössz, hogy az oxigénpalackos ugyanazt a hangsort ismételteti. Egy szót tudsz kibogozni az összefüggéstelen hangkavalkádból. Nem vagy biztos benne, de mintha ez lenne a refrén: „medúzamező”.

Hosszú karattolás, „medúzamező”, hosszú karattolás, „medúzamező”. Ennyit értesz.

Átsiklik a tekinteted rá. Ül a padon a botjára támaszkodva, és időnként úgy kapkodja a levegőt, mohón, sóvárogva, mint egy fuldokló. Jó lenne, ha medúza lenne, gondolod. Ha eggyé tudna válni a közegével. Ha telítődne levegővel. (→ **közegellenállás**) Lebegne szinte láthatatlanul, csak az árnyalatnyi különbség jelölné ki a határát. (→ **határ**)

De itt ül a szemed előtt és a levegőt kapkodja. Mint egy eledelre váró fióka a fészekben, aki egyre ernyettebben tátog, lemondva arról, hogy az anyja visszatérjen.

Nem messze tőle az oxigénpalackos tovább játszik. „Medúzamező”, karattolás, „medúzamező”.

Kopaszodó, szemüveges fehér köpeny tessékel az irodába. Mintha látásból már ismernéd.

Óvatosan nyitja az ajtót, többedik próbálkozásra sikerül is.

„A múltkor eltört a kul/csom” – magyarázza. „El kellett vinni a törött kul/csomt másolni. A zár-csere drágább lett volna.”

Valahogy sikerül elfordítania a másolt kul/csomt a zárban.

„Hogy van?” – kérdezi kedélyesen a lábadozót.

„Köszönöm, csak-csak” – mondja ő, és bebotozkál az ajtón. Az egyik lábát húzza maga után.

A fehér köpeny helyel kínál benneteket:

ő egy székre ül

te kicsit távolabb, egy zöld kanapén helyezkedsz el. Régi darab, helyenként hámlik róla a műbőr.

A famintás linóleumpadló felületén kivehető, [hol] [álltak] [régén] [a] [bútorok]: a vajszínű pozdorja-szekrények és a kopott íróasztal, amelynek lapját egy hatalmas, ósdi monitor foglalja el.

A falon valamelyik gyógyszergyár naptára: a háttérben havas hegycsúcsok, amelyeket mélyzöld fenyősáv választ el az előtérben már őszbe borult fáktól.

Kétezervalahány, február: január, március: január.

És így tovább. Feltorlódott az idő, egyszerre vannak az évszakok.

Fel-
a-
kasz-
tot-
ták:
úgy
ma-
radt.

Ha levennék, kiderülne, hogy a [hűlt helye] éles kontúrokkal emelkedik ki a körülötte az idők során megsárgult falból.

„Örülök, hogy ilyen rövid ideig volt nálunk”, mondja a fehér köpeny. „Annak még jobban, hogy a saját lábán távozik. Amikor behozták, féltünk, hogy nem így lesz.” (→ **túlélés**)

„A saját lábam, főorvos úr... kicsit bi-ceg, de még... kivisz innen”, leheli.

„Örülünk az állapotának. Bár nem tünetmentes, stabilnak mondható”, mondja.

A főköpeny ujjával az íróasztalon kopog, egy pillanatig mintha habozna.

„A következőről van szó”, mondja, és bal lábát keresztbe fekteti a jobbon. „Létezik egy program, amelynek keretében a régi gyógyszereit új, kísérleti gyógyszerekre tudjuk cserélni. Másfél évig tart, a részvétel önkéntes. Költségekkel nem jár, csak a fáradságába kerül. Előnye, hogy rendszeres kontrollt jelent. Havonta látnánk egymást, és figyelemmel kísérnénk az állapotát.”

A főköpeny a szemébe nézve folytatja.

„A kísérletből leszúrt tapasztalatok más betegeken segíthetnek (→ **jó tett**), sőt még az is lehet, hogy az új gyógyszerek jobban beválnak a régiéknél. Persze erre nincs garancia. Hátránya, hogy lehetnek kellemetlen mellékhatások. És hát ugye vannak kiszámíthatatlan tényezők is.” (→ **gyógyszer**)
Csönd áll be.

A főköpeny, úgy látszik, befejezte.

Végül ő is megszólal.

„Főorvos úr, semmi olyan nem... történhet, ami később... ne következne be.”

A főköpeny mintha meg se hallotta volna a mondatot.

„Ismétlem” – folytatja szinte a szavába vágva –, „a részvétel önkéntes. Nem fogunk megsértődni, ha kísétál innen, és többet nem látjuk egymást.”

Ő lihegve mondani készül valamit, de a főköpeny megelőzi:

„Nem kell most döntenie. Aludjon rá párat.”

Eltávozást kaptok. A holmija kényelmesen elfér egy sporttáskában. A táska cipzárja rossz, nem lehet behúzni a száját.

A botjára támaszkodva ül az ágyon.

„Hívok egy taxit, azzal hazamegyünk” – javasolod, miközben a holmik tetejére dobod az újságot és a papírokat.

„Felesleges” – lihegi a botját markolászva. „A betegszállító... kocsi... levisz a kapuig... Onnan csak... száz méter a... buszmegálló.” (→ **akkumulátor**)

A sporttáska nincs tele, lötyögnek benne a holmik: a papucs, az ingek meg a műanyagszatyor a mosnivalókkal.

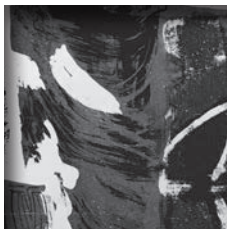
„Ne hülyéskedj” – mondod. „Egy embert próbáló kezelés után talán megengedhetünk magunknak egy taxiszámlát.”

„Felesleges” – ismétli meg, és fellöki magát az ágyról. Lendületes mozdulatokkal húzza egyik lábát maga után.

Fogod a sporttáskát, és utána mész az érveiddel:

„Három napja még mesterséges altatásban feküdtél.”

A botjával kopog előtted: „Nem kellene... engem... teljesen leírni...” (→ **leírás**)

Erősködik, erősködsz.

Te: hozod-viszed; ő: jön-megy.

Végül ingerülten megtorpan a folyosón, a levegőt kapkodja, erőt gyűjt. Gyanakodva várod, mi lesz.

„Kössünk egyezséget” – mondja. „Elmegyek... tömegközlekedéssel... És ha baj van... hívok taxit...”

Megkeresitek az épület hátsó bejáratát, ahol a betegszállító várakozik. Egy mackónadrágos kinyitja a mentő [ajtáját]. Elég

néhányszor

belelépnie

a fékbe,

le is értek a portásbódé elé, a [kapuhoz].

A buszjárat a hegy

lábától indul. A kipufogóból szürkésfekete füst ömlik kifelé, ahogy az öreg Ikarusz motorját túrátztatja egy kék mellényes. Látszik a leheletetek a hidegben.

Ő száll fel először a buszra. A lifegő lába beleakad a magas lépcső szegélyébe. A botjával szabaddítja ki.

A Laktanya megállóhely az első. Mereszd, hátha látsz valamit, mert ez a térkép vakfoltja:

Amikor hozzá jöttél, megnézted a *google maps*-en: titkos, kitakart terület. Gazzal benőtt, mozdu-
latlan romhalmazt takargatnak dróthálós kerítés mögött.

„Akkor nem indult... az autó reggel?” – kérdezi.

„Nem. Csak felhördült. Aztán lefulladt.”

„Nem bírta az... akku a hideget. Hát régi... volt már.”

Átverekszitek magatokat a városon, aztán megint át kell

szállni.

A buszpályaudvaron a megállók üresek.

[]

[]

[]

[]

Odébb egy busz járó motorral és nyitott ajtókkal vár a hidegben. Benti hőmérséklete megegyezik a megállóban tapasztalhatóval.

Felszálltok. A szélvédő felső sarkában a foglalat üres:

[]

Hiányzik a műanyag tábla a járat számával és a végállomásokkal. Körülnézel, de semmi jele annak, hová mentek. Leültök a szűk páros ülésre. Hamarosan megjelenik egy sötétkék mellényes szürke ing. A műanyag táblát a hóna alatt hozza, a másik kezében cigaretta. Ez alapján bármelyik járat lehet.

Odalép hozzá egy fekete kendő gurulós bevásárlótáskával. A mozdulataiból ítélve nehéz lehet. Érdeklődik, mikor indul ez és ez a járat.

„Mikor” – ismétli a sötétkék mellény a kérdést, úgy, mintha az lenne a válasz. „Hát az most ment el?”

„Most ment el?”, hitetlenkedik a fekete kendő. „De hát az van kiírva, hogy most fog indulni. Csak azt nem tudni, honnan?”

„Most ment el”, erősíti meg foghegyről a sötétkék mellény.

A fekete kendő köti az ebet a karóhoz: az nem lehet. A sofőr a csikket unottan a csatornába pöcköli.

„Pedig elment, mondom.”

„Hát hogy lehet, hogy előbb megy, mint a menetrend írja?”

A sötétkény mellény nem jön zavarba, fellép a buszra. A lépcsőről leszól:

„Hát mert nem óra nyolckor indult, hanem...” – és itt kicsit megínog, de aztán feltalálja magát: „hanem akármikor”.

A táblát előveszi a hóna alól, és a jól látható foglalat helyett a műszerfal és a szélvédő közötti mélyedésbe billenti.

Nem tudtad kibetűzni a számokat. A busz ajtajai bezáródnak, a hőmérséklet odabent nem változik.

Útközben elhagytok egy áthúzott városnévtáblát. Kietlen táj, fagyott földgöngyök, sötétlő facsoportok, a hóbuckákon varjak veszekednek. A busz felgyorsít. Az utat újabb városnévtábla szegélyezi, ugyanolyan, mint az előző, de nincs áthúzva. Szürke háztömbök jobb kéz felől.

Halovány árnyak. Galambraj cikázik, öntörvényű köröket róva a levegőben. Árnyékuk megsorozza a vakolatszínű falakat. Az egyik galamb leszakad a csapatról, de nem a legrövidebb utat választva csatlakozik a társaihoz, hanem ugyanolyan vargabetűket téve, mint a többi. Mintha hosszú zsinóron húznák.

Nem lehet csalni.

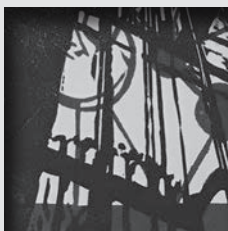
Mondani akarsz valamit, hogy megtörd a csendet. Oldalra pillantasz, a melletted ülő test lehelete párasodik a levegőben. El van foglalva: lélegzik. Jó jel – gondolod.

A menetrend szerinti busz továbbindul, a galambraj tovább köröz.

Csak a busz berregése hallatszik. Mintha azt várnátok, hogy a hallgatásával győzzön valamelyikőtök.

Végül annyit mondasz:

„Megjártszottam a számokat. Még nem húzták ki őket.”

akkumulátor: ~nak piros színű, hátsókerék-meghajtásos, 76 lóerős Volkswagen bogara volt. Kelet-Németországban vásárolta, alkat-részenként. Az alváz és a motor tizenhat éves volt, a karosszéria huszonhat. Egy nyugdíjas lakatossal rakta össze, olcsóbb volt így, hétvégenként dolgoztak rajta. A hibrid járművet évente négyszer-ötször használta hosszabb útra. Meghatározott céllal ment, pénteken kora délután indult és vasárnap éjszaka ért vissza. Hétfőn reggel az iskolában kellett lennie. Egyik pénteken megpakolta a bogarat mindennapi létszükségleti cikkekkkel, amiket maga vásárolt, meg gyógyszerekkel, amiket maga íratott fel, ismerős orvosnál. (→ **gyógyszer**) Mikor az utolsó tábla csokoládét is berakta, beült a kocsiba és gyújtást adott. Nem történt semmi. Felvonta a szemöldökét. Gyújtás, semmi, felvont szemöldök. (→ **jelöletlen idézet**) Ez így ment egy darabig. Aztán felcsapta a csomagter ajtaját, ami a hátsókerék-meghajtásos Volkswagen esetében a motortér volt, egy ideig szöszmötölt benne, aztán elment telefonálni. Amikor visszajött, akár egy bőrröndöt emelte ki az akkut a motortérből. Betette egy strapabíró táskába, amit hajléktalan-szatyornak csúfoltak, és gyalog ment a közeli autószerelő műhelybe. Egy akkunak van súlya: ~ teljesen kimerült, mire visszaért a kicserélt akkuval. Úticélját váltott lovakon közelítette meg. (→ **határ**)

gyógyszer: ~nak több halálos betegsége is volt. Szív, máj, tüdő, keringés – hogy a legfontosabb panaszosok említettessenek. Időnként olyan tünetek is megjelentek, amelyek mögött minden bizonnyal idegrendszeri zavarok álltak. Az ismerős fehér köpenyessel, aki a legkülönbözőbb orvosságokat írta fel neki, rendszerint nem a rendelőben találkozott, hanem egy talponállóban, a pályaudvar közelében. Mint minden alkalommal, most is ~ érkezett elsőként. Kirendelt két gyomorkeserűt, megtömté a pipáját közönséges dohánnyal, és az újság sportrovatába mélyedt. Az ismerős fehér köpenyes, ahogy rendszerint, most is késett. A lassan gomolygó, sűrű dohányfüstöt, amely idővel megülte a helységet, a friss levegő megkavarta, amikor az ajtó végre kinyílt. A köpenyes homloka gyöngyözött. Lehámozta magáról a galambszürke felöltőjét, amelynek a belső zsebéből egy borítékot vett elő. „Most csak ennyi receptem volt, talán megteszi”, mondta lihegve, miközben a borítékot az asztalon heverő újság alá csúsztatta. ~ bólintott. „Célba érnek, doktor úr” – mondta, és az ismerős felé tolta az érintetlen poharak egyikét. Az ránézett a röviditalra, egy pillanatig tétovázott, aztán mégis lehúzta a tartalmát. „Orvosságért orvosságot” – mondta fojtott hangon. ~ kikortorta az égett dohányt a hamutálba, a pipát a zakója jobb zsebébe süllyesztette. Felnyalábolta az asztalon heverő újságot, arra sem vigyázott, hogy a kormos ujjá ne hagyjon nyomot a papíron. A sűrű dohányfüst még egyszer megkavarodott a helyiségben. A borítékban majd minden bajára volt orvosság. (→ **jóttét**)

határ: Benne volt a pakliban, hogy bármi megtörténhet. Hogy visszapattannak róla, hogy keresztülsiklanak rajta, (→ **útvonal**) de az is, hogy elkobozzák a rakomány egy részét, ahogy az egyik

kollégájával történt három hónappal ezelőtt. Áthatolhatatlan, áteresztő, félig áteresztő. ~ leállította a motort. Nem volt ideje bemelegedni, már fél napja araszolgatott a sor. Benne jártak az öregestében, mire ő következett. Letekerte az ablakot, a vámos elvette az útlevelet. Nem nézett bele az okmányokba, csak intett a fejével, hogy ~ nyissa ki a csomagtartót. A vámos odaballagott a kocsi elejéhez egy elemlámpával a kezében. „Ce este in mašina?” – kérdezte, bevilágítva a csomagterbe. ~ sorolta: személyes holmi, ruha, csokoládé. Az előre odakészített két tábla csokoládét a vámos felé nyújtotta. A vámos a zsebébe csúsztatta, és tovább pásztázott a csomagterben az elemlámpával. „Antibiotice, sunt?” – kérdezte. (→ **gyógyszer**) ~ előbányászott egy útitáskát, kicipzározta, a göncök alatt különböző színű és méretű gyógyszeresdobozok heverték. „Kell lennie” – mondta. A vámos közelebb lépett, ~ kezébe nyomta az elemlámpát, hogy világítson ő, majd szakavatott mozdulatokkal maga túrta fel az útitáska mélyét. ~ közben biztatta: „keresse, keresse, lesz ott magának is!” Az útitáska sötét szája jóval szélesebb volt az elemlámpa fénycsóvájánál. ~t kétség fogta el, hogy nem nyeli-e el őket mindjárt az útitáskából áradó sötétség. A vámos végül megtalálhatta, amit keresett: kivett két zörgő dobozt. ~ visszaadta neki az elemlámpát, és lezárta a csomagtetőt. „Drum bun” – mondta a vámos, és visszacsúsztatta ~ kezébe az útlevelet. Az a kevés valuta érintetlenül hevert benne.

jelöletlen idézet: ~ Debrecenben vizsgázott nyelvtörténetből, nem tudni, miért. A debreceni nyelvészprofesszor a szavak eredetére nagyon érzékeny volt. Ha az arcába mondtak egy szót, csettintett egyet a hőzentrógerével, és a terem sarkában álló mosdókagylóba köpött. „Lélekzet” – mondta ~ a vizsga hevében. A nyelvészprofesszor csettintett egyet a hőzentrógerével, és a terem sarkában álló mosdókagylóba köpött. Majd visszakérdezett: „hogya mondja, kérem?” ~ megismételte: „lélekzet”. A professzor csettintett egyet, és a mosdókagylóba köpött. Ez így ment egy darabig. „Lélekzetvétele”, hőzentróger, köpés. „Lélekzet-visszafojtva”, hőzentróger, köpés. Akkor a nyelvészprofesszor azt mondta: „na ne mondja”. Így ment át ~ a nyelvtörténetvizsgán.

jött: Kolozsváron mezítlábas cigánygyerekek szaladtak a magyar rendszámú kocsi után, ~ látta őket a visszapillantó tükörből. A tükör alatt, a műszerfalon, ott hevert a notesz, egy radnóti cím volt benne felírva. Egy gyógyszercsomagot kellett kézbesítenie, megvolt a név, megvolt a cím, de valahogy a valóság folyton kisiklott a feljegyzések mögül (→ **leírás**). A szürkületben ~ járókelőket szólított le a kocsi ablakán kihajolva, de hol ide, hol oda küldték, mintha két kérdés között minduntalan átrajzolták volna a térképet (→ **útvonal**). ~ többször is idegesen pillantott a visszapillantó tükörbe: már egy ideje szemmel tartotta a rendőrautót, amely kísérté, bármerre ment. Behajtott egy mellékutcába, és félrehúzódott a kocsival. Tisztes távolban a rendőrautó is lehúzódott az út szélére.

~ kiszállt, megkerülte az épületet, de itt sem találta, sem a házszámot, sem a családnevet. Visszaült az autóba, egy pillantást vetett a visszapillantó tükörben arra, mi vár rá, aztán visszakanyarodott a főútra. Néhány száz métert ment, négyesbe váltott. A homályból hirtelen valami nagy sötét folt bontakozott ki előtte. Belelépett a fékbe, de már nem tudta elkerülni az ütközést. Belecsapódott a sötét foltba. Egy lovaskocsi volt. „Atyaisten” – suttogetta maga elé, amikor magához tért a meglepetéstől. Kikászálódott a kocsiból, és előre ment. „Uramisten, elütöttem” – ismételte az orra alatt, keresve az embert a Volkswagen előtt. Körüljárta a lovaskocsit kétszer, benézett alá. Nem volt ember. (→ **túlélés**) A gazdátlan ló a kocsi elé fogva, fegyelmezetten állt.

közegellenállás: ~ ólom. Itt, a szótárban az áll, hogy az ólom kékesfehér színű, lágy, savakkal szemben ellenálló, nehéz fém. Fajsúlyát tekintve semmi légies. A szótárat a sarokba vágod. Mit nem adnál azért, ha ~ telítődne levegővel. Ha [levegőnek] nézhetnéd.

leírás: ~ az, akit nem írhat le teljesen.

logika: 1. ~ 1941-ben született. 2. Háborúban az emberek nem születnek, hanem meghalnak. 3. ~ halva született. (Ennek ellenére ~nak több fia és lánya is volt.)

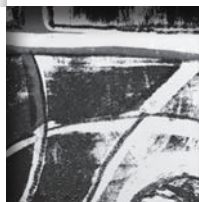
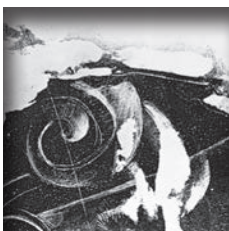
mag: ~ markában összetört a diótörő. Csodálkozva nézte: gyenge anyag. A diótörést félbe-, az utolsó csonthéjast az asztalon hagyta. Mikor kiment a konyhából, fogta az ellenálló diót, a talpad alá tetted és ránehezedtél. Reccsent, berepedezett, összenyomódott. Úgy kellett lehámozni róla a csonthéjdarabokat. Kerested benne az agyhoz hasonlatos belet, de a csonthéjdarabok között nem találtál (semmit).

mértékegység: Ha a mezítlábad megfelelően tapadt a fehérre mázolt felületre, a szoba ajtófélfának támaszkodva terpeszállásban araszolva fel tudtál mászni egészen a keresztfáig. Az ajtófélfán a tintakék különböző árnyalataival rótt jelölések voltak, ma is ott vannak, ha le nem mázolta őket valaki. A legmagasabb jelölés kb. 1 méter 70 centinél van, jól láttad a magasból: ~ már nem nőtt tovább. A rovátkák 1 méter 20 centi környékén a legsűrűbbek.

Látszik, hogy egy darabig ~hoz mérted magad, lehet, hogy tovább is, csak akkor már nem jelölted az ajtófélfán. A sűrű rovátkák felfelé haladva egyre ritkábbá válnak, aztán egyszer csak elfogynak. ~ volt a mérce, amiből a távolság maradt meg, a rovátkák közötti szünet.

túlélés: „Maga párttag, tanár úr?“, kérdezi az alezredes enyhe gúnnyal. ~ egy pillanatra elgondolkodik. Talán hatásszünetet tart. Végül annyit mond: „Nem vagyok még ideológiailag annyira képzett, hogy a párt tagja lehessen.“ Aztán egy tényleges hatásszünet után hozzáteszi: „A karrieremre pedig még nem gondoltam.“ Az alezredest nem lepi meg a válasz, nyugodtan dobol tovább az ujjáival az asztal lapján, fürkészve néz ~ szemébe. ~ állja a tekintetét.

útvonali: A lécek még a nagy~jáé voltak, leveszi őket a válláról, a cipőjét a foglalatba illeszti, meghúzza a bőrvörszerű rögzítőszalagot. Megigazítja a kabát gallérját, és a botokkal ellöki magát. Körülötte fehér minden, a fák derékig hóban állnak. Idén szépen esett. Csúszni kezd a hegyoldalon a bozótos irányába, a szűz hóban. A fehér ellenállása jelentős, ~ alig észrevehetően gyorsul. Fokozatosan vesz lendületet. Már térdig ér a hó, már derékig, már könyékig. ~ egyre gyorsabban siklik, nem fog egykönnyen megállni. Egy láthatatlan bukkánó után hirtelen eltűnik a fehérség alatt. Csak annyit látni, hogy a hó felszíne rojtosodik, mint egy szétfeszülő vászondarab. Mintha egy láthatatlan, remegő kéz egy nem egészen egyenes vonalat rajzolna a hóba. Innen, a csúcstről egy darabig még látni, merre megy.

PETRENCE SÁNDOR

'POCSOLYSÁGI ANZIKSZ

Gyütt szembe a bíka,
ís asztá valamej szót brekkent,
mondok niki, anyád hugy van,
nem kívánt rosszat, csak jó reggelt.

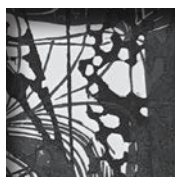
Szivembe szemít van,
oda vittem, lelkemből este,
s utána pottyant nímej nedv,
vacsorakor, pont a kölesbe.

Alkonyú vidíkem,
de ki gyú majd a köz világítás,
s homájjába pompázik majd,
megszáratt trágya, szikár irtás.

Minden rendbe gyün – sőt:
van! Mindennek valamicske rengye.
Veszek fridzsiderrt, dzsett szkít es,
oszt majd akad használt kelengye.

Kapálok, s madárok
húznak el íp, na tessík: íletkíp.
Ujra verselek – kíz es van.
Így teltt ebíd ídóm, ílet kípp.

(2017)

SONJA RAAF

ROSTOK

Összekarcolt csont vagyok,
elszíneződés a hártyás bőr felszínén,
megfolyás egy magára maradt test alatt,
amely most, ahogy húsában lárvák tobzódnak,
kiokádja az eddig benne tenyésző légiót.

Vagyok a dolgok bánata,
temetési menet kajla vázлата,
kettészelt nyelv az éhező gyomor százfogú szájában,
betört koponya.

Rejtekező mocsok vagyok
egy notórius gyűjtögető hátsó kertjében,
ahová nem léphet be senki,
míg szagot nem ereszt a gazda teteme,
hogy felfedje a csodát.

Sosem jut idő eltemetni a maradékot magam alá,
kínos teremtményem mélyére.
Megfelezett út, bomlásra ítélt élet és vágy,
az életvágy helyén már csak étvágy,
hisz mára fél adag sem jut abból,
amitől leginkább függenék, ha volna szabad akarat.
Egyre kisebb porciók napra nap,
meg a hervasztó léghuzat.

Rezzentlen nézek a kátrányszürke szemekbe,
görcsök a görcsön,
rostok a rostok mélyszerkezetében,
és e szánni való fortyogás közepén fekete sziget.
Szorítva egy széttört poharat
ezerszer is élélveznék erre a melankóliára,
de most hiába
a széttárt szárnyú varjak komédiája
az ablak túloldalán,
engem évszázadok választanak el
a nevetéstől.

ÁGOSTON TAMÁS

FÜSTÖLŐ

Alszik a ház.
A talpam hideg, mint a rántott hús a hűtőben.
Pizsamában állok a fal előtt: megbüntettek.
Nincs ágy, nincs takaró, nincs álom.
Bocsánatot kell kérnem valakitől.
Talán az apámtól, talán valaki mástól,
egy árnyéktól, aki elutazott.
Törülközőn ül a tengerparton,
mindig a következő tengerparton,
rákok dőlnek a szájából.
A Napot nézi, amely hintázik, mint egy füstölő.

LÉPCSŐ

Itt születtem.

Itt élek.

Nem gondolok arra, hogy máshol, máskor,
szóval hogy talán.

Mindenem megvan itt, ami kell.

Szeretem a felhőket. A madarakat. A csillagokat.

Szeretek mindent, ami könnyű. Én nehéz vagyok.

Nem hibáztatok senkit ezért. A könnyűség adomány,
mint a szél, amely a tenyeremből eszik.

Néha elbóbiskolok. Akkor hangokat hallok,

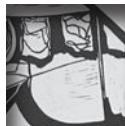
jajveszékelést az elsötétült földről,

a szenvedés gödreiből. Aztán csak repülök tovább,
magányosan állva egy eltérített mozgólépcsőn.

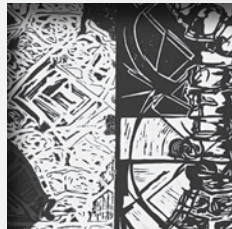

PALACSINTA

Csöpög a palacsinta a disznósírtól.
Pálcával noszogat apám, mintha döglött bogár lennék.
Anyám a kezét tördeli, jaj, csak még egyet, mondja,
s élém tolja a feltornyozott tányért.
A tévében szóke nő hüledezik, ez világrekord lesz,
üvölti, aztán elfordul, mint aki nem bírja a feszültséget.
Az operatőr most a stúdiót mutatja: rokonok integetnek,
ott ül a nagyapám is, aki két éve halott.
Elég volt, motyogom tele szájjal, legalább lenne egy kis lekvár,
úgy volt, hogy víz is lesz az asztalon.
Ne add fel, kiáltja apám, majd a vállamra csap,
ha vége, elviszlek egy kurvához.
Most már a szóke nő is engem figyel, a könnyeit törölgeti,
kedves közönség, mondja meghatottan, kedves közönség.
És akkor meghallom a távoli fütyülést. Éles és nekem szól.
Köszönés nélkül futok ki az ajtón.
Rogyadozom a pályaudvar felé, a hasamat fogom,
kikerülök egy szalutáló rendőrt. Vidám cserkészek integetnek.
Az utolsó vágányról indul, mondja a pénztáros,
mikor lihegve bekopogok, aztán elhúzza függönyt,
és horkol tovább. Futok az éjszakában.
Bőröndökön ugrálok keresztül.
Egy égő babakocsiban megbotlom.
Látom, hogy mozgásba lendül a rozsdás szerelvény.
Nyikorogva távolodik tőlem a borostás kalauz
az utolsó kocsi lépcsőjén állva. Kezében palacsinta konyul.
Az egyetlen, amelyet a tányéron hagytam.

OLLÓ

Hányszor könyörögtem a feleségemnek,
hogy ne kenje a fikat a kanapéra,
hányszor könyörögtem!
Mondtam neki: én is akarom nézni a tévét, Ilona,
akarom nézni én is! De így csak a kezedet látom,
a liftező mutatóujjadat, ahogy megint és megint.
Megőrülök, ha nem fejezed be a turkálást.
Csak mosolygott.
Aztán kifejtette, hogy ez nem testvadász,
hanem szubsztancia, az angyalé,
aki a fejében gyémántot csiszol.
Türelmes ember vagyok: végighallgattam,
még mosolyogtam is. Aztán zsebkendőt
gyűrtem a tenyerébe, fehér, illatos zsebkendőt.
Eldobta. Nem is egyet!
Hát persze hogy kimentem a metszőollóért,
amikor nem bírtam már. Hátrabukott fejjel horkolt
a sistersgő képernyő előtt, mielőtt a mutatóujját...
Te, én még nem láttam annyi vért,
és olyan pirosat! Emlékszem, hogy
Ilona felugrott és – hát igen, azóta egyedül élek.
A sebész jött el a kórházból a ruháiért.
A nővér a bútoraiért.
Azt hittem, nem látom többé,
de pár napja felbukkant a tévében.
Semmit nem öregedett.
Emberek rohantak utána egy utcán,
hisztérikusán kiáltoztak,
egy pap elé ugrott, és megcsókolta a lábát.
Ilona mosolygott, méltóságteljesen körülnézett,
aztán felemelte a karját. Erre mindenki letérdelt.
A kamera a kezét mutatta, a visszavarrt ujját.
Világított, mint egy villanykörte.
Az én művem, gondoltam büszkén,
s felemeltem én is a kezemet.

LYUKASZTÓ

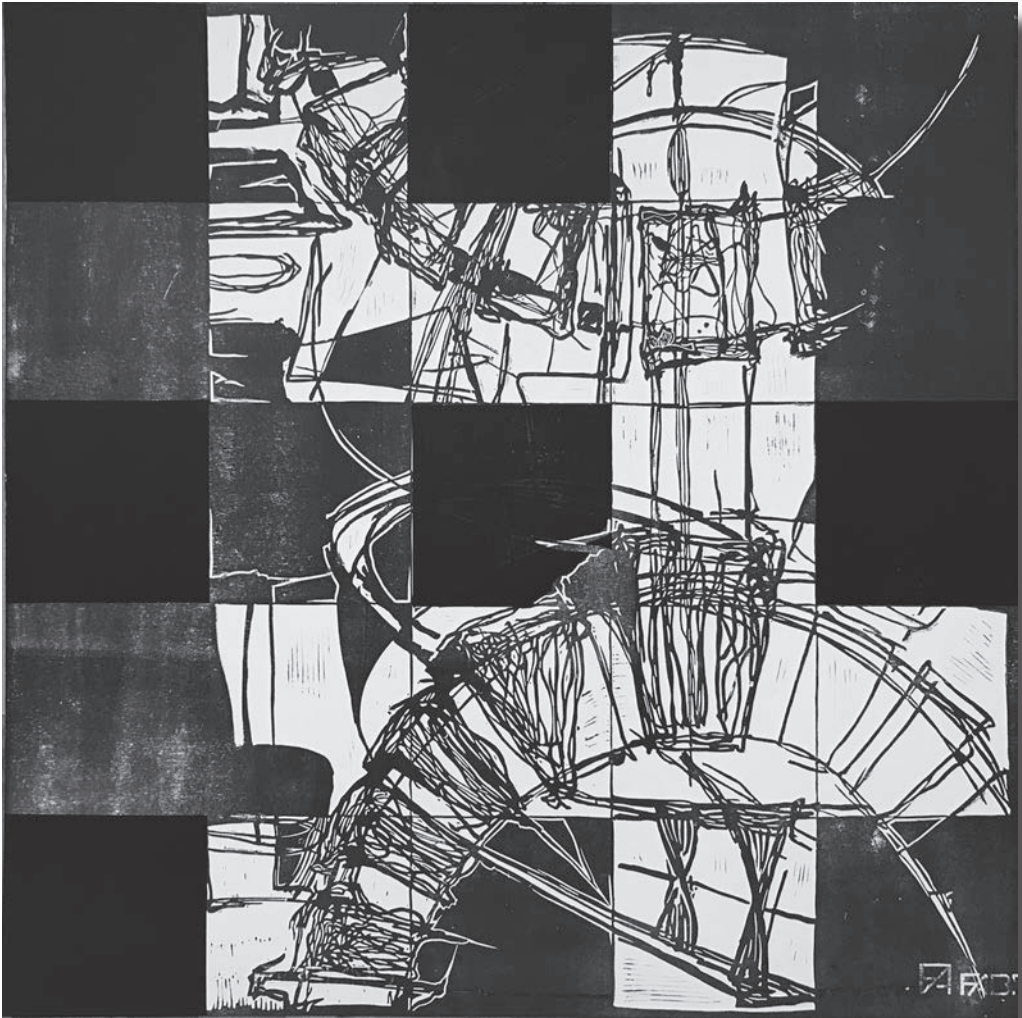
A határ. Most lépem át.
Indulok oda, ahol nem vár rám semmi jó.
Kavicsos út. Lámpasor. Üvegfák.
A kavicsok apró koponyák.
Ropog bennem a lélek, mint a tűzre dobott papír.
Már látom a zsiráfnyakú férfit, akitől itt mindenki fél.
Kezében lyukasztó.
Forgatja a papírjaimat, hümmög,
ráncolja tornyos homlokát.
Aztán csalódottan rám néz.
Neve? Felelek. Életkora? Felelek.
Legfájdalmasabb emléke?
Elgondolkodom, majd felelek.
A szemét törölgeti, úgy nevet.
Nem tudsz te semmit, barátom.
Nem tudsz te semmit.

PINCE

János utálja a pókokat. Ha meglát egyet,
máris azon mesterkedik, hogyan pusztítsa el
a rohadékot. A pincében szeret vadászni.
Lesétál, s akkor kezdődik a mészárlás.
Öngyújtót használ általában. Vagy kalapácsot.
Undorító, de néha a szájába veszi és megrágja
őket. Ez megy hetek, nem is, hónap óta már,
egy csipés miatt, amelyben a fiunk... Hát igen,
én is sokat sírtam a temetésen. Hároméves volt,
hintázott a kertben, s akkor jött az a lódarázs.
A darázból pók lett, nem is tudom, hogyan,
valami történt János fejében, mikor lezárták
a koporsót. Akkor ölte meg az első: Petike arcán
mászott. Sajnálom Jánost, régen tisztelt minden
életet, emlékszem, mennyire megörült,
mikor egy tekergő gilisztában meglátta egyszer
isten bánatos arcát ásás közben.
A pszichológus azt mondta, hogy trauma ért
minket, próbáljunk kikapcsolódni, meditálni,
forgassuk esténként a Bibliát. Szexelhetünk is.
Hát ahhoz most nincs kedvünk.
Mással vagyunk elfoglalva mindketten.
János pókokat gyilkol, én meg hegyezem
a cirokseprűt. Nincs rajtam más, csak bugyi,
mégse fázom, pedig nincs fűtés a házban,
a leheletem is látszik. Mindjárt kész vagyok.
Akkor lerohanok én is, és csak szurkálom, szurkálom.

N. TÓTH ANIKÓ
TANÁRNŐ KÉREM

Be kell menni.

Be kell menni órára.

Be kell menni a hatodik órára.

Be kell menni a hatodik órára is, pedig semmi kedvem.

Be kell menni a hatodik órára is, pedig semmi kedvem, ami nem csoda.

Be kell menni a hatodik órára is, pedig semmi kedvem, ami nem csoda: csütörtök van.

A félhomályos folyosón szinte minden lépésnél hozzátapad a talpam a talajhoz, hogy minél tovább tartson a kényszeredett séta. Milyen jó, hogy a folyosó végébe tartok. Amint elhaladok a tantermek mellett, hallok a kiszűrődő neszekből, hogy többé-kevésbé serényen dolgoznak. Mintha lenne kedvük. Az egyikből fegyelmezetten udvarias nevetés kórusban, sejtem, ki van bent. Egy másikban alighanem oktatófilmet néznek, öblös basszus zeng túpontos mondatokat. Végre egy férfi.

Sajnos minden igyekezetem ellenére elég gyorsan odaérek ahhoz a kijelölt ajtóhoz, amelyen csütörtökönként a hatodik órán be kell lépnem. Amelynek küszöbét már vagy hat-hét perce át kellett volna lépnem. Ezt mérsékelt zsvaj is jelzi. Vajon szolidaritásból nem növelik a hangerőt? Vagy tudják, hogy azzal magukra hívnák fel a figyelmet? Vagy egyszerűen még csak zajongani sincs kedvük? Amíg ezt végiggondolom, ráakasztom a kezem a kilincsre. Lehülnek az ujjaim. Nagy levegőt veszek. Hirtelen nyitok be.

Kirúgják vagy kilövik maguk alól a széket, hiába intek, hogy ne. A robaj fejbe vág. Szerencsére a szomszéd terem üres. A főnök irodája pedig az épület túloldalán, két emelettel lejjebb. Így nem számít árulkodó jelnek. Leüléskor sem, amikor megismétlődik – bár valamivel tompábban – a széklábcsikorgással kevert robaj. Befejezik a megkezdett mondatot. Becsúsztatják a táskába vagy a padba a telefont. Átrendeződnek az arcok. Lefonnyadnak a mosolyok. Kiüresednek a tekintetek. Nem a kedvenc társaságom. Az érzés már harmadik éve kölcsönös.

Pusmognak, amíg beírom az órát a digitális osztálynaplóba. A rendszer lassú, de én türelmes vagyok. Ígéretesen fogynak a másodpercek, míg a képernyőn megjelennek a különböző ablakok. Komótosan kattintgatok.

Egy kéz a levegőben.

Tanárnő...

Töredelmes vallomás következik a hangszín alapján. Szörnyen unom.

Kérem.

Nem tudtam készülni, mert...

Én sem, gondolom magamban kajánul, az indokot meg sem hallgatva. Hangosan, persze ellentmondást nem tűrve a sokszor ismételt utasítást lököm eléje.

Következő órára pótolod.

Én a következőre sem fogok, fogadom meg azonnal Szent Rutin nevében. Hiszen a kisujjamban van minden. Ennyi év után...

Akar-e valaki felelni?

Nem akar.

Nem úgy volt, hogy... – értetlenkedik az az ostobácska lány, akinek nem bírom megjegyezni a nevét. Andi vagy Angi. Vagy Anni?

Megsemmisítő pillantásokkal hallgattatják el.

Írásbelit ígértem? – találom fel magam.

Zöldülnek, szürkülnek, sárgulnak. Sőt lilulnak.

Úgy döntöttem, adok még négy napot a készülésre – gyakorlom a kegyet, miközben tussolom a mulasztást.

De a következő óra elmarad. Kirándulni megyünk.

Annál jobb, akkor egy hetetek lesz. – Nekem meg lyukas óráim, teszem hozzá magamban belső mosollyal.

Nem tűnnek boldognak. Egyesek húzogatják a szájukat.

Esetleg még hozzáteszünk egy kis anyagot, hogy ne unatkozzatok.

Erre már a szemüket is fogatják. Micsoda tudásszomj! Kényszeredetten nyitogatják a füzetüket. Kényszeredetten keresem a tananyag első mondatát.

Tanárnő!

A második szótagot magasra lódítja a nagy hangsúllyal, amitől vicces hangszínt kap, a nő meg szertefoszlik a fogai között. Tudom, mi következik: időhúzás céljából újramagyaráztat valamit, amire ráfognak, hogy nem értik. Holott hihetetlen világosan magyarázok. Szinte lebutítva rakom eléjük, hogy a leggyengébb is felfogja.

Kérem.

Hallotta, hogy...

Ez az én emberem! Micsoda empátia! Nemcsak azt érzékeli, hogy nem akarózik képletekkel, definíciókkal vacakolni, elvégre csütörtök hatodik óra van, hanem azt is, hogy mi izgat momentán! Hihetetlen, de pont erről beszélgettünk a nagyszünetben a tanáriban, és már tegnap Marival is, amikor összefutottunk a bankban.

Naná, hogy hallottam!

És mi a véleménye...

A véleményem a kötelességek korlátját ledöntve hatalmas lendülettel kiszabadul, szárnyra kap, cikázva körberöpdösi a termet, befészkel magát a padokban ülők fejébe. Csillogni kezdenek a szemek, az izgalomtól kipirulnak az arcok.

A percek pedig loholnak.

És arról mit gondol, hogy...

Gondolataim gombolyaga rögvest kibomlik, beszédem fonala a kijelölt témát megkerülve körbetekeri a padban ülőket, befonja gondolataikat, pompásan egyetértünk, egy ritmusra lüktet a vérünk. Nincs helye kételynek, ellenkezésnek.

A percek pedig vágatnak.

A tanárnő szerint mi lesz...

A kérdést kettéhasítja a csengő. Nem kell tehát jóslásokba, találgatásokba bocsátkoznom. Elégedetten szedelőzködünk. Jó óra volt. Még ha egy szó sem esett arról, amiről beszélni kellett volna. De hát ezek amúgy se érettségiznek fizikából. Csak Novák, de az okos. Meg jár különórákra. Szóval teljesen felesleges (lett volna) erőlködnöm.

PÁPAY SZANDRA

LÉT-VARIÁCIÓK EGY ÉLETMŰRE

LEGYÉL HELYETTEM ÉN! TSÚSZÓ SÁNDOR-BREVIÁRIUM II.

„...úgyis minden másképpen lesz. És nemcsak a jövőben, hanem még a múltban is.”¹
(Hizsniai Zoltán)

Az irodalomtudomány történeti és elméleti hiatusait betölteni kívánó, hiánypótló kötet jelent meg *Legyél helyettem én!* címmel, hogy a Tsúszó Sándorhoz kapcsolódó kutatókat – újból – egybegyűjtse. Ha korábban biztosak voltunk e neves művésről nyilvánosságra került néha önellentmondásos, de többnyire hiteles tények és az arról alkotott vélemények irodalomteremtő erejében, jelen kötet csak még jobban megerősít minket e kétségek és bizonyosságok között születő életmű fontosságáról.

A több mint harminc évet felölelő kutatás eredményei két részre bontva olvashatók a gyűjteményben. Az előszóként funkcionáló Utószóból megtudjuk, hogy a kötet első része az 1992-ben, majd kibővítve 2011-ben megjelent breviárium első kötetének anyagát tartalmazza. Az újabb kutatások elméleti szövegei és néhány Tsúszó-töredék után a kötet harmadik része Szombathy Bálint Tsúszó Sándorról írt regényének részletét közli kísérő tanulmányokkal. A negyedik részben a Tsúszóval foglalkozó rádiós és televíziós műsorok részleteit olvashatjuk, s a szerzőről a bulvársajtóban megjelent rövid írásokkal zárul a kötet.

Ami rögtön szembetűnik, hogy a könyv első két része némiképp aránytalanra sikeredett. A '87-től '92-ig terjedő kutatások jóval több szöveget termettek, s a kötet második része, az új kutatásokat közölni kívánó rész, pusztán pár írásból áll. A kötet szerkesztője, Hizsniai Zoltán persze magyarázattal is szolgál utószavában. Jelen gyűjtemény összeállításakor fontosabb szempont volt, hogy műfajilag és tematikusan minél szélesebb skálán tudja bemutatni az egyre táguló Tsúszó-univerzumot. Az irodalomtudományos eredményeket felmutató írások közül így számos új, már meglévő, de még nem publikált szöveg a szelekció kényszere okán maradt ki a kötetből. A szerkesztő az esetleges hiányérzetünket egy lehetséges harmadik rész megjelenésének előrevetítésével némiképp csökkenti talán.

A kötet legérdekesebb aspektusa az, ahogy a fikció kérdését kezeli. Ezen a ponton kell érintenünk azt a mára már talán nem annyira kínos kérdést, hogy Tsúszó Sándor egy valójában létező, a kánonból igazságtalanul száműzött, majd újralfedezett költő-

1 HIZSNYAI Zoltán (szerk.), *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium II.*, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2019, 6.

előd volt-e; avagy a kényszerkanonizáció mechanizmusával szembehelyezkedve egy elenkulturális metaforája a szlovákiai magyar irodalomnak.²

Maga Hizsnyai sem nyilatkozik egységesen e kérdésben. Visszaemlékezésében tényként mesél e fiktív karakter megalkotásáról már '87-ben, mikor az első Tsúszó-szövegek előkerültek.³ A breviárium két elméleti szövegét azonban – melyek a kötetben egyedülként kezelik Tsúszót fikcióként – lábjegyzetben próbálja helyreigazítani. „A dolgozat alapvető tévedése, hogy Tsúszó Sándort és művét pusztán fikcióként láttatja, vagyis hogy a létezését csupán bizonyos materiális feltételek teljesülésével véli igazolhatónak.”⁴

Nem beszélve arról, hogy az egészséges szerkesztői önkény jogával élve, a Tsúszó-életmű eredetiségét igazolni kívánó írásokat is osztályozza. A bulvárszövegek és az elméleti reflexiók közötti különbségtétel, amire Hizsnyai utal Utószavában – hisz az előbbit erősen megkérdőjelezhetőnek bélyegzi – csak akkor állná meg a helyét, ha Tsúszót kizárólagosan valódi szerzőként ismerné el. Ha Tsúszó világa pusztán szövegijáték, úgy kitaláció és kitaláció közé tesz relációs jelet. Hisz kinek van joga ebben az esetben azt állítani, hogy bizonyos fikciók *fikcióbbak* más fikciónál. Ha tágítani szeretnénk e *vélt vagy valós* életmű univerzumát, akkor bizony bele kell hogy férjen egy olyan – természetesen hiteles tényekkel alátámasztott – valóságverzió, melyben Tsúszó Sándorunkat még az UFÓ-k is elrabolhatták.

Azonban mivel tudjuk, hogy Hizsnyai Zoltán nagy *íródikus* hírében áll, rögtön más-hogy tekintünk e szerkesztői paradoxonra. Hiszen a Tsúszó-kánont nem igazoló szövegeket akár el is hagyhatta volna a kötetből. A Tsúszóról megalkotható egységes képünket tükörterembe zárva szórja százfelé, ahol a kérdés, hogy Tsúszó valós vagy fiktív személy, egy olyan létehetőségbe olvad bele, melyben – szerencsére – mindkét válasznak lesz jogosultsága.

A kötet szerkesztési íve egy érdekes váltásra is utal finoman. Míg a korábban megjelent tanulmányok – pár kivétellel – egy viszonylag egyneműbb Tsúszó-képet tárnak elénk, addig az újabb kutatások, valamint a sajtótermékek sokkal nagyobb teret engednek a diverzitásnak. Ami azért is furcsa, mert a történeti kutatások azt igazolják, hogy minél több forrás kerül elő egy adott témában, annál inkább tudja fókuszálni és egységesíteni az arról alkotott képünket. Illetve egy fiktív karakter esetében is sokkal gyakoribb

2 E kritika nem kíván állást foglalni ebben a kérdésben, egyaránt fogadja el Tsúszó Sándort valós és fiktív személyként, hisz mindkettő lehetősége adott és igazolható, vagyis irodalomtudományos nézőpontok szerint vizsgálható, a többi pedig jelen írás szemszögéből nem releváns.

3 „A visszaemlékezések szerint Hizsnyai Zoltán, Grendel Lajos, Balla Kálmán, Karsay Katalin, Szőke Edit, Tóth Károly próbáltak nevet találni a Fialat Írók körének díjára.” NÉMETH Zoltán, *Álnév és hálózati* = *Uó, Álnév és maszk*, Líceum Kiadó, Eger, 2013, 62.

4 HIZSNYAI, *i. m.*, 114.

tendencia az, hogy a fiktív tényelemek igazodni próbálnak egymáshoz, egy erősebb fikció létrehozása érdekében.

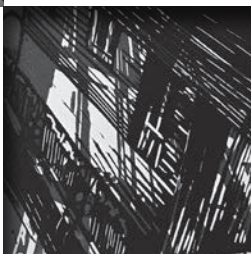
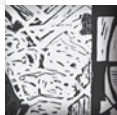
Mi az, ami miatt a Tsúszó-életmű egyik esetben sem képes tökéletesen megvalósítani az imént felvázoltakat? Nagyon kézenfekvő válasznak tűnik, hogy Tsúszó önmagában kánonellenes. A számos műfajban és beszédmódban megvalósuló, az egyszerre több stílustörténeti korszak jegyeit magán viselő életműtörmelékek ellenállnak bármiféle kategorizációnak. S jobbára csak olyan irányzatok kérészélű képviselőjeként tudjuk egy-egy röpké pillanatra kimerevíteni, mint az avantgárd, melynek hasonló diverzitáskényszer az alapélménye.

Németh Zoltán hálózatemélet felől megközelített Tsúszó-értelmezése rávilágít arra, hogy a Tsúszótól előkerült szépirodalmi szövegek nem tudnak egységes költői megnyilatkozássá összeállni. Szemben az értelmezői szövegekkel, melyek többnyire egymást igazolva próbálják feltárni a Tsúszó-életmű történeti ívét.⁵ A tanulmány Tsúszó Sándort kollektív álnévként kezeli, a Tsúszót imitáló szövegek emiatt mindig annak a költőnek a beszédmódját örökítik át, aki a fiktív maszkot éppen magára ölti. E meglátást érdemes lehet tovább árnyalni. Ha feltételezzük, hogy Tsúszó kollektív maszkként működik, minden bizonnyal akadna nem is kevés olyan neves költőnk, aki a meglévő tényanyag hátterében egy poétikailag koherensebb imitáció-rendszert tudna kiépíteni.

Mivel jelentős szerzőről próbálunk szólni – akár vélt, akár valós –, minden bizonnyal kell lennie valamiféle művészi irányvonalnak, ami a Tsúszó-képet kiteljesíteni vágyó töredékek mögött – ha jól figyelünk – felsejleni látszik. S talán épp ott csúszik félre – tudom, szörnyű – mindenfajta próbálkozás e közös nevező felfejtésére, hogy a szokásos kanonizációs folyamatoknak engedve, egyneműséget és általánosításokat keresünk az életműben.

A breviárium második kötetét forgatva egyértelművé válik: ha lenne bármiféle koherencia a Tsúszó írásmódjáról alkotott elképzeléseknek, azt már rég fel kellett volna fedoznünk a jelenlegi töredékanyagok tükrében. Csak gondoljunk bele, hány egykötetes, részletekben megmaradt szövegeket közlő szerzőről tudunk, akik Tsúszónál jóval korábban éltek, mégis összefüggőbb életművel sorakoznak irodalmi kánonunkban.

5 NÉMETH, *i. m.*, 62–74.

A Tsúszóról ránk maradt szépirodalmi szövegek közötti párbeszéd lehetetlensége minden valószínűség szerint egy különösen egyedi írói világra próbálja felhívni a figyelmünket. Tsúszó zsenialitása és egyedisége épp e széttartásokban és különbözőségeiben érhető tetten. Jelen írás megkockáztatja e művészetet a *diverzitás poétikájaként* megfogalmazni, remélve, hogy nem szorítja elméleti kategóriahalmazok közé az épp ez ellen küzdő költőelődöt.

Hizsnyai Zoltán szerkesztési módszere mintha ironikus módon reflektálna is arra, hogy még az életműről előkerülő tényanyagok közötti eltolódások – bizony, csúszások – mintha valamiféle értelmezési potenciállal bírnának. S bár látszatra egy egységes Tsúszó-kép kialakítása a célja, valójában – önmagának is ellentmondva – sokkal inkább enged teret a néha pusztán árnyalatnyi, néha nagyobb ténybeli eltéréseknek. Példának okáért Tsúszó születési helyét, a mára már megkérdőjelezhetetlen – akár fiktív, akár valós – tényt nem kijavítja Hodossy Gyula szövegében, pusztán utal a tévedésre saját tanulmányában. Tóth Károly írása kapcsán pedig a *bizonytalanságot* poétika- és életműszervező kategóriává emeli Tsúszó művészetében; külön kiemelve a bizonytalanság filozófiai és nem személyes alapmotivációját.⁶

Valamilyen szinten érthető, hogy nem szeretnénk az életművet statikus és elvont művészi fogalmak köré szorítani, hisz így féltő, hogy Tsúszó világa személyes és közösségi ideológiák reprezentációjává degradálna. Hizsnyai is utal erre, amikor Tsúszó identitáskereső korszakával azonosulni próbáló írók és értelmezők félreolvasatait idézi. Ironikus módon a Tsúszó-féle széttartások többnyire el is lehetetlenítik ezeket a próbálkozásokat, így talán kevésbé kell aggódunk azon, hogy Tsúszó műveit a jövőben bármilyen társadalmi és politikai rendszer öngazolásaként sajátítaná ki.

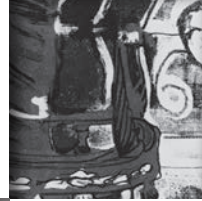
E kétségek elosztatása után végre kitérhetünk arra, miben rejlik Tsúszó bizonytalansága. Tsúszót – mint minden fontos művészt – a létezés maga érdekelte. Tóth Károly hosszan fejtegeti e költészet stációit. Tsúszó a bizonytalanságot már egészen fiatalon lehetőségként építi bele műveibe. Saját szavaival élve a bizonytalanság nem ellentéteket, hanem alternatívákat szül.⁷

Verseiben a létezés nem egymást kizáró vagy egymást erősítő tények által körülhatárolható egyszeri válasz. E valóság a szimultaneitás nevében próbálja magába szívni a lehetséges létvariációk végtelen számú realizációit: „Voltam, aki leszek!” Mindezek tükrében árnyaltabbá válhat Tsúszó húzogató verstechnikája is. Sokan az elhallgatás és a közlés redukciójára való törekvéssel hozzák párhuzamba e módszert. Azonban sokkal inkább a versforma dinamizációja, ami nem szeretne egy létállapot tükörszerű lenyomata lenni. A kihúzás így paradox módon nem csökkenti, hanem megsokszorozza a versjelentést. Akárcsak a nemrég felfedezett Tsúszó-grafti: „Itt (nem) járt Tsúszó Sándor.”⁸ Mindkét állítás, mindkét lételemenség egyszerre és egyidejűleg van jelen és érvényben.

6 HIZSNYAI, *i. m.*, 62.

7 *Uo.*, 20.

8 *Uo.*, 126.

Nem tudjuk biztosan, hogy Tsúszónak a vele egy időben és helyen született Csúszó Sándorról volt-e tudomása, de érdekes lenne kideríteni, vajon milyen hatással van a létezés sokféleségét feltárni kívánó költészetre egy kvázi alakmás, aki egy nagyon hasonló létezés variánsaként áll a magát egyszerűként és egyediként meghatározni kívánó mindenkori ember előtt. A fentiek tükrében egy ilyen találkozást mindenképpen költészeti-hető léteseményként kellene számon tartani.

Tsúszó világa többféleképpen megélhető lehetőség, ahol a *van* és a *nincs* nem zárja ki egymást. Nyilván ezért ad olyan termékeny táptalajt a vele foglalkozó kutatóknak. Nehéz és körülményes munka egy mindenkori vagy talán soha nem is létező szerző szövegmorzsáiból életművet újraalkotni. A breviárium második kötete hitelesen és körültekintően ad hírt a Tsúszó-kutatás jelenlegi állapotáról, s finoman utal a felfejtendő, kidolgozandó hiányosságokra is. Az életrajzi tények tisztázásán túl, a poétikai sajátosságok mélyebb felfejtése, illetve a versinterpretációk sokat tudnának hozzáadni az életműről való teljesebb kép kialakításához. Nyilván a meglévő viszonylag kevés szöveg tükrében érthető e kifejtetlenség. Reméljük, a harmadik kötet megjelenéséig még sok Tsúszó-töredék kerül elő dédnagyanyáink poros varrósdobozából.⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

HIZSNYAI Zoltán (szerk.), *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium II.*, Nap Kiadó, 2019.

NÉMETH Zoltán, *Álnév és hálózat = Uő, Álnév és maszk*. Líceum Kiadó, Eger, 2013, 62–74.

9 „(...) Hiába múlnak napok, hónapok, hetek / én bármikor és bárhol megtört / én / hetek / (...) / írta és húzta Tsúszó Sándor” A kötetben nem szereplő – így valószínűleg nem is biztos forrásból származó versrészletet csak lábjegyzetben közöljük. Bár alapvetően a Tsúszó-féle poétika reprezentánsaként beleilleszthető lenne e létpoéta életművébe, azonban Tsúszónál a diverzitás elve alapján a túlzottan egynemű beszédmódban írt verseknél talán még erősebben merülhet fel az imitáció gyanúja, mint a többnyire széttartó szövegdarabok esetében. A versrészletet közlő weboldal mára már sajnos hozzáférhetetlen, hitelességét bizonyítani felesleges volna (www.tsuszofigyelo.hu/toredekek/versek).

"Saxadalis" III.

1/1 E/A

S. H.

SZERZŐINK

ÁGOSTON TAMÁS (?) KÖLTŐ ■ **ANNA SNEGINA** (1980, MOSZKVA) OROSZ SZÁRMAZÁSÚ SZLOVÁK KÖLTŐNŐ ■ **FEKETE ANNA** (1988, KOMÁROM) JELENLEG BRAZÍLIÁBAN ÉLŐ KÖLTŐ ■ **FEKETE NORBERT** (1986, SZEGED) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ■ **FEKETE RICHÁRD** (1986, PÉCS) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, A PTE OKTATÓJA ■ **HAJTMAN KORNÉL** (1985, PÁRKÁNY) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ■ **IVAN KARAMAZOV** (?) KÖLTŐ ■ **KOMOR MARCELL** (?) ÍRÓ ■ **KOZMÁR KLÁRA** (1993, GALÁNTA) JELENLEG BÉCSBEN ÉLŐ KÖLTŐ ■ **N. TÓTH ANIKÓ** (1967, ZSELÍZ) ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ■ **PETRENCE SÁNDOR** (KISPOCSOLYSÁG) IRGALMATTLAN NAGY NÍPI KÖTTŐ ■ **ROSMER JÁNOS** (1975) BÉCSBEN ÉLŐ KÖLTŐ ■ **SONJA RAAF** (?) KÖLTŐ ■ **SPIEGELMANN LAURA** (1976, EGER) ÍRÓ ■ **TÉLFFY ÁRMIN** (1996) KÖLTŐ, IRODALOMKRITIKUS ■ **TSÚSZÓ SÁNDOR** (EDERD, 1907-1941?) JELENLEG PÁPUA ÚJ-GUINEÁBAN ÉLŐ KÖLTŐ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY - MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM - DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR - KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA - MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC - GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS - MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA - MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK - KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY - A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA - MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA - TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST - ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

En 44 '10

B-Side IV

E/A

R 44 '10